

DENNE
TAALMODIGHEDA

OG ANDRE
BETRAGTNINGER

VILHELM KRAG

DENNE

TAALMODIGHEDA

OG ANDRE
BETRAGTNINGER

OSLO 1933

FORLAGT AV H. ASCHEHOUG & CO.

(W. NYGAARD)

Printed in Norway

—

Det Mallingske Bogtrykkeri

FORORD

De artikler av Vilhelm Krag som her offentliggjøres, har alle på én nær („Norsk og svensk litteratur“, „Morgenbladet“ 1903) vært trykt i „Tidens Tegn“.

Ved utvalget er tatt mest mulig hensyn til å få frem egenarten i Krag's virksomhet som artikkelskribent: Anekdoten, den lune fortelling, og så den allestedsnærværende harme som kunde gi sig så forskjellige uttrykk, like fra slag i bordet til den næsten godmodige hoderysten.

Det lar sig ikke nekte at hans artikler fra tid til annen kunde få et visst negativt preg. Han stod jo på mange måter fremmed overfor meget av det som foregikk i hans samtid, og det var ikke alltid verdiløse foreteelser han stod imot. Men så kunde han i andre tilfeller slå til med sannhetens fulle rett, og da blev nettopp hans sterke samfølelse med fortiden av

positiv verdi, først og fremst i hans kamp for å fremme stilfølelsen og smaken i vårt land. Det som her ga hans ord friskhet og styrke var at han i disse spørsmål ikke på noen måte var bundet av fortiden. Les f. eks. den første artikkelen „Verdenshavnen“ og se hvor frigjort, næsten funksjonalistisk han er i sitt syn på arkitektoniske problemer. Og når det gjaldt hans elskede Sørland gikk han jo alltid med liv og sjel op i dagens og fremtidens krav. Disse to hovedtemaer i hans artikkelproduksjon har derfor fått en fremtredende plass i nærværende utvalg. Endelig er det tatt med en samling av hans portretter, vesentlig nekrologer. Her var Krag en mester. Han lyste ikke fred over folks minne på den vanlige larmende måten, — i enkle linjer risset han op avdødes profil, og skjønt han gjorde det med den ytterste varsomhet og takt, forsømte han dog ikke å få med humoristiske trekk i billedet. Hans minneord var på samme tid preget av stil og av umiddelbarhet. De var som fine, veltrufne portrettmedaljonger, feldt inn i renlinjede gravstøtter.

Han kunde fortjent et slikt monument selv. Skjønt — disse hans egne karakteristikker av medmennesker vil kanskje bedre enn noe annet vidne om hvilket nobelt og trofast menneske Vilhelm Krag var.

August Schou.

I.

FRA SJØ OG LAND

VERDENSHAVNEN

Den mægtige havneby ligger mangfoldige timers reise indfra havet. Naar man kommer hjemmenfra, er det første tegn paa, at vi skal begynde indseilingen, det fartøi, som har lodserne ombord. Det er ikke nogen skjøite, som hos os, med en lods og en lodsgut til besætning. Det er en hel duvende skude, som krydser ustanselig frem og tilbage foran indløbet til den brede vandvei, som leder færdselen ind mod en af verdens vældige handelsbyer. Paa denne skude er der et helt vagthold af lodser, hvis bestilling det er at føre skibene frem til første strandsted. — Dér kommer flodlodsens ombord, medens sjølodsens ved første skibsleilighed vender tilbage til vagtskibet.

Først naar vi er kommet ind i den brede flod, begynder vi at mærke verdenshavns nærhed. Uden at vi rigtig selv ved af det opdager vi, at vi er blevet flere ifølge. Der kommer nogle skibe efter vort langt ude i havdisen, og ved en omdreining af flodleiet ser man, at

der er endda flere foran os. Allerede dette: at være i et stort følge virker sterkt paa den, som i flere døgn kun har seet himmel og hav og — en sjelden gang — skyggen af et skib langt ude. Men skyggen forsvandt lige saa snart som den kom, og atter var vi ganske ensomme i centrum af havcirklen.”

— Derfor virker alle disse skibe, der alle stimer sammestedshen, som en uro, — lidt efter lidt som en spænding. Se, hvor forhipne de er allesammen for at naa op tidnok, før vandet synker med ebben.

Ja, har man etpar døgn været udenfor tiden, saa forstaar man ialfald nu, at man er midt oppe i den igjen.

Hvad der forhøier fornemmelsen af intens konkurrance, er de mange skibe, der passerer for udgaaende. Denne dobbeltbevægelse af skibe, der samtidig iler hver sin vei, gjør hasten endmere nervøs. Snart møder man smaa kraftige slæbedampere, der stormer afgaarde, som det for dem allesammen gjaldt liv og død. Enkelte er spændte foran lange bredbaugede lægttere og stamper fnysende med staaltrossen, der er spændt som en violinkvint.

Jo nærmere man kommer verdenshavnen, desto sterkere bliver indtrykket af dirrende uro. Bunkevis vælter de malmtunge skrog mod hinanden. Alle ser de fiendtlige ud mod alle. Helst dundrede de nok tværs igjennem de

andre, hvis det ikke da ogsaa kom til at gaa udover dem selv. — Det er intet, som kan duve slig af en altfiendtlig egoisme, som en Atlanterhavsdamper, der kommer i langsom overmægtighed glidende nedover floden, medens smaa og rædde fragtskuder vrimler unna i dens skygge. Naar to slige kolosser mødes paa veien og siger imod hinanden, da kan det ofte se ud som om disse mastodonter helst vilde knase pandebraskerne sammen. Men i sidste øieblik vælter de begge et svart brøl op af bugen og glider knurrende forbi.

! Kampen for tilværelsen! Intetsteds ser man den saa lyslevende foran sig som i verdenshavnen. I denne kryende travlhed er der ingen plads længer for ridderlighed, for opofrelse — for alle de middelalderlige dyder, som endnu dyrkes — ialfald officielt — længere oppe i selve byen.

Alles haand mod alle. Den som har stærkest albuer, kommer først frem, men den som et øieblik giver sig over, har fortjent at tabe.

Der er en kold uhygge over denne hæsblæsende kamp mellem de utallige stridige viljer. Ligesaa frastødende virker det bygværk ens øie møder. Her hører ethvert krav paa skjønhed op. Her er loven hensigtsmæssighed, og kunstneren er konstruktør. Disse shedder, som graaner henover kajerne i trøstesløs ensformighed, hvor er de ikke hæslige! Disse kjæmpe-

whincher, der staar paa bryggekanten og griber skibslasten i sine krumme jernklør, — hvor ligner de ikke uformelige insekter! Disse lastdragere, som ikke eier en mast, men bare er en svær utbulnet vom med tykke kraner som strittende pigge paa hver side, de ligner dog mest af alt væmmelig bugnende sjøpølser!

— Dette er det første indtryk, man faar, naar man en aftenstund kommer glidende ind paa verdenshavnen. Og er det netop i solsættingen, naar fjerne skønne kirkeklokker toner sin ædle klang mod himlen, da virker denne som noget fjernt og forbigangent mellem havnens hyl fra dampfløiter, fra whincher og skarpt singlende jernplader. —

Som noget fjernt og forbigangent fra en tid, hvis skjønhed var den, der har fostret ens eget sind.

Men har man anledning til at færdes her en dags tid, vil indtrykkene langsomt formes om.

Time efter time kan man vandre under disse graa jernshed og stadig møder man produkter fra nye egne. Her ligger plankestabler fra det høie nord, fra Skandinavien og Sibirien. I sheddet ved siden af hauger af sterkt duftende krydderier fra Indien og det fjerneste østen. Her passerer man oplagene for linjerne paa Japan og Vladivostok. Dér melder kjempemæssige

opslag, at Buenos Aires losser sine varer. Man træffer et flyveskib bestemt for Melbourne. Man stanser foran et bjerg af sække og kasser fra Kongo.

Gaar man etpar timer omkring, faar man indtryk af, at hele verden holder marked. Her stabler planeten Tellus sine varer sammen, og det er bare en hverdagslig ting. For sheddene fyldes og tømmes med samme regelmæssighed, som havet skifter ebbe og flod.

Det er et eventyr at gaa og se jorden vælte sine frugter sammen i dynger. Det giver en et billede paa jordens frodighed og brogede rigdom, mere fantastisk end hvad alle ord kan beskrive. Men der kan man se: disse graa jernskur, man igaar fordømte som hæslige stilladser, de viser sig idag at rumme sin egen eiendommelige skjønhed. Og hvad man igaar kun opfattet som meningsløst virvar, ser man idag er reguleret med den største kløgt. Man opfatter den strenge intelligens, som altid finder rede i den tilsyneladende forvirring, og tilslut ser man med beundring, hvordan alle viljer er flettede sammen i en eneste mægtig disciplin.

Naar man ser bygningerne og maskinerne groende op af dette milieu, forstaar man at saaledes maa det netop være; og man bliver tilslut staaende længe og se paa en af de kjæmpe-whincher, man hadede igaar: Se, hvor betænksomt det vældige dyr hæver sin staal-

arm, se hvor varsomt den sænker sin staalklo i lasterummet, og naar det har faaet kloen fuld, se, hvor forsigtigt det løfter sin byrde, stanser høit oppe, svinger ind imod land og lægger den næsten ømt tilrette mod jorden.

Først naar det kloge dyr er sikker paa, at den byrde, som har været den betroet, er i sikkerhed, da først løsner den staalklørne igjen — og først da ser vi, hvad det har været for kjæmpetag, som næven stilfærdigt og uden pral har taget. Hvormange menneskers støn og eder skulde der ikke til for at bringe iland denne byrde, som staalnæven uden videre vrøvl har taget op af lasterummet og lagt pent fra sig paa bryggen.

Og se der! Før man har tænkt sig om, er den der allerede igjen med en ny nævefuld.

Har man staaet og seet den arbeide en stund, indser man, at den kløgt og den styrke, man beundrer, netop afhænger af dens konstruktion, som man igaar fandt saa hæsliq. Dens form og dens evne betinger hinanden. De bliver ét. Dens intelligens og dens styrke bliver ét med dens form.

Det er som med en klog mands ansigt, hvis træk ved første øiekast kan synes frastødende, men hvis personligheds magt giver det sin egen mærkelige skjønheid.

Det er sikkert sundt for en ikke helt ung herre, der er paa gale veie til at blive lidt af en stue-æstetiker, at tage sig en saadan rundtur midt opi livets arbeidsrabalder og faa et skimt af den fremmedartede skjønhed, som hviler over den verden, der ligger hans eget virke saa fjernt.

De sterke sindige maskiner og de kniplingsfine, men ukuelige jernkonstruktioner har sin egen æstetik, som vanskeligt kan forstaaes af et øie, der hidindtil kun har glædet sig ved ynden eller storheden i bygværker som var undfanget i en kunstners sind. —

Jeg tror rigtignok ikke, at disse to forskellige arter skjønhed kan forsones. Hver art maa rendyrkes i sin jord. Et petit Trianon i Antwerpens dokker vilde virke ligesaa fornærmeligt paa den arbeidets aand, som der har skabt arkitekturen, som et jernstillads paa Versailles' slotsplads der vilde virke som en infami. —

Og det nytter ikke, hvad man siger: Der hvor Eiffeltaarnet nu ligger, virker det som en amerikansk uhyrlighed ved siden av Trocaderos fest og Invalidekuplens værdighed.

Men sæt det samme Eiffeltaarn i en by af jern og staal, som durer under maskinernes taktfaste sang om kraft og om arbeide, — der vil det ranke sig hjemligt op mellem fabrikkpiber og jernsprinkelværk og alle ingeniørernes

djævelsblændte spidsfindigheder. Over denne maskindundrende jord vil det med rette kunne hvælte sin triumfbue og svimle sit taarn mod himlen og isandhed kneise som verdens udødelige vidnesbyrd om mennesketankens seir over det umulige.

Som jeg nu sidder i automobilen — endnu opfyldt af indtrykkene fra verdenshavnens dokker — husker jeg pludselig paa det forslag, jeg nylig har hørt nævne, om at bebygge den del af Kristiania nye havn, der kommer til at støde op til gamle Akershus, i noget, man kalder for „Akershusstil“.

Hvad er det dog en ulykkelig stjerne, som hviler over den arme borg, siden generation efter generation i aarhundredernes løb udpønsker forsmædelse paa forsmædelse mod den? Nylig har man raseret dens bastioner, og puttet en jernbane tværsigjennem dens grundvolde. — Derved er intet at gjøre. Det er et fuldbyrdet faktum, og det ser ikke ut som om det generer gamlen større heller. Han ligger som før, høit og støtt paa Norriges steinharde grund.

Men dette siste paafund —!

Jeg ser havnepartierne, som støder op mod fæstningsvoldene bebygget i „Akershusstil“, — oplagsrum og maskiner puttet ind i {mure med takker og taarne! For en maskerade, du

dog vilde komme i paa dine gamle dage, Akershus! Se den flok sodede arbeidskarer, som gjør sin hæderlige dont, men paa grund af din nærhed skammer sig over sin hæderlige arbeidsdragt og tror at behage dig ved at maje sig ud i historiske narredragter fra dine unge aar! Aa — jeg synes jeg ser gamle 'Akershus' bitre aasyn over at maatte spille med i den løierlige fjælebodskomédie. Af alle aarhundreders krænkelser vilde dog denne være den bitreste.

Nei, lad dog dette forrykte paafund blive kvalt forinden det kommer saalangt, at det bliver et forslag.

Naar det nu en gang er saa, at havnen skal og maa have terrænet helt indunder Akershus' volde, saa lad da i himlens navn ingeniørerne rode og regulere og husere det bedste de kan. Lad det praktiske liv brede sig med sine konstruktioner og sine penge — la det rigtig faa blomstre paa havnen! — Kanske da ogsaa vi engang kunde opleve at se den arbeidets brogede vrimmel, som giver verdenshavnen dens skjønhed.

Aldrig vil det kunne skjæmme Akershus, at livet staar i kog nedenunder dens volde.

Da vil den tværtimod hæve sine graa mure endmere fjernt og ærværdigt, — som historien selv, der kneiser færdig og uforanderlig høit over dagens larmende liv.

EN SMEIGEDAG

„Det er rigtig en smeigedag idag“, siger Ingomar med tilnavnet Ludefisker; vi ligger langt udenfor den yderste holme og haler den ene svære torsk efter den anden.

„Ja, her er rigtig en smeigedag“, svarer jeg og lader som jeg strax forstaar glosen, skjønt jeg aldrig har hørt den før nu. Men sjøen ligger som gyngende sølv saa langt en kan se, baade udover tilhavs og indover mod land; saa jeg gaar ud fra at smeigedag betyder noget som en rigtig kjælen soldag, og jeg lægger til: „Det er besynderlig, saa fort han kan skifte; igaar og iforgaars kuling og rusk, og saa idag! Ja, saasandt er dette en smeigedag, ja!“

Da snur Ingomar lidt paa sin runde lue og plirrer mod mig med et snodigt skakt smil, og jeg ser i Ingomars aasyn, at der yderst paa hans tungespids ligger noget som: „Gud Herren bevare mig for et naud!“

Men Ingomar behersker sig; jeg ser atter paa hans aasyn, at det virkelig er med møie

han behersker sig, hvilket er rimeligt nok; thi Ingomar pleier at være snap i snuden, som en siger.

Men nei, han tygger bare haardt paa skraaen og flytter den tænksomt over paa den anden side, og saa mæler han langsomt og med værdighed: „Æ, tror 'kje Dere veid, haa smeigedag har for en betydeles.“

Ja, se dette er virkelig en falliterklæring for mig; for nu har jeg reist i en snes aar her paa kysten og lyttet og lært og noteret ord og vendinger; jeg har visst ti-tolv notisebøger fulde; saa hvis jeg skulde kunne noget her i verden, saa skulde det ialfald være dette lille, snodige sprog.

Men alligevel er jeg nu øiensynlig gaaet i vandet og har gjort en slem bommert; det er ligesaagodt at gaa til bekjendelse strax.

„Ja, ser Dere,“ svarer Ingomar belærende, da han har accepteret bekjendelsen, „smeigedag betyder en falsk dag at kalde. Slig en som kan komme lige efter storm og fælighed og som ligger og smeiger om skjæranen og fluane, saa en skulde tro, det var en rigtig fin dag. Men en skal aldrig lide paa han, for før en veid om sig, kan han ryge op igjen værre end han har vaaren paa lange tier.“

Saa, nu ved jeg da det ogsaa; heldigvis faar vi nap i det samme begge to, og det er bra; — for dette var rigtig noksaa flaut for mig.

— Det er nogen svære karer, vi har faaet paa krogen, rigtig nogle basser! De maa behandles med rolig haand, ikke for fort, da kan snøret ryge, hellerikke for lemfældigt, da kunde rusken rende sin vei. Det er virkelig spændende; for paa tyngden kan jeg kjende, at den er æde for mangfoldige dage; og det kan trænges; — der har været knapt om føden i det sidste, fordi han har været saa grov, at en ikke har kunnet komme paa sjøen.

Endelig vælter de ind, krabaterne; heisan! som de klasker i fiskeparken!

„Naa har det ingen nø' for v o r s,“ siger Ingomar og smiler lunt og tænder sig en svart snadde.

Og da han saa har faaet sig en blank klingelingalunk — hvilket paa Ingomars sprog betyder en genever — saa er min sproglige fadæse glemt og livet er skjønt!

Havet duver og duver skinnende indover fra uendeligheden og ternerne skriger i vilden sky høit over holmerne de graa.

*

„Nei se, slig han stimer!“ siger Ingomar ivrigt og peger udover i solglittret.

Ja se! Sølvfladen er pludselig gjennemskaaret af en skarp og bred og blaa strime, toppet af tusen smaaskvalp; her og der staar sjøen ikog, saa det høres lang vei.

„Det var grovt med makrêl,“ siger han saa og reiser sig halvt paa toften. „Og se dèr! Der er ogsaa et stim! Og helt derude! Aannaa Du! Skulde en ha set sligt! Naa har jeg aldrig —! Her maa være millioner af sneis,“ og før jeg ved ordet af det har han hevet krabben ind og sat seilet; vi suser midt ind i en af stimerne med to tinbeder ude.

„Nei, naa har jeg i mi' ti' ikke set sligt syn!“ gjentager Ingomar. „Stim saalangt en kan øine! Helt ind til holmane og rundtforbi hele veien.“

Men saasnart baaden skjærer ind i et stim, er med ét fisken borte, som søkt tilbunds: ialfald vil han ikke ta' tinbeden; ja, vi faar jo en enkelt hist og her med lange mellemrum, men det maa jo siges at være lidet i betragtning af, at her gaar millioner af sneis rundt omkring baaden. Derfor falder Ingomar snart tilro; han tænder atter sin snadde, som han havde ladet slukke i farten, og saa snur han paa sin rare runde lue og siger: „Ja, det kommer af alle ligane, som ligger og rêger nedover hele veien.“

„Hvafor noe? Ligane?“

„Ja, ligane ja! For det, at her er ubegrikelig saamange makrel iaar. Dere kan skjønne, at det kommer af alle ligane. Han er jo saa kjok og feid, at han gaar og spøtter paa tin-

beden, selv om en slænger han ner ret for nasa af han. Dere kan da skjønne dèt.“

Nu kjender jeg Ingomar fra gammel tid og ved at han er en sløi kar, ja saa udkrøben som nogen; han har isandhed ikke faaet navnet Ludefisker for intet; thi han er saa glat, at en aldrig kan faa rigtig tag paa ham, — en ved aldrig, naar han sidder og vil have en tilbedste.

Jeg siger derfor strengt til ham: „De vil da ikke si', De tror paa det gamle vrøvlet om at makrelen spiser menneskekjød?“ og jeg iagttaget ham skarpt, mens jeg siger det for at undersøge om han faar den snurrige blinksen i det ene øiet som er et ubedrageligt tegn paa, at nu vil han drive løier.

Men nei, Ingomar er sagtens saa alvorlig som en kirkedør; der er ikke dusten af blinks at formærke i hele hans aasyn; det eneste er at han sidder med sænkede øienlaag; saa jeg tror ham ikke langt.

„Det gamle vrøvlet, siger Dere? Haaffer skal naa dèt være vrøvl? Kan en vide, haa fisker han æder paa havsens dyb? Kan en det, kanske? Og han kunde saavisst æde ting som var værre end som menneskekjød; det skal smage fint, har jeg endda hørt af en baadsmand, jeg farte sammen med paa en amerikansk skude. Han havde spist menneskekjød engang han havde forlist i Stillehavet, og han

sagde det smagte rigtig fint, ja næsten som mørt kalvekjød. — Saa for den sags skyld —; nei saa skulde en heller tænke paa alt det andre en æder i sig, se naa grisen: han smager da saa taaleligt, men haa gaar 'kje han og graver udi?"

Nu ser jeg blinksen, Ingomar har røbet sig og jeg forhaaner ham; kom ikke her og sid og gjør nar af en voxen mand, siger jeg, og saa maa Ingomar gi' sig og le, saa han høister og slaar sig paa knæet og vil atter ha en klingelingalunk, for at faa menneskekjødet til at sidde, siger han.

„Forresten," siger han, efterat han er blevet alvorlig igjen, „Dere maa ikke tro, det har været spøg med disse ligane, som har røgt rundt i sjøen her i sommer. Det har det ikke, nei. Mangengang har det været rigtig nifst."

„Har De seet mange af dem?"

„Aa ja saamæn, det har da treft. Saan paa forsommeren især, naar vi var etpar mil af land med garnane. Og saa — slig i solrenninga, naar vi stod og trækte, saa føllte di med; — og Dere ved det, naar en stod der i halvmørke og saa dette hvide komme glianes op fra det svarte dyb, saa —. Og allesammen kom de imod en med sprigandes armer og det saa noksaa ugodsligt ud. Mange af dem havde forresten mistet baade haue og armer, men de bare fløid i boien, det saa ud som de var

skudt ifiller eller at de havde været opi en dampskibspropel eller ekkaa sligt.“

„Hvad gjorde Dere med dem da?“ siger jeg.

„Aa i begyndelsen saa berja vi jo ind de fleste, at sige dem der var noget igjen af; de andre skvalpa vi overbord igjen. Men en vænner sig til det, som saa mange andre ting, og tilslut gjorde vi ikke videre væsen af det; — ja ogsaa var det jo det, at de havde ikke ligkister nok inde i byen, saa det hændte at vagtbaadan varpa ud ligane, vi hadde berga og søkte de ner. Og saa begav vi for det meste. Forresten har her ikke været saa mange i det sidste. Aa jo, her i forrige vège saa jeg noget som jeg synes, jeg maa si var gruseligt —“

„Naa?“

„Jo, her kommer vi seilandes med skjøita, og saa obsalverer vi et lig i en boje, og saa sad der en maage paa haue af liget og pikte i sig det han kunde faa i sig. Og saa fløi han til og fra, saan aven og til, og var rigtig vel fornøiet. Saa seilte vi hen til boien og rista lidt i han og saa sakk liget udaf og gik lige tilbunds. Ja, her er meget gruseligt iverden nuomstunder.“

Idetsamme farer vi sammen, begge to; fjernt bortefra, ligesom lavt under havranden hører vi et rart, hult donder.

„Tro det er torden?“ hvisker Ingomar.

Hys, der er det igjen; saa fjernt, fjernt, men

det er som selve jordskorpen skjælver, saa sterkt er allikevel dônnet.

„Tro de ligger derude og slaast nu igjen?“ hvisker Ingomar — men idetsamme kommer der et blaff fra øst, et braakast, som holder paa at kantre skjægten helt over.

Og som vi snur os ind mod land, ser vi, at sjøen hele veien indover pludselig er blevet svart som bly og pisket af regnbøier, mens fjeldene og himlen er maset sammen i blaagraa skymasser.

Men ude over sjøen gliser solglansen endnu som et stort uhyggeligt gustent smil.

Og hele tiden lyder det hule donder ligesom nede fra den skjælvende jordskorpe selv.

Ingomar og jeg kommer os tillands tværs-igjennem en østenstorm saa ilsk, som kunde det være i november maaned.

„Ja, naa ved Dere, haa det er, me kalle for en smeigedag,“ siger Ingomar, da vi begge vaade til skindet krabber op paa stenbryggen hjemme.

August 1916

FORTIDSMINDER OG FREMTIDSVIDNER

Endelig synes det, som om der skal blive alvor af, at man ogsaa paa Sørlandet skal begynde at holde haand over sine traditioner og sine kulturskatte.

Det er altfor sent.

Ingen kan beregne, hvilke dyrebare værdier der bare i de sidste femti aar er gaaet helt tilgrunde derinde.

Brand paa brand har hærjet de fine hvide byer og lagt øde, hvad der gjennem aarhundreder var bygget og samlet af skjønhed og dannelse. — Og den folkepoesi, som i seilskibenes gyldne tid groede saa villigt i de lange kvælder paa havet, er nu gaaet i glemme.

Den kraftige bonderomantik, som reddede saa meget af vor eiendommelige bygdekultur, som saa pietetsfuldt afbildede bøndernes huse og bohaver og samlede deres tegn og viser, — den brød sig ikke om den mærkelige aandsudfoldelse, som samtidig blomstrede langs kysten.

I de snes aar, som er gaaet siden seilskibs-

farten og dermed hele Sørlandet fik sit knæk, er denne eiendommelige kystkultur mere og mere forfalt.

Og det værste er næsten, at befolkningen selv ikke synes at have mærket det. Den sank lidt efter lidt sammen i fattigdommens mismod; den økonomiske misere gjorde menneskene saa ganske forsagte. De mistede sin selvrespekt og selvhævdelse.

Den gamle gode dannelse, som havde saa tydeligt præg af Europa paa samme tid som den var saa stedegen, forsvandt mere og mere. Kampen for maden blev det eneste. De vakre huse, som bedstefar havde bygget med mindelser fra ungdomsreiser i Holland eller England, men som allikevel var saa velsignet hjemlige, — naar de brændte, saa gjaldt det bare at faa tag over hovedet. Og saa lod de villigt den første den bedste tilfældige tømmersvend stable sammen noget pindespil og troede det saa skulde være. De havde sagtens andet at tænke paa — —.

Det er ganske vist saa, at smagens og kulturens forfald i denne tid var nogenlunde fælles for det hele land. Men nedgangen var dybere for sørlænderne end for de fleste andre og den varede længere — ja den varer den dag idag, saa det vilde være paa tide, om der nu endelig blev sagt stop.

Det er ogsaa paa tide, at vor kystkultur endelig engang kommer til hæder og værdighed.

Og det er nyttigt, at anerkjendelsen kommer udenfra — helst fra Christiania! og fra folk med den autoritet, som de indfødte anerkjender. For en av deres egne kan sagtens gjerne skrive og snakke i tyve aar uden at de synes det er noget videre at bry sig om.

En saadan almen anerkjendelse af kystkulturens rang vilde give racen en høist gavnlig selvrespekt og sammen med denne vilde der naturnødvendig komme en pietetsfuld ærbødighed for deres hjemstavns traditioner. Da vilde man ogsaa komme til paany at knytte de traade, som nu er skaaret over og bygge videre paa den solide dannelsens grundvold, som man engang eiede og havde eiet gennem generationer.

— For at nævne en enkelt ting: Kystarkitekturen. Den var saavist ikke noget tilfældigt. Den bar bud om historie og om folkelynne. Den var groet sammen med naturen: Husene laa ligesom og hygget sig i sine omgivelser.

Man kunde tydeligt se, at der var paavirkninger fra engelsk eller hollandsk byggekunst; — det skrev sig naturligvis fra den ældgamle forbindelse med disse lande. Men husene havde et ganske eiendommelig muntert og smaasmilende hjemmepræg. De passede godt til de muntre folk, som ikke uden ret kaldte sig Norges europæere, fordi deres opland var Europa.

En arkitekt, som var kommet et saadant sted hen og havde seet, hvor tæt denne arkitektur

var knyttet til landskab, mennesker og historiske forudsætninger, — ja, havde der været en blodsdraabe af en kunstner i ham, da vilde han ganske lempeligt have bygget videre paa denne gode og naturlige basis.

Men da Christianssand var brændt i 1892, og tre hundrede og femti huse skulde reises af asken, da fandtes der ikke en eneste af disse arkitekter, som gav sig tid til at lytte lidt til, hvad tradition og landskab havde at sige, — nei, de byggede løs som besatte! De dyngede rædsel paa rædsel, — konditorstil og blikstuder og Gud ved hvad man skal kalde det! Den stille idylliske stiftsstad blev en by, hvor husene stod og haustedes som sjauere. Slig rakkede de den til, den fine empireby. —

Jeg kan erindre, at da jeg saa hvordan de stilledes sig nede i Østre Strandgade, hvor der i min barndom havde været lave hvide facader og græsgrodd fortoug og dybe haver paa den anden side af gaden, — da foreslog jeg i min fortvivelse, at man skulde expropriere en meter langs husvæggene (der var sagtens plads nok i overflødighed i den øde gade!) saa at man senere kunde skjule de værste rædsler med efeu og stokroser. For sikkerheds skyld lod man da fortauget cementere helt ind til husvæggene; saa slap man da pinedød efeuen! —

— Man er kommen til mig fra Fortidsforeningen

og spurgt om min mening angaaende en filial af foreningen i Sørlandsbyerne.

Hvordan en saadan filial skulde kunne organiseres, har jeg ingen forudsætninger til at bedømme. Men en ting ved jeg, og det er, at man burde have ét menneske at holde sig til paa hvert sted. En mand, som er paaferde overalt og hvis øie aldrig sløves. En mand, som skriger op og maser paa, selv om borgerne hysser aldrig saa meget paa ham. En enkelt saadan mand er hundrede ganger mere værd end hundrede ligeglade foreningsmedlemmer. Naar man ser, hvad hr. Brøgger har udrettet paa utrolig kort tid i Stavanger, forstaar man først betydningen af en ung mands begeistring og tro. — Men findes der ikke den ene mand i byerne, tror jeg oprigtig talt ikke stort paa de hundrede medlemmer. — Da vil foreningen være dødfødt.

Altsaa: det er manden, det kommer an paa. Ligegyldigt om han er videnskapsmand eller arkitekt; bare han er fanatiker. — For da vil han nok komme til at holde trofast vagt over — ikke alene hvad man holder paa at ødelegge af fortidsminder, men han vil ogsaa komme til at slaas som en løve for, at det nye, som bygges ikke bliver slig, at vore efterkommere engang skal komme til at skamme sig altfor galt over os.

Thi det er dog en absurditet, at en digter

ikke kan skrive en slet bog eller en maler male et slet maleri uden at han offentlig faar sin regning læst og paaskrevet.

Men arkitekterne! De fik da lov til at bygge de tre hundrede og femti huse op i Christianssand uden at nogen kom og tog dem i kværken. Og nu staar de tre hundrede og femti der. — En daarlig bog kan jeg simpelthen lade være at læse, et slet billede kan jeg slippe at se, — men tre hundrede og femti fæle murhuse! — De maa folk saamæn taale synet af, — ovenikjøbet b o i dem! — Og de kan ikke godt kastes paa varmen heller — som en bog eller et billede; — nei de skal staa der, skal de! I hundrede aar gjerne og mere til! Og bagvaske kystkulturen og skandalisere byen.

En saadan forbrydelse maa ikke kunne gjen-tages en gang til i dette land. Skulde en saadan nationalulykke som Christianssands brand atter hænde herhjemme, bør vi ikke engang til opleve den molboeagtige skjændighed, som dengang hændte. —

Kunde Fortidsforeningen skabe sammenhæng mellem fortid og fremtid, vilde den gjøre en stor gerning. Det ser ud som Sørlandet nu staar foran en ny opgangsperiode. Der bygges allerede nu meget langsmed kysten og mere vil der komme til at bygges om kortere eller længere tid.

Men der bygges ganske ukontrolleret. Mur-

mestere og tømmersvende steller sig som de vil. Der er ingen som synes det er videre galt.

Fortidsforeningen har sat sig en stor og ædel opgave: den at søke reddet fortidsminder fra at gaa tilgrunde. Tænk om den ogsaa kunde redde fremtiden fra at bebyrdes med de aller-mest skandaliserende vidnesbyrd om vor mangel paa kultur.

Og jeg synes næsten fremtidsvidnerne er vel saa vigtige som fortidsminderne.

1912

GRAVENS FRED

Ja, her gaar det for sig," siger en mand til mig en dag jeg passerer domkirken i min barndoms by.

„Er det noget extra?" siger jeg; for jeg har det travelt de par timerne jeg er i byen, bare for at gjøre indkjøb, saa jeg har ikke tid til at hæfte tiden bort, hvis det ikke er noget extra.

„Se, skal Dere se," siger manden, som jeg kjender fra gammel tid, saa jeg ved, han ikke farer med fanteri.

Der har de gravet en vid og bred grøft klods i domkirkemuren, det skal være en transformator, siger manden. „Det er rart, de ikke har lagt han helt inde i selve domkjærka," siger han bittert. „Saa kunde han staa der og suse, saa de slap både orgel og organist."

Men hvad det egentlig er han vil, jeg skal se i denne dybe grøften, det er en hel mængde menneskeben, hodeskaller, laarben, ribben og andre menneskelige pretiosa, som ligger hulter til bulter i den graabrune sand.

Paa grøftekanten staar der en hel del smaa-kasser av uhøvlede vragebord, saa ganske løseligt spigrede sammen. Nu og da langes slig en liden prunkløs kasse ned i grøften, og saa bliver menneskebenene puttede ned i den, rent paa skjøns; hodeskaller og laarben og ribben om hinanden uden at der tages det ringeste hensyn til eiendomsretten til de forskjellige skeletdele. „Det blir kje greit for disse stak-karene at finde greie paa sig sjel, naar dei ei-gang skal staa op igjen paa den yderste da’“, siger manden betænkelig. „Der har de haue i den ene kassa og ribbeinene i den andre og armene i den tredje og slig frametter. Ja det skal saasandt bli en Jerusalems forstørrels, naar de skal ligge og løbe om hverandre og finde sig sjel tilrette mellem hverandre.“

Manden og jeg bliver gaaende sammen op-over og prate videre om dette indviklede spørqs-maal.

„Men,“ siger han tilslut, „det er jo alligevel en stor forbedring ifra vor tid. Disse herre smaa vragekassane blir da kjørt op paa kjærregaarden og putta ner i kræsten jord. Men kan Dere huse efter den forrige kjærkebranden? Da laa der i kjærkekjelderen en hel braade lig, som var saa fine, at de ikke kunde ligge sammens med almindelige simple folk; men maatte ha plads i kjelderen midt under selve domkjærka. Der var ikke andre end

jinneraler og jinneralinder og saa en hel braade med gamle bisper. Men saa efter branden saa laa de der noksaa tilrakka i kistane, som var halvbrændte og svarte som kaal. Og saa løb vi gudonger og stal bein, og der var ingen som tilsa os at det var nogen forsyndelse. Og saa løp vi med beinane op til en skrabhandler i Østerbyen og skulde handle. Var der et rigtig fint feit laarbein kunde vi faa indte to skilling for det, jeg tror næsten de brugte beinane til at male sammens til en slags mel, de solgte som gjødsel. Men bispeskallane, [de vil'kje skrabhandleren gi dusten for: ikke en halvskilling engang, for de kun'kje bruges til nogenting, bispeskallane. Og saa bare heiv vi di.“

Der er en grotesk lystighed over mandens tale blandet med en dyb folkelig forargelse, som jeg af mit hele hjerte kan dele.

Denne folkelige forargelse er dog ikke almindelig, ialfald ikke på vore kanter. Jeg har seet adskillige landsens kirkegaarde her sørpaa, som mange af dem har været rigtig kummerlige, tue ved tue, sunkne og glemte. Kanhænde at mange af dem som laa der, har været elsket; men svært faa var saa savnet, at kjærlige hænder holdt graven vedlige med blomster eller anden ømhed.

Det værste hvad jeg har oplevet i saa maade var dog hvad jeg for mangfoldige aar siden hørte berettet fra en afsidesliggende bygd. For

her var gravene i den grad vanskjøttede, at ligene efter kort tids forløp sprang frem over sandmælen og laa og gliste med sine hvide kranier midt i dagen. Ja, det rædsomme var, at enkelte kadavere afdækkedes allerede før opløsningen var tilendebragt, saa man til og med kunde drage kjendsel paa de rædsomme ansigter.

Der var naturligvis enkelte, som syntes at dette var for galt og væmmeligt og vilde have hele kirkegaarden gjort anstændig istand; men det kostede jo endel penge og det gjaldt jo her som altid at spare; især var bygdens ordfører en svær sparemand og han satte sig sterkt imod en slig utidig naragtighed, som en slig nedgravning af de salig afdøde vilde være.

Indtil det drastiske hændte, at ordførerens hund en høstkveld kom rendende hjem med et menneskehode i kjæften; han bar det i luggen, gjorde bikkjen, og han vilde ikke give det fra sig paa nogen sæt eller vis. Og da ordføreren skulde se efter var det hans egen fars hode, bikkjen kom drassendes med; da maatte jo ordføreren gi' sig ganske over.

Nu har jeg visstnok hørt mange haardhudede folk sige som saa: „Hvad rager det mig, hvor det blir af skrotten min, naar jeg selv er forbi?“

Jeg begriber ikke dette ræsonnement; for ens legeme har da været ens kamerat hele livet igjennem; det har delt ens sorger og glæder;

det er ens medvider om alt hvad der er hændt af godt og ondt, saa jeg synes det maa være hver enkelts pligt at det ikke bliver altfor forsmædeligt rakket til, naar det forandres fra et forsvarsdygtigt menneskelegeme til et forsvarsløst lig.

Jeg forstaar ikke at ikke prester og særligt religiøst interesserede personer vaager strengere over gravfreden enn de gjør; for de tror og lærer jo, at disse forskrænkelige legemer engang skal staa op til uforkrænkelighed, og da er det dog høist usømmeligt at mixe uvedkommende hodeskaller sammen ganske paa maafaa eller at til-lade en skrabhandler at male høiærværdige knokler om til benmel . . .

. . . Hvad der mere end alt andet er en truds-el mod gravens fred, er de vældige kirke-gaarde, som nu breder sig udover store arealer i de store byers centra, hvor hver tomme jord trænges saa haardt af det levende liv. Det er jo absurd, at disse kostelige arealer skal mis-bruges til døde legemers opløsning; og endda mere absurd er det, naar man ret som det er læser fra en eller anden by, at nu har man endog utvidet kirkegaarden: nu har døden igjen grepet ind i de rettigheder, som med fuld grund burde tilhøre livet.

For ikke at snakke om hvor vanvittigt det er i æstetisk og sanitær henseende at have disse forraadelsessteder liggende midt inde i

en tæt bebygget by. Hvad der i virkeligheden foregaar paa slig en kirkegaard har vi læst og hørt nok om; det er saa rædselsfuldt, at jeg vel skal vogte mig for at nævne det. Men bare de skarer af ligrotter, som om natten vrimler paa kirkegaardene, men om dagen spredes i menneskeboliger, kloaker og lagerhuse, bare de synes jeg maatte være nok til at afholde byens fædre fra stadig at give bæsterne nye domæner.

Før eller siden må der vel blive en opinion, som kræver kirkegaardene fjernet fra byernes hjerte; da bliver der en oprydning blandt skelletterne, som siger sex! Hvorfor da ikke itide sørge for, at de døde fik sin hvile saa langt som muligt borte fra de levende og paa et saa fredet sted, at en konflikt mellem livet og døden aldrig kunde tænkes at opstaa?

For som forholdene nu er, kan ingen vide sig sikker; selv den skønneste kvinde, selv den myndigste bisp kan en dag se sit hoved trillet i grams med en andens og sit hofteben solgt til skrabhandleren for to skilling.

CHRISTIANS HOLM

Tuntræ skulde der være paa hver god Gaard; det var et helligt Træ at kalde; det var selve Gaardens Symbolum og Sigillum. Groede det frodigt i Længde og Bredde, var det et Tegn paa, at Jordens Aander vilde være Gaarden naadig med Grøe og lykkelige Aar. Men gav det sig til at sture, varslede det onde Tider; da var det sikkert som en Laas, at Uløkke, det laaghalte Trolde var ude i Veiene med Giftighed og Skaestein i Sækken.

Tuntræet hørte til Gaarden. Ætter kunde komme og Ætter gaa, Tuntræet stod der. Men vilde en Ætt sidde længe paa Gaarden, stod den sig ved at holde sig tilvens med Tuntræet; vanvørte nogen Husbond det Træet, blev han ikke gammel i Huset; og var nogen saa formastelig at han huggede det ned, da rammet nok Hævnen! Den Ugudelige selv eller dem, som efter ham kom.

Troen på Tuntræet er sikkert meget gammel her i Landet; nu er den blevet sjelden. Paa

mine Kanter ialfald er den så temmelig afskaffet. Bare i min Tid ved jeg om mangfoldige Tuntrær, som er fældet rundt om paa gode Gaarde; de tok saa formastelig med Magt fra Jora, sagde Folk. En kunde nøtte Jora med større Forstand. Og de som sagde det, havde kanske været paa Amtsskole og Landbrugsskole med, Forstand havde de sagtens.

Men jeg har nu min egen Mening om det. I de senere Aar er der groet op en ny Forstand som er en anden enn den, de lærte paa Landbrugsskolen. — Ungdomslag og Maalmænd skal her ydes al Honnør; de har taget Kampen op mod den brutale Rationalisme, som i Slutten af forrige Aarhundrede gjorde vort Land saa graat og fattigsligt, at der snaut var Farve eller Toner igjen. Hvem ved; kanhænde der om nogle Aar vil være et Tuntræ i hver eneste Bygd, i hver eneste Grænd, et Symbolum og et Sigillum; — et helligt Træ hvor Bygdefolket kan samles i Fest og i Sorg og som kan staa og synge sin hjemlige Sang for Menneskene fra Slægt til Slægt.

Og tænker en saa videre paa dette, tænker en paa Byerne, — ja, saa er der jo alt mange, som har sin historiske Helligdom. Oslo har Akershus, Stavanger har sin skjønne Kirke, Bergen sin Haakonshall, Trønderne sin Dôm; — men det er ikke nok med det; hver eneste By i Landet burde have sit Tuntræ, som hæ-

vede sin Krone høit over Døgnets Smaaprat og bandt sammen det som engang var og det som engang skal vorde . . .

. . . Se, slig kan en sidde og grublisere en Sommerkvæld, mens Sol gaar ned og Sjøen ligger speilblank om ens Brygge. Og en har det usigeligt gildt og røger utallige Snadder og snakker høit og ugenert med sig selv; for der er ingen som hører og ingen som svarer, saa en raar Grunden ganske aleine.

Men pludselig stanser en op og spørger sig selv noksaa besnêgen: „Jamen, Din egen By? Hvordan staar det til med Tuntræet der? For Du burde jo først sørge for den, før Du kom og gav gode Raad til alle andre.“

Au ja; det var et leit Spørgsmaal. For den Byen har ikke gjort andet end at brænde; i tre hundrede Aar har den brændt og brændt, og er bygget op igjen og bygget op igjen; værre og værre hver Gang; sidste Gang værst.

Det har nu de fleste andre af vore Smaabyer ogsaa; se nu for Eksempel Stavanger! Den er ikke Bitten bedre end Christianssand. Men saa har den Kirken, Domkirken. — Gaa ind i den, og er Du end den svarteste Hedning i Dit Hjerte: under dette Kirkehvælv maa Dit Hjerte tie og Dit Hode bøie sig i Andagt. For hvor meget Du kanske end forsøger at forhærde Dig: Sandelig, herinde staar Du Ansigt til Ansigt med det uforklarlige og uudsigelige, Gaaden,

Gud. Og i hundreder af Aar har Byens Folk, som kom ind under dette Kirkehvælv, mødt det samme uudsigelige. Slægt efter Slægt. Altid den samme bævende Ærefrygt.

Men nu Christianssand; jovisst har vi vor Kirke, vor Domkirke, som for den Slags Skyld burde være jævnbyrdig med Stavangerdômen og Nidarosdômen, for vi er da lige saa god Stiftsstad vi som de andre to Byene. Men den blev bygget i 1880-Aarene, og den er vel et af de værste Monumenter over den Tids Aandsforvildelse. Det fortælles, at Arkitekten lagde sin Blyant ned og aldrig rørte den mere, da han havde seet, hvad det var han havde gjort. Gid Historien var sand; det vilde ialfald til en viss Grad sone hans Synd.

Vi har mange fæle Bedehuser rundt omkring paa Landsbygden hernede. Men Mage til Kjæmpebedehus findes ikke i Verden. Saa gudsforladt, saa verdsligt, saa rationalistisk og iskalt! Nei, her stedes Du saavisst ikke Ansigt til Ansigt med det Mysterium, som er Religionen, Gaaden, Gud.

. . . Saa sidder en da på sin Brygge og ser udover det kvældsblanke Sund og bliver mere og mere mistrøstig. Er der da virkelig ikke noget Tuntræ, som har slaat Rod i den løse Sanden inde i Christianssand?

Men med engang slaar det ned i mig som

en stor Lykke: Jovisst har vi det! Midt paa Tunet har vi det: Christiansholm!

. . . Næste Morgen reiser jeg ind til Byen og begiver mig sporenstrengs ned til den gamle Fæstning. Den ligger ikke mere end etpar hundrede Skridt fra den nederste Gade i Byen; er det ikke forunderligt, at den har kunnet ligge der forglemt i henved firti Aar! Den har været saa rent uvedkommende; ikke var den noget tess som Fæstning mere, ikke havde de civile heller noget Brug for den. Og der laa den, med sine Graasteinsmure og sine Volde og Taarne og svære Hvælv; pragtfuldt at skue med det barske Steinansigt stirrende truende udover Sjøen.

Med det samme en kommer indenfor den pompøse Graasteinsporten, er det som en kommer inn i en fjern Tid. Hvor her er ensomt og rart og forgangent herinde! Græsset gror høit og frodigt over de lave Volde, hvor ingen Kanoner mere ligger paa Vagt og glør udover Sjøen. Og her gror høie løvtætte Trær; de har faaet staa i Fred og brede sig som de selv vilde i alle disse Aarene, da ingen havde Brug for Fæstningen mere.

Og gaar en saa og vasser i Græsset bag disse overgrodde Voldene, saa har en et Syn udover Havet, som en ikke ser Mage til, — især slig en Solens Dag som idag, da det glitrer og ler i Sommersjøen fra Holmen herinde og helt der

ud i den blaa Evighed, hvor Himmel og Hav gaar sammen.

Ja, en vasser i Græsset hele Fæstningen rundt; men hele tiden har en Taarnet bag sig, det mægtige Taarn som har en Diameter paa 35 Meter og hvis Mure er fem Meter tykke. Gaar en saa ind i dette Taarnet, kommer en ind i en halvmørk Hvælving — syv Meter bred; — den følger Taarnet helt rundt; og herinde lugter det av ældgammel Kalk eller hvad det er for noget; der gufser Aarhundreders Historie mod en. Etsteds kommer vi til en lav Aabning ind til Fangerummet, hvor blandt andet Oberst Løwen som blev fanget af Anna Colbjørnsdatter har siddet. Det er vel det fæleste Haal, jeg har seet; han har ikke havt det godt, den Obersten, som sad fanget der. Ikke en Lysstribe fra nogen Kant; jeg famler mig ind etpar Skridt og tænder en hel Æske Fyrstikker; der lyser som en liden Fakkell. Men nei, det er som Mørket er aldeles uigjennemtrængeligt; jeg ser saavidt min Haand som holder Fakkel; men ikke skimter jeg et Skridt foran mig.

Nei, den Obersten har saavisst ikke havt det godt.

Vi gaar ud af denne tungsindige Hvælving og krabber op paa det vældige Graasteinstaaen; men oppe på dette er der bygget nok et Taarn, mindre naturligvis, men stort nok til at det i Krigstider kunde bære Kanoner. Saa Christians-

holm har ikke været at spøge med, da den stod i sit fulde Brag. Ikke nok med det at den kunde bide fra sig med Kanonerne paa Voldene, paa det store Taarn og paa det lille Taarn øverst oppe, nei, rundt Fæstningen var der ogsaa forankret Flaadebatterier, saa gamle Christiansholm paa denne Maade kunde smelde løs fra fire Etager paa en Gang. I 1807 prøvede Engelskmanden at bides med Christiansholm; det var for det første „Spencer“, et Linjeskib paa 80 Kanoner, og saa var det ovenikjøpet en Fregat og en Kutterbrig. Men da bet Christiansholm fra sig med alle sine fire Etager, saa Engelskmanden mistede Lysten paa videre Slagsmaal og luskede af.

Naar der ikke var Ufred i Landet, iførte den morske Fæstning sig et gemytligt og civilt Ydre; den tog paa sig et spidst Trætaarn dækket med borgerlige Tagsten; bare den nederste Vold var fri og der stod Kanonerne i Rækkerader og brugtes til Øvelser; ejamei! jeg husker, hvor det smaldt, naar de skjød paa Skive om Sommeren, saa Vinduerne singlede og sang i hele Østre Strandgade!

Under Branden i 1892 tog ogsaa dette Trætaarnet Fyr, og det dat Gnister ned i Krudttaarnet, saa hele Herligheden faug tilveirs mod Himmelens Sky, og det var rent rart at ikke Murene revnede og gik tilsjøs. Men Murene holdt, de. De var gamle og graa; de var bygget

fra 1657 til 1667; men først i 1672 var den helt færdig. En veirslidt Marmortavle, som er indfældt i Graasteinstaarnet, bærer endnu nogle halvt udviskede Bogstaver, hvoraf det fremgaar, at det var Ulrich Friederich Gyldenløve som bygget dette Taarn paa Fredrik den tredjes Befaling.

Hundrede Skridt borte ligger Byen med sine ferske Huser, med sine karakterløse Kvartaler, som ingenting har at fortælle og ingen Minder eier. Og saa ligger alligevel denne gamle graa Kar forglemt paa sin Holme.

Og her gaar jeg omkring i denne stolte Ruin, som dog heldigvis er vel vedlikeholdt til denne Dag; — og jeg tænker som saa: At dette aldrig har faldt mig ind før! At ingen anden har tænkt paa det! Her har vi jo Byens Mindehal, hvor Menneskene kan samles i Fest og Alvor. Fra at være den nytteløse Ting, som bare ligger iveien og som ingen bryr sig om, kan den blive Byens Kjærlighed og Stolthed. Olsokskvælden og andre Festkvælder kan der tændes Fakler og Begpander rundt om paa Voldene, inde i den store Hvælving kan der installeres Lys i mange gammeldagse Fæstningsløgter af dem vi kan finde Modeller til paa Folkemuseet. De gamle Faner fra vore Regimenter, som nu er så sprø og skrøbelige, at de ikke kan røres, kan kopieres af Byens Damer og hænges i Jernholdere udfra Hvælvenes Vægge. Og endnu

er der i Behold nogle Kanoner fra Fæstningen, som kan bringes tilbage og smelde løs, naar Festen begynder.

Og naar saa Brigademusiken spiller op paa Fæstningspladsen og Dansen gaar glad over Tilje og der ligger i hundredevis af Baader ude paa Havnen for at se paa Stadsen, saa ved jeg sikkert, der vil hænde noget underligt i Menne-skenes Sind. De vil føle, at den By, hvori de lever, ikke bare er fra idag, men staar i Pagt med det, som engang var, og det som er og det som engang skal vorde.

1930

LØGNEN OM TIGERSTADEN

Nei slig en høst som iaar . . .
Selv vi graanede, som til hverdags helst skjuler os i krogene, selv vi kryber frem som støvede høstfluer og lader den gyldne sol, som skyller henover ungdommen paa Carl Johan, vi lader den skylle sin gyldne glans over vore graa fjæs.

Og ungdommen driver drømmende nedover nu som før, nu som før. Jeg hører dialekter summe om mine ører, alle landets maalfører. Allesammen. Fra by og land. Fra Nordkap til Lindesnes. Nu som før . . .

Og jeg tænker ved mig selv: For en lykke for denne ungdom, denne ungdom fra hele Norges land, at leve disse drivende og drømmende timer paa denne vidunderlige solgade! Om nogle aar skal alle disse unge spredes udover hele det vældige land; mangfoldige af dem som gaar her nu, unge og solberuste, skal om nogle aar sidde forfrosne etsteds langt borte.

For en lykke for dem der at have disse solminder ialfald at varme sine forfrosne sind ved!

Og for en lykke for et lidet land og et trangt land virkelig at eie én stor by.

For Kristiania er en stor by. Nu — ialfald. Vel, den har endnu mange smaabynykker, det har den. Det har de fleste andre storbyer ogsaa.

Men en ting er sikker: Den har storbyens rummelighed. Det er den eneste rummelige by i Norge.

Netop fordi jeg har været med blandt alle dem, som har sagt dumme og daarlige og fremfor alt smaalige ting om byen, netop derfor føler jeg det som en rent personlig trang til at sige dette; jeg har en daarlig og styg uret at gjøre god igjen.

Findes der nogen by i landet saa udskjældt, saa bagtalt, som Kristiania? Især af os, som kom udenfra, fra provinsen, byfolk og bønder. Undertiden af byens egne børn ogsaa; men det faar nu blive deres sag.

Der er gaat tradition i skjældsordene; man kan forfølge dem langt tilbage i litteraturen, man møder dem lyslevende og aldeles uforandrede den dag idag. I litteraturen, men især i pressen. I de smaa sinte bladene, som sidder rundt om i smaabyer og paa landsbygden og rigtig gasser sig i sit Kristianiahad, og hidser daglig sine

læsere op i et uudslukkeligt had mod hovedstaden, et tigerhad mod Tigerstaden.

Men skal vi være fuldt ærlige mod os selv: skylder vi ikke alle denne bagtalte by noget vakkert, noget ædelt, noget som lyser ufor-glemmeligt i vor erindring, — om ikke andet saa nogle gyldne timer i høstsolen paa Carl Johan?

Og saa skulde vi ikke være taknemlige? For vor egen skyld bør vi se at komme bort fra denne bagvaskelsens dumme tradition. For vor egen honnørs skyld. For der findes da ikke noget saa plebeiisk til, som det: at være utaknemlig.

Hvad er det da man egentlig har at bebreide Kristiania?

Vi kan læse os til svarene i mangfoldige ypperlige bøger, fra før og fra nu. Byen møder ikke et ungt menneske med varme. Aa, som man kan gaa og føle sig ensom og ulykkelig herinde.

Vel. Men er man først ensom og ulykkelig, da er man ensom og ulykkelig. Er det byens skyld? Jeg ved intetsteds, hvor man kan føle sig saa ensom og ulykkelig som i glædens by Paris. Fordi alle andres glæde gjør ens egen smerte saameget saarere.

Men Kristiania er haard, hjerteløs og iskall, staar der i bøgerne. Og i de mange utrykte bøger, i de hundredevis af manuskripter, som

bliver uskadeliggjort paa veien til offentligheden, læser jeg samme klynket. Aar efter aar. Har De moro af at høre, hvordan laaten lyder? For den er noksaa nøiagtig den samme [hos alle-sammen. Aar efter aar.

Der sidder en ung bondegut paa en fæl hybel i en af de fæleste gader; Welhavens gade eller Grønnerløkka. Den unge gutten (som naturligvis er et geni, et miskjendt geni) sidder paa sin fæle hybel og sørger og klager; hvad klager han over?

Jo, over Kristiania. Over de feite grossererne paa Drammensveien, som gaar i pels og røger fine cigarer. Over de feite fruene i skind og silke, som suser forbi i sine elegante automobiler.

Og saa drømmer gutten. Han drømmer, at en af de feite grossererne kommer og inviterer geniet ud til sig paa villaen. Og disker op for ham, saa det er svært. Men det skulde han nødig have gjort. For saa griber geniet anledningen. Han reiser sig og læser hele Kristiania teksten; hei, som det gaar! Og naar han har faaet sagt det grøveste, smelder han døren i efter sig mens den feite grosserer sidder bleik igjen i sofaen. Og ensom og stor vandrer geniet ud i kulden og mørket.

Slig omtrent lyder laaten; det kvalmer et retskaffent mandfolk at læse det samme indbildske klynk aar efter aar.

Hjerteløshed, ja; men tro om der er større hjertevarme i de mindre samfund? I smaabyerne?

Jeg har aldrig mærket noget til det.

Gaar det en mand galt der, bliver han slaaet overende af skjæbnen, iler man da i skarer til for at reise ham paafode?

Jeg har aldrig seet det. Jeg har derimod ofte seet, at man lod den slagne mand ligge. Som man reder, og saa videre, siger man. Naar man steller sig slig, siger man.

Men jeg har seet den slagne mand berge sig ind til Kristiania; spør Kristiania saa omhyggelig efter, om han er en slagen mand?

Hvad duer du til? spør Kristiania. Og duer du, saa bare kjør paa. Vi har brug for alle som duer; skidt i resten, sier Kristiania.

Se dette kalder jeg det rette maskuline hjertelag. Denne velsignede evne til at springe over, til at knytte traadene igjen, til at glemme.

For maskulin er byen i høi grad. Ikke spor sentimental. Men maskulin. Og dens hjertelag er ordknap, uden dikkedarer. Men sterkt i handling.

Eller lad os tænke os, at Kristiania slet ikke existerte her i landet, mon her blev leveligere da? Og rensligere? Man skulde næsten tro det, hvis Kristiania virkelig var slig en pestbyld, som der har været paastaaet.

Aa nei, det er nok ikke værdt at tænke paa det lel! . . .

. . . Jeg har været med blandt dem, som sagt meget dumt og daarligt om Kristiania, for skriver jeg dette.

Ikke fordi jeg tror tigerhadet mod Tigerstæ bliver mindre efter dette. Men tigersen ligger og smiler i gylden høstsol, et uanfælsk smil: Velkommen skal dere være allesammen!

September 1922

STEINEN LANGT SØR

Der staar en stein langt tilhavs. Øverst paa steinen staar der et hus. I den ene ende af 'huset er der bygget en lygt; det er hele fyret.

Saa langt ude ligger fyret, at naar en staar ved tvillingvardeerne paa Maartens^{øi}, (og allerede den skulde da ligge langt nok ude i havkjæften!) da ser 'en sagtens steinen derude, ialfald i sigtbart veir; men huset med fyrlygten paa skal der gode øine til at obsalvere.

Sommerdag, ja! Hvem snakker om sommerdag! Aajøs, de lyse sommermorgener, da sjøen ligger som en blank boble og skinner! Ja, da er det vel en herlighed at sløre ud til fyret for en elskelig solgangsvind! Og høre det smaa-risle foran baugen og lægge sig til, langt udenfor fyret, og hale ind koljer og dybvandstorsk, villigvæk!

Ja, da ja! Da hænder det mangengang, at byfolket tager sig en trip herud — baade damer og herrer —. Og de liver op mellem

graasteiner i sine lyse klær, og om kvelden er der kanske trækspil og grammofon paa en af slettane derude —.

Ja, om sommeren!

Og saa kommer sommergjesterne tilbage til sine byer og er henrykte over, hvad de har seet og oplevet; nei, for en idyl, der er sørpaa! Saa smaapent og koseligt!

Men kom vinterdag! Da er her hverken smaapent eller koseligt, det kan Dere forlade Dere paa allesammen!

Det er sagt før, men det er ikke overflødigt at gjentage det: Hvorfor slæber man journalister og komiteer her sørpaa midt i den blide sommer for at vise dem vor elendighed? Og dægger for dem og disker op for dem, saa de absolut maa faa det indtryk, at nei, her sør er da ialfald alt i den bedste orden. Her haster det da ialfald ikke med nogen forandring eller forbedring; — gudskelov, sukker deltagerne, mætte efter festmiddagen, denne landsdel kan da ialfald vente.

Nei, send dem herved paa denne aarsens tid, da her ikke er idyl mere; da det er steinkaldt alvor altsammen. Send dem herved, naar dampbaadene ligger dagevis i stampesjø og vælter sig, saa passagererne faar tarmslyng af sjøsyge. Eller i skodde og ulen saa nogen hver titter efter livbæltet under hovedpuden. Eller i isen

og basken, saa det brager skjæbnesvangert i væggene.

Send dem da ned, de som skal „samle indtryk“. Da vil de ialfald faa vide sandheden om, hvordan her i virkeligheden er.

Men da tør det vel hænde sig, at herrerne betakker sig for at tage turen; thi den er lidet forlystende.

. . . Naar man skal ned i skjægten og skuer udover sjøen mod fyret, kan det nok hænde man har mest lyst til at krybe tilbage til Maartens lune kakelovnskrog.

Holmerne er forfrosne; der er groet ru is-hud over graasteinen; men alle revner og kløfter er fyldte indtil randen med hardstappet sne.

Idag er sundet aabent til en forandring; men vandet er saa koldt, at smaafisken flyder op med bugen iveiret. Store isflag kommer drivende østerfra; tiltrods for at sundet er blikstille og dagen blikstille, er der en lydløs bevægelse overalt. Paa en grunde under det andre landet staar der et sjømærke, en rødmalet stage, som har faaet en snekrans frosset fast paa midten; rigtig en fiffig liden hvid prestekrave er den pyntet med, den røde stage. Men stagen svinger og svinger rundt og rundt og prestekraven svinger med, indtil lænken, den er tjoret til bunden med, siger stop og svinger både stagen og prestekraven tilbage igjen, rundt og rundt.

Og inne i alle vigerne leger smaa lille isflag den lystigste cirkus; strømmen tager fat i de yderste af dem, og giver dem god fart indover, og dermed er cirkusen i full gang; der er smaa manéger ved hver brygge; de sviver og sviver omkap med stagen og prestekraven.

Men sundet selv er aldeles blikkende stille . . . Kulden knurrer sagtens lidt i ens gamle skelet, der man sidder i skjægten paa det duvende hav med en fersk influenza i kroppen; men det gaar fint. Vi lægger tilland ved en stentrap, som render ret op i heien. Der står en sjøbu med etpar skjægter i; ovenfor farer der en vei afgaarde opover svaberget; det vil sige: det er ikke nogen vei; det er et solid jernrækværk, det markerer hvor vi skal gaa, saa vi tager ikke feil. Skjønt egentlig er nok jernrækværket væsentlig sat der for at fyrvogteren skal have noget at holde sig i, naar det blaaser; for det gjør det så temmelig støtt. Den forrige fyrvogteren blaaste væk fra sin egen gadetrap, endda han var baade stor og svær, to hundre pund og tre alen. Men heisan! blaaste ikke hele den kraftige karen som en anden papirlap bortifra trappen og smeldte ud i Holmesteinen, saa det sang i hele fyrvogteren og han mest slog sig fordærvet. Og da syntes nok staten, den fik koste rækværk paa gadetrappen ogsaa, for at hans mere slankbyggede efterfølger ikke skulde blaase rent paa vilde

sjøen . . . . Men enda værre er det at komme fra huset over til materialboden; der har de blokket ned en solid egemast, som det kan være bra at holde under armen naar det stormer som værst og sjøen vælter sig desperat helt op mod husvæggen og sprøiten ryger over halve holmen.

Fyrvogteren herude er en vel fornøiet mand; han har sin bedrift at klare; han har sin lygt at stille med og sine prismer at pudse og holde rene, nat som dag.

Post? ler han. Aa nei, der gaar nok ofte baae tre uger og mere til uden at der kommer post; men hvad skal de med post herude paa fyret? Han og hans kone har saa evig nok med at stille med lygten; de har ingen assistent; nei da, det er bare de to; her paa holmen; saa hvad skal de med post? De indretter sig forstandigt; de provianterer i god tid om høsten, og da provianterer de ordentlig, for mangfoldige maaneder. Saa da gjør det ikke stort, om en bliver blokeret aldrig saa længe af isen eller af stormen eller anden elendighed.

„Det gjælder bare at indrette sig,“ siger den forstandige fyrvogter og ler hjertensfornøiet; „og saa maa en fremforalt ikke tabe modet.“

Ja, saa sandelig, han er en filosof. Jeg ser mig rundtomkring i landskabet; holmen er saamæn øde og trist nok at se til; i nogle haal og grob rundt om ligger der nogle frosne vas-

pytter og udenfor er [det sjøen, der ellers er som en alfarvei baade østerfra og vesterfra enten det kan være seil eller damp. Men nu er han isandhed overmaade dau.

. . . Jeg tænker paa fyrvogterens filosofi; det gjælder bare at indrette sig, sagde han, og saa maa en fremforalt ikke tabe modet.

Det kunde kanske være en ide for hele Sørlandet at følge fyrvogterens raad. At indrette sig. At proviantere itide. Saa man ikke var afhængig af nogen eller noget. Hverken land eller departement.

Men det allervigtigste var nok om man kunde proviantere med lidt haab og lidt tro. Og lidt mandsmod for fremtiden.

For det værste det er ikke isblokaden. Det er mismodet.

Jeg [kommer dernedefra; [jeg [har reist omkring der i henved fjorten dage, — i skjær-gaarden, fra by til by. Og hvad der virkelig forfærder mig, er det mismod, jeg mødte.

Et uhyggeligt, lamt mismod som bare rystede paa hovedet og sagde ingenting.

Agdesiden er sikkert den del af vort land, som er grundigst rammet af krachet efter krigen.

Først er det naturligvis skibsfarten, som fra urtiden har været Agdesidens naturlige næringsvei. Naa, den dat; og den dat skammelig. Men den dat jo andresteder ogsaa, saa det er der ikke noget at snakke om.

Men saa kom skraldene. Tordenskraldene. Nikkelen i Christianssand og bankelendigheden i Arendal. Det gjaldt ikke to bedrifter, det gjaldt hele Agdesiden. Ikke bare økonomisk. Men moralsk. Modet er borte nu igjen. Selvtilliden. Og det er kanske den, vi nødigst bør miste.

For det kan desværre ikke nytte at nægte at racen dersør ikke er nogen spænstig race. Bliver Sørlandet først lammet, har det svært vanskelig for at reise sig igjen. Saa kommer mismodet. Vi sætter os ned. Ryster paa hovedet og siger ingenting.

Vi har saa evig nok af eksempler fra før; jeg orker næsten ikke at nævne alle de gange i det forsvundne hundreaar, da vi seilte med gyldne seil nogle aar og forliste guldets og saa bare satte os ned og rystede på hovedet.

Til vinden blaaste føielig næste gang.

Lad os bare indrømme alt; det er ikke nogen skam at indrømme sin egen svaghed. Kanske netop en saa bitter indrømmelse kunde give os den ranke ryg, vi mangler.

Men nu har vi ialfald mismodet over os som aldrig før.

Hvergang vi tidligere rammedes af ulykken, fyldtes udvandrersbaadene og bygderne tømtes for ungdom.

Hvordan skal det da gaa nu, da mismodet er saa dybt som ingensinde før?

Om isen blokerer os, hvad gjør saa det? siger vi. Om posten kommer nogle dage forsent, herregud; hvad har vi at vente af posten? Andet end nye budskaber om nye ulykker! . . . Nei, det er saavisst ikke for at tigge om medlidenhed, jeg skriver dette.

Langtfra.

Men for atter og atter at minde om, at denne del af vort land, kanske den frodigste og den rigeste vi har, i dette øieblik er lammet af et mismod, som har knuget det i knæ, og som det neppe kan reise sig af paa menneskealdre.

Hvis da ikke dét sker, som vi har ventet paa i et halvt hundrede aar, og som netop nu i denne mismodets og lammelsens tid staar som redningen.

Vi bare kræver det vi har tigget om i menneskealdre. Pulsaaren, som skal skaffe blod og mod til menneskene.

For nu er den nødvendig som aldrig før. Men giv os den helt ud. Og meget hurtig.

Det haster.

Sørlandet har altid ventet. Det har ventet længe nok nu. Det kan ikke vente længer.

Dette er ikke veldædighed. De ulykker som nu har rammet Sørlandet, kan ikke og skal ikke afhjælpes ved veldædighed. Sørlændingerne kræver bare i al ærbødighed sin ret som borgere i dette land.

Februar 1922

II.

I DAGENS STRID

MUSEUMSDJÆVELEN

Snakker man med vore hjemlige antikvitets-handlere, hører man overalt den samme jammer: Her findes snart ikke længer gamle sager igjen her i landet! — Nogle af dem tvinges derfor til at lukke butikken, andre og mere smarte fører hjem „fine arvestykker“ fra udlandet, og de gaar som varmt hvedebrød blandt vore troskyldige samlere. —

Men træffer man en af de ægte opkøbere, en rigtig forslagen snushane, som kjender hvert mørkeloft og hver kjelderkrug i de forskjelligste byer og bygder, saa plirer han lunt med øine: aa! her findes da lidt af hvert endnu! Ial-fald for den, som forstaar at handle og ved hvor alt staar!

Slig en forslagen kar — han har tid til at vente. — Han giver ikke tabt, om han bliver kastet nedad trapperne etpar gange; han kommer igjen bagtrappen. — Ser han en ting, som er et hjems klenodie og har været en slægts eie gennem generationer, saa føler han slet

ingen ærbødighed derved; — aa, hvordan kan De indbilde Dem sligt? Han bliver tvertimod som vild efter netop dette klenodie; — han lægger snarer og listige rænker. Og hvis det ikke gaar, saa venter han. — Han ved jo, at hos ham skal det engang havne; — han ved jo det! Og manden har den bedste samvittighed; — han handler endog i kulturens tjeneste; — han har de høieste autoriteters attest for, at han handler i kulturens tjeneste.

Og saalænge lusker denne kulturtjener rundt om i de tusen hjem, at han tilsidst faar alt hvad der findes af værdi; — selvfølgelig er det ogsaa mandens stolthed at kunne faa snydt sig til tingene for en skamløs pris. — Han benytter sig stoltelig af eiernes uvidenhed, — og der sidder staklerne tilbage med lange næser paa pindestolene!

Naar kulturtjeneren endelig har det længe efterstræbte stadsstykke i sine ivrige hænder, saa render han henrykt til en eller anden museumsdjævel, og djævelen roser tjeneren —: Hei, for en kultur vi tilslut skal faa her i landet!

Nu skal det ganske vist indrømmes, at de ikke er værst farne de ting, som havner paa et af de offentlige museer. Nei, det kunde saamæn gaa dem meget værre. Saa sørgeligt det end er at tænke paa, at disse sager virkelig engang har tilhørt levende hjem, — stod i

lune værelser og snakkede med gamle venner, som de havde holdt sammen med i mange, mange aar. — Nu er de revet væk fra livet; de er balsameret og forsynet med inskription og ligger stille og stumme paa museernes øde kirkegaard. —

Men som sagt: det kunde saamæn gaa dem meget værre. — Museumsdjævelen har nemlig i den senere tid udviklet en ny og ganske farlig type: patrioten, som vil „redde sit distrikts kulturværdier fra undergang“. (Der findes selvfølgelig gode patrioter; men jeg taler her kun om dem, der seiler under falskt flag.)

Det er karle, som er paagaende! De mobiliserer alle de skræppekarer og uldhandlere, som findes, — og jeg skal sige de redder værdierne fra undergang!

Ligeoverfor en saa smuk og patriotisk handling, som denne, er selv de vanskeligste eiere paavirkelige. Patrioten gjør derfor i en fart en stor høst og faar mange hæderfulde ord for sit uegennyttige og rastløse arbeide. —

Men hvad sker? — En vakker dag, naar samlingen er bleven stor og værdifuld nok, frembyder patriotten hele stadsen tilsalgs. Til udlændinger eller indlændinger, — i øst eller vest — det er ham lige fedt. Klenodierne reiser pokker i vold og patriotten sidder igjen med mange deilige tusenkroner i lommen og er himmelfornøiet.

„Det er en smart mand.“ siger folk, — og han kan ganske rolig begynde at spille sin patriotrolle videre; — der er saamæn ingen som siger noget til det. —

— Og de tusen hjem lægges øde; — der bliver intet tilbage, som minder og som fortæller. — Menneskene derinde vænnes af med nogle af de skjønneste menneskelige egenskaber: Trofasthed mod minder og ærbødighed mod det, der var.

Og de tusen hjem bliver ferske og flotte; staaltraad og billigt filleri, — pinder og prunk og plyss — navnlig plyss!

Jeg ved intet saa dybt „sæmpelt“ som denne abeagtige henrykkelse ved det glinsende forlorne kram! Skal da dette være resultatet af vor noksom berømte folkeoplysning? — Og er det sliɡ vor endnu mer berømte folkekultur ser ud?

— Det er sikkert som amen i kirken at naar vandalismen og opkjøberne og museumsdjævelen har gjort sit værk rigtig grundigt, saa kommer byfiffen bagefter.

Og med byfiffen mener jeg — som nævnt — bytarveligheden, underklassesmagen. Den er det, som fylder de gode norske hjem, naar de først er tømt tilbunds.

Slig er det; der er ikke noget at gjøre med det. Men det ene hænger sammen med det andet; nu faar det engang blive sagt.

Det er paa høie tid.

1914

VANDALISMENS SEIERSGANG

„Kirken står i bondens tanke på et højt sted og for sig selv, fredlyst, med graves høitid omkring, messens livlighed inde. Den er det eneste hus i dalen, hvorpå han har anvendt pragt, og dens spir rækker derfor også lidt længre end det synes at række. Dens klokker hilser langvejs hans gang did den rene søndagsmorgen, og han løfter altid på huen til dem, som han vilde sige dem et tak for sidst.“

Hvor enkle og vakkre er ikke disse ord, hvormed Bjørnstjerne Bjørnson i Synnøve Solbakken skildrer bondens dybe kærlighed og ærbødighed for sit kirkehus.

Man kunde ønske at turde tilføie: Og hvor sande er ikke disse ord.

Men desværre: en tør og uimodsigelig statistik over vandalismens seiersgang her i landet i det forløbne hundredeaar — og ikke mindst i de allersidste tider — fører en ganske anden tale. Den fortæller om nedrivning og tilintetgjørelse, om plyndring af kirkens „kostelige zir“,

om skammelige forandringer og „modernisering“, som endog kan give den et løierligt præg og som derfor næsten er værre end hel ødelæggelse.

Saa de smukke og sentimentale forestillinger om bondens pietet ligeoverfor sit gamle, kjære kirkehus kan man ligesaagodt opgive først som sidst.

Kirkerne er snartsagt de eneste bygninger i vort traditionsløse land, som bærer bud fra slægt til slægt; man skulde tro, de for mange gjemte dyrebare minder fra stunder i deres eget liv, og man skulde også tro, det kunde vække en underlig andægtig ærbødighed at vide, at her har ætten siddet, slægt efter slægt, i aarhundreder.

Man skulde tro, at et saadant kirkehus maatte blive menneskene kjært, selv om det var fattigsligt og smaat, — ja maaske netop da. Og de enfoldige prydelser, hvormed længst afdøde hænder havde smykket Gudshuset, — man skulde virkelig tro, at de maatte blive dyrebare og urørlige for efterslægten og at man vilde føle det som en krænkelse af fædrenes minde og som en helligbrøde, om nogen vilde kaste disse ting på mørkeloftet eller sælge dem til høistbydende kramkar.

Ja, saadan burde man have lov til at tro, men slig er det desværre ikke. — Ligesaa sikkert som den daarlige underklasse-smag fra byerne

breder sig i bøndernes egne hjem, ligesaa sikkert skal ogsaa kirkerne udstyres med al „tidens komfort“, som det hedder.

Og saa faar det gaa som det kan med pieteten.

— Engang, da afdøde arkitekt Schirmer kom paa studiereise langt op i Gudbrandsdalen, fandt han til sin forbauselse en døbefont av vinrød plyss midt inde i en gammel, ærværdig kirke; (det var netop i pudemøblernes og plyssens gyldne tider!). Da Schirmer fik fjernet plyssen, fandt han det herligste udskaarne kleberstens arbeide indenfor; — kleberen havde ikke været fjongsen nok for de fremmelige bønder; — plyss maatte der til, for plysses møbler var nu saa gromt inde i byen!

Nuvel — dengang var ikke større skade skeet; plyssen kom af for altid, og nu staar døbefonten der lige god og er kirkens pyld.

Det er bare et muntert eksempel paa folks naragtighed.

Desværre kjender jeg bare dette ene eksempel, som er muntert.

Vi, som kommer fra Sørlandet, er vant til noget af hvert i retning af vandalisme. — Stor stadsen har der nu aldrig været dernede, og det lille vi har havt, er for størstedelen ødelagt af ildebrand eller menneskehænder. De smaatterier, som endnu er levnet, staar for fald; det er som folk klør i fingrene efter at faa det

revet ned, eller flyttet bort, eller bygget om eller tullet med paa anden maade. — Helst vi de jo sælge; der er snart ikke den ting, som ikke er tilfals.

Vi, som synes, dette er for galt, kan ingen ting gjøre. — Vi kan skrive og snakke og skjænde i baade ti og tyve aar; lige lidet hjælper det. — I slige ting synes vi dog, det kunde være nyttigt at have et prægtigt og enevældigt oldenborgeri, som kunde holde pilfingrene fra fadet.

Men ogsaa her huserer det usalige demokrati uindskrænket; den lokale, indbildske og uigjennemtrængelige uforstand har al magten og guderne skal vide, de bruger den som de har vett til!

Som sagt: vi fra Sørlandet er vant til noget af hvert hjemmefra; men hvad vi ikke havde troet kunde være muligt, det er, at lignende ting kan hænde selv paa østlandets rige, lyse sletter, — i en godseierbygdsom Hedemarken — hvor endog mænd af den høieste kultur og dannelse gaar i borgen for de merkelige gjerninger.

Det er dette, som er det uforklarlige, og det er dette som gjør, at sagen — selv om den ikke netop gjælder saa store værdier, dog er dypt nedslaaende.

— Paa Hedemarken ligger to af de vakreste landskirker i Norge, det er Ringsaker og Vangs

kirker, hvoraf Ringsakers er den ældste; man tror, den er bygget i det 12te aarhundrede, medens Vangs kirke er opført saa sent som i 1810 — efter sigende af sten fra Hamar-dômen.

I Ringsaker kirke har der været rumsteret og moderniseret flere gange; i 1865 blev saaledes de gamle, rigt udskaarne pulpiturer revet ned og solgte — til Nordiska museet i Stockholm! Den noksom berømte runering i koret, som er beskrevet af rektor Schøning og tydet af professor Rygh, blev for bare nogle faa aar siden omsmeltet; der var formodentlig nogle nøgterne folk som syntes den kunde gjøre mere nytte for sig end at staa paa stads med sine ubegribelige runer i et sekelgammelt kirkekor!

Men tiltrods for alle ærlige forsøg paa at faa gjort det af med alle de ærværdige zirater i Ringsaker kirke, er der endnu mangt og meget igjen. Omend intet i ælde kan maale sig med den madnyttiggjorte runering, saa eksisterer forhaabentlig endnu de gamle begravelser med de vakre ligsten og det katholske alterskab, som der ikke findes mage til i dette land.

Jeg siger forsigtigvis: forhaabentlig; — for man kan aldrig vide; — det er jo vakre, uerstattelige og ganske unyttige ting, saa deres tid er vel ogsaa nu snart kommen.

Desforuden fandtes der i Ringsaker kirke et orgel, som tidligere har været avbildet og omtalt i „Tidens Tegn“.

Det er ikke saa svært gammelt som meget andet i denne kirke; det er bare fra 1796; men det er da ogsaa en stund. I over 100 aar har det ialfald staaet der og sunget for kirkefolket i sorrig og glæde; — saa nu var det da hjemme i huset, skulde en tro.

Orgelet var en gave; — og vi ved alle hvordan det pleier at gaa med de gaver, privatfolk herhjemme af et oprigtigt hjerte skjænker til staten eller offentlige institutioner; — det bør man tage sig vel i vare for, — tænk hvordan det for eksempel gik med den forhenværende krigsskole!

Dette orgel var skjænket af bygdens folk og arbeidet af en mand fra Toten, — saa god oplæending var han da ialfald.

Kancelliraad Stangeby havde bekostet selve orgelet, lensmand Iversen „udstafferingen“, og Kristian Engelstad var bygmesteren; han skal ogsaa have bygget orgelet i Vangs kirke.

Kristian Engelstads orgel var bygget saa stadseligt ind i kirken; — prospektets blanke piber var med megen dekorativ behændighed arbejdet sammen med den omgivende ramme, saa det hele virked overmaade fornemt og stilfuldt.

Det var ikke at vente at dette orgel skulde kunne staa og synge i over 100 aar uden at det tilslut maatte blive træt og rustent i stemmen. For 50 aar siden var det allerede noksaa

medtaget; men da var der en flink orgelbygger Eriksen som fik sat ind saamange nye piber og registre og bælg og hvad det hedder altsammen, at Kristian Engelstads instrument stemte i paany saa ungdommelig som nogensinde før.

Men saa nærmede 1914 sig; og i 1914 skulde der hændt noget stort paa Ringsaker. Kirken skulde faa et flunkende nyt, moderne orgel; for de kunde da ikke være sig bekjendt af at have det samme orgel 17 mai 1914 som det, der havde sunget for fædrene den 17 mai 1814, — det vilde dog stride mod alle gode, norske traditioner.

Det var kanhænde en og anden trofast sjæl, som syntes det vilde være vondt at undvære det vakre gamle orgelværk, som nu engang var blevet ét med kirken og som de syntes, de vanskelig kunde undvære. Monstro det ikke kunde stelles godt med en gang til, slig som gamle Eriksen havde gjort i atten hundrede og den tid?

Der var dygtige orgelbyggere, som garanterede, at de skulde kunne skaffe et helt nyt, udmerket orgelværk bagenfor prospektet og uden at skade dette:

— Men nei, nu skulde prospektet væk; der var ikke bøn for andet!

— Og naar de fremste folk i bygden gik i spidsen, saa. — Det var først og fremst presten, — den lærde og fine humanist, en skjønaand,

en poet. Hans oversættelser af gamle latinske salmer staar endnu uovertrufne i vor literatur.

Og der var den store godseier — statsraaden; — en af de mest sympatiske skikkelser i norsk politik. Havde han kanske svigtet en eneste gang, naar der var kulturspørsmaal oppe —?

Naar to saadanne mænd gik i borgen for, at prospektet godt kunde fjernes, da maatte det vel være sandt.

Hvad hjalp det saa, at fortidsforening og rigsantikvar jamrede og bad om naade for den gamle stads? — Hvad vægt kan vel departementet lægge paa den samlede sagkyndighed, naar det — som her — gjælder et bygdeønske og naar det har faaet endossement af to slige kulturbærere som i dette tilfælde?

Nei, send skrabet paa museum; der hører det til.

Hvor godt saalænge vi har museerne! Man kan rakke til og rive i filler, hvad man vil her i landet; sender man bare fillerne paa det nærmeste museum, saa har man sin samvittighet frelst og fri og ingen kan bagefter komme og klandre nogen. —

— Og nu ligger kancelliraad Stangebys gave stablet sammen på Hamar museumsloft; — paa museet er der naturligvis vanskeligt at placere det svære spektakel. Men foreløbig ligger det altsaa og falder fra hverandre oppe paa

oftet; — det er jo unægtelig meget bedre end om det fremdeles stod paa sin plads i Ringsaker kirke!

Exemplet smitter. Som ovenfor nævnt er der ogsaa i Vangs kirke et vakkert orgelprospekt, som antagelig ogsaa er bygget af Kristian Engelstad.

Det er ogsaa et fint og dygtig arbejde i let og elegant Louis XVI stil, og støbt saa fuldent ind i hele kirkeinteriøret, at man ikke synes at kunne rive det bort, uden at gjøre helhetsvirkningen ubodelig skade.

— Nu skal dette ogsaa bort. Skulde de have nyt orgel i Ringsaker, saa vilde de ogsaa ha' det i Vang; — prospektet kunde jo sendes til Hamar museum. — Saa nu kan det ulykkelige Hamar museum snart ikke snu sig for bare gamle værkbrudne orgelprospekter!

— Atter jamrede fortidsforeningen, atter gjorde rigsantikvaren de mest indtrængende forestillinger; — men sligt er jo smaatterier i sammenligning med et alment bygdeønske. Ikke vil departementet ialfald have ubehageligheder for saadanne bagatellers skyld.

Nu er sagen i orden for Vangs vedkommende. Nedrivningen er maaske allerede i fuld gang. Men der er andre steder paa Oplandene, hvor der ogsaa findes vakre orgler med fin og stadselig udstaffering; — nu er man sterkt betænkt paa om ikke tiden kunde være kommen for

dem ogsaa til at berige Hamar museum. I Veldre, f. ex., er man allerede paa nippet til at faa det berømte bygdeønske fuldmodent, og da ved vi, hvordan det gaar, — især naar bygdens høiest kultiverede mænd og kvinder stiller sig i spidsen. — Hvis bygdeønsket næste gang hefter sig ved andre kirkeklenodier, kan ødelæggelsen gaa glat, naar de har saa mægtige kulturstøtter i ryggen.

— Det er latterligt og det er nedslaaende, det hele. — Vi bliver saa snurrige allesammen, og vort land saa fattigt.

1914

RELIGIONSKJÆGL

I flere maaneder har der nu i dagspressen raset en strid mellem presterne og de skriftkloge; man spørger sig selv i stigende forundring: hvor længe vil de herrer holde på?

Tror man kanske der vil komme et lykkelig resultat ud af denne ulyksalige strid? I nitten hundrede aar har de skriftkloges strid været ført og den vil føres til dagenes ende. Det er jo den gamle historie omigjen: Striden mellem de rettroende og kjætterne; atter slænger de hølærde herrer banstraalen mod hinanden; det gaar for sig som sædvanligt efter alle kunstens regler, men til ringe opbyggelse for menigheden.

Eller hvad skal den stakkars læge mand tilsidst tro, naar professor N. N. den ene dag klart og tydelig beviser, at pastor X. X. er en vranglærer og en hyrde, der fører sine faar vild i ørkenen, mens pastor X. X. næste dag punkt for punkt viser, at det er ham som har Christus

og Bibelen paa sin side og at det er professor N. N. som vildrer rundt i vildfarelserne.

Dag for dag kommer der nye skriftkloge til og aflægger sine vidnesbyrd; det raser en kamp midt paa byens torv, foran alt folkets øine; det er som en brydermatch paa Stadion: de hellige mænd slaas, saa prestekjolene flyger om dem og alle er de lige ivrige for at rive den hvide krave af sin embedsbroder paa den anden side.

Har da ikke disse mennesker den takt, at de forstaar, hvor dette offentlige slagsmaal er usømmeligt? Skal de absolut prøve sine kræfter, bør de da i al anstændigheds navn henlægge matchen til et eller andet aandeligt gymnastiklokale, hvor den menige mand er udestængt saa han kan forskaanes for det uskjønne og latterlige syn.

Eller har prestene ganske glemt hvem de er? Husker de ikke, at de skal være stakkars forpinte menneskers veiledere i det vanskelige liv og den vanskelige død? Men naar de dagstøtt erklærer hinanden for kjættere og vranglærere, hvordan kan de da forlange, at disse stakkars forpinte mennesker skal have tiltro til dem? Hvordan skal en træt og dødsens bedrøvet mand kunne stole paa en prest, om hvem en anden, ligesaa christelig prest siger, at han er en vildfarende? Thi hvordan skal en vildfarende kunne lede den trætte og bedrøvede paa de rette veie?

Kirkens mænd klager stadig og med rette,

over, at deres autoritet stadig svinder, at menigheden stadig vender sig fra dem i ligegyldighed og foragt.

Men hvad ret har de til at klage, naar de selv nedbryder respekten, ødelægger autoriteten og pulveriserer religionen til punkter og prikker?

Sjelden har jeg seet det geistlige selvgode overmod sætte saa kraftige blomster som under denne strid; hver enkelt av disse små prælater har den patente salighed i sin pose; ve den som ikke sogner til hans mening!

Borte ved Mandal er der en liden sekt som kaldes Lommelændinger og som har strandet paa et av bibelens mange skjær; paa dette har de opdaget troens og salighedens dybeste hemmelighed; der er vel hundrede Lommelændinger, og disse hundrede udvalgte skulle arve Guds rige. Resten av jordens millioner skal uden skaansel puttes i det evige helvede.

Men naar man læser hvad der skrives nu om dagene, hvad er der da at sige om Lommelændingerne ved Mandal? Er vi ikke igrunden Lommelændinger alle tilhobe?

... En saadan strid coram publico som denne, der nu har raset i maanedsvis, kan kun bevirke en eneste ting: den nedbryder tilliden til præsterne og den udsaar tvivl og mistro i menigheden.

Forstaar da ikke disse kløgtige herrer dette? Og forstaar de ikke at for hver dag, striden

fortsætter, skader de religionen, og gjør religionens modstandere uvurderlige tjenester?

Forstaar de ikke, at de i virkeligheden begaar selvmord ved at fortsætte sit golde, tosedede kjægl? Sandelig, de har et stort ansvar; og de bør mindes om dette sit ansvar næste gang vi hører deres jeremiader over forvirringen, ligegyldigheden og frafaldet.

For mange aar siden var jeg tilstede ved en paaskemesse i Peterskirken; den blev holdt i et lidet sidekapel; kun de høieste geistlige dignitærer deltog; et pragtfuldt skue af violette, blodrøde og gyldne kapper; kardinaler, erkebiskoper og andre mægtige prælater. Og over alle de andre den hellige fader selv.

Jeg saa paa disse mænds ansigter; det var saavisst ikke hvad man kalder gode ansikter! De var støbt i jern, de var huggede i sten, de var skaaret i træ; myndighed, vilje, magt. Og det var saavisst ikke hvad man kalder et godt udtryk i noget af disse ansigter. Det var hovmod, list og grusomhed, det var flammende fanatisme, ubarmhertighed, trods.

Men for en intelligens! Ja for en intelligens! Aldrig i mit liv har jeg seet og aldrig i mit liv skal jeg glemme den sum av overlegen menneskekløgt og menneskeviden som jeg saa hin paaskedag i det lille kapel i Peterskirken.

Og da messen var forbi og de høie herrer

gik henover Peterskirkens brede guly, da blev jeg vidne til et skuespil, som var aldeles utroligt for dem der kom fra et protestantisk land.

Thi pludselig brast alle de hundreder af mennesker, som var i kirken, de brast i knæ eller de kastede sig næsegrus ned paa stengulvet. En ung billedskjøn og elegant dame kyssede en gammel kardinal paa hans tøffel, en anden løftede et sygt lidet barn op mod ham og han lagde to lange fingre velsignende paa dets pande.

. . . Jeg havde følge med en italiensk ven og til ham ytrede jeg som god protestant noget om hvor jeg fandt optrinnet latterligt; autoritet kan være bra nok, men dette var dog den taabeligste menneskedyrkelse, jeg nogensinde har været vidne til.

„De har misforstaaet det hele“, svarede min ven. „Det var ikke paven og kardinalerne vi knælede for“.

„Var det ikke paven og kardinalerne, dere knælede for“? spurgte jeg forundret. „Var det heller ikke kardinalens tøffel den unge damen kyssede? Nu har jeg aldrig hørt saa galt!“

„Nei,“ svarede min ven. „Det var ikke paven og kardinalerne, vi knælede for. Det var Gud. Paven og kardinalerne og biskoperne og presterne er Guds tjenere. Men det er Gud selv vi knæler for.“

Denne usvigelige tillid! Denne ubetingede tro! I det øieblik forstod jeg grunden til romer-

kirkens vældige magt: det er Gud selv de knæler for.

Den, der er bedrøvet til døden, kan gaa hen i en skriftestol og aabne sit fortvilede hjerte uden angst for at misforstaaes: Det er Gud selv han aabner sit fortvilede hjerte for. Hvor Gud paa denne maade kommer menneskene aldeles nær!

Aldrig ser man bisper og prælater fare løs paa hinanden i dagspressen og opføre slige forargelige skuespil som dem, vi i disse dage er vidne til, og hvor gjøres ikke vor religion besværlig for os, naar de, der skulde være vore veiledere i de vanskeligste ting, gjensidig og offentlig erklærer hinanden for vildledere og vranglærere?

Er det noget underligt i at menneskenes hjerter bliver ligegyldige og fulde af foragt?

Nei, den som er bedrøvet indtil døden faar nok gaa sin vei paa egen haand ind i den store underlige verden, som hedder bibelen.

Den store underlige verden: der findes golde ørkener og farlige tornekrat, der findes bundløse afgrunde, hvor ingen kan komme over, og veiløse vildniss, hvor ingen kan slippe frem. Og der findes duftende olivenlunde med livsalige kilder, og klynger af susende cypresser, der synger sin sorgfulde sang ud i evigheden. Og der findes vidunderlige rosenhaver, skjøn-

nere end alt andet i verden og langt inde i rosenhaverne sidder Mesteren selv og han siger til den der er bedrøvet indtil døden og ikke ved hvor i verden han skal vende sig: „Kommer hid til mig, I der ere trætte og bedrøvede, jeg vil give Eder hvile“.

1919

DENNE TAALMODIGHEDA

Hr. Vilhelm Krag reiste som vor utsendte medarbeider med dampskibet „Ryfylke“ fra Kristiania tirsdag aften. To døgn laa skibet og kjæmpet med is og skodde utenfor Færder og kom først nat til fredag til Kristianssand. Han fortæller her om sine oplevelser.

„*Tidens Tegn*“.

Vi kommer til Færder ved 7—8-tiden om morgenen, Kristianiafjorden har været noksaa grei og fremkommelig. Men nu ligger sørlandsisen foran os. Det vil sige det er ikke ordentlig is, blank og redelig og jevntyk nei, dette er en rigtig uredelig is som vel har fortjent det fæle navn issørpe, den ligger flag i flag bortover i den graa sneluft, der gaar kanaler mellem flagene, kanaler med aabent vand, men tro ikke det aabne vand, det er lumskt vand. Oftest fører det mod et bredt bælte av massiv drivis som ser ud som den kan være kommet helt ifra Østersjøen, og prøber skuden at rende sin hovmodige staalsnude i den mørjen, saa kan det godt hændes at den faar nasebeinet hængende i underfundigheden saa

den hverken kan komme frem eller tilbars, og da skal de fattige have tak. Da har isen taget skuden til fange, og skuden er hjælpeløst i dens vold. Hvor isen driver hen, maa skuden drive med: isen driver did vinden blaaser. Idag blaaser han rigtig ivrig fra sør, saa hvis isen fanger os, sætter den os iland paa Norges steinharde grund, der den selv synes det passer den. Det gjælder at have øinene med sig og være paa vakt mod alle isens rænker.

Men vor skipper er paapasselig og han lader sig ikke lure saa let, han render ikke staalsnuden længer ind i mørjen end at han kan bakke sig ud igjen, og saa gjælder det at forte sig tilbage og prøve paa at komme sig frem til et sted hvor der endnu er aabent vand.

Slig gaar det i timevis. Skuden er som et jaget dyr, men det er ogsaa et klogt dyr. Aa, den smutter ud og ind hvor det bare er et lidet gløt af troværdig vand, men om den styrer mot sør eller nord, det ved bare skipperen og hans kompas.

— Anløbssteder? sier De. Der er ikke snak om anløbssteder nu mere. Larvig, Fredriksvern, Langesund, Kragerø, Risør, Tvedestrand, Arendal, Grimstad, Lillesand, hele rækken af byer der sør, der er ikke tale om anløbssteder mere. Vi er indefrosset; har været det længe. Det kan nok være ilde nok for mange af dem hvis hele tilværelse er basert paa skuder som kom-

mer og gaar med mad og varer og alt det, de behøver til livets ophold.

Men Sørlandet faar klare sig som det kan; naar drivisen sætter mot land, drevet af en hidsig sønnanstorm, har skuden bare sig selv at tænke paa. Nei det er ikke tale om anløbssteder.

Ja, ja, saa er der ikke andet at gjøre end at gaa ned i sin lune kahyt og tænde sin snadde og stole paa kapteinen og høre paa maskinen. Nu staar den med ét. Vi ligger stille en stund og puster; nu driver vi paa igjen [med fuld steam og render staalsnuden mod flagene, saa isfillerne fyger, og gamle „Ryfylke“ ryster over hele sit lappede skrog.

— Omforladelse, kjære kaptein, sa jeg virkelig gamle „Ryfylke“? Nei, jeg skal aldrig gjøre det mere. Ialfald ikke saa De hører det.

„Ryfylke“ gammel? Hun som ikke er mere end snaut 30 aar? Pyt san, hun er da bare den rene og skjære jomfru i sammenligning med alt det andre gamle jern, som flyder langs Sørlandets kyst. La mig ikke nævne navne; jeg vil saavisst ikke saare nogen af de tapre kapteiner, som elsker sit gamle jern og som fører det helskindet frem gjennem storm og sjø og is og taage og anden elendighet alle aarets tolv lange og vanskelige maaneder.

Ære være dem for det; og for deres hengivenhet mod sine gamle skrog. Men jeg maa

alligevel gjøre en undtagelse. Jeg maa fortelle om „Excellensen“, fordi historien om „Excellensen“ giver et lige saa sandt som muntert billede af kommunikationerne paa Sørlandet.

Hvor gammel „Excellensen“ er? Ja hvem af den nulevende generation kan nu staa frem og vidne at han med sikkerhed kan sige han kjender dens alders aar?

Sikkert er det at „Ryfylke“ er den reneste backfish ved siden af „Excellensen“; en troværdig olding fortalte mig engang at han havde hørt skuden var gaaet af stabelen i nogen og før og jeg har ingen grund til at tvile paa oldingens ord.

Men ligesaa sikkert er det at „Excellensen“ den dag idag er Sørlandets pryd og glæde, vor tilflugt i nøden, vor hurtigløber og vor klippe. Rigtignok har den været udrangeret et par gange som ubrugelig og vi har faaet en ny komfortabel skude der er rigtig „fin-fin“ for at bruge det sidste rædsomme krambods vendingstryk som holder paa at faa fast fod i vort sprog.

Naar vi har faaet den „fin-fine“, saa bespotter vi „Excellensen“ og mindes med foragt alle dens skrøbeligheter. Men naar der saa bliver skibsnød et eller andet sted i landet og der maa rekvireres en skude et andet steds fra, hvorfra skal saa denne tages uden fra Sørlandet?

Og sørlændingen knyr som bekjendt ikke.

Kjære dere, sier vi i høiden, men det er ogsaa alt, og tager de saa noget af vort gamle jern, tager de da veteranerne paa de femti eller seksti?

Nei, var det ligt sig. Kan man byde folk andre steder i landet slige antikviteter? Nei. Nei den nyeste, den eneste, den fin-fine, den kan kanskje passere. For de fin-fine forlader os og vi knyr ikke, ti naar nøden er størst kommer „Excellensen“, den bespottede, den ud-rangerede. Der kommer den saa sandelig nok-saa galant og jamen er den gjild au, ialfald overflødig god nok for os, vi er ikke kræsne og ikke bedre vant. „Excellensen“, bare navnet lyder forhistorisk, der findes da ikke i det norske sprog mere en glose som hedder excellence, men engang i urtiden mens skuden endnu var svensk, bar den navnet „Excellensen Toll“, den var allerede dengang noksaa ærværdig, saa det var bare rimelig at vi skulde faa den, slikt er vi jo saa vant til, men noget navn behøvede skuden ikke, man malte bare over „Toll“, saa blev „Excellensen“ tilbage, det lød saa fint og østlandsk, ti alt fint kommer østenfra.

Jeg kan umulig forlade den gamle svenske aristokrat uten at fortælle at han efter sikkert forlydende efterhvert skal ha lagt sig til flere aristokratiske fornemmelser, blandt andet har

han fattet et uforklarligt nag til bryggen i Lillesand.

En blaaøiet handelsreisende, i hvis mund der ikke findes et svigefuldt ord, har med haanden paa hjertet forsikret at hvergang hans „Excellense“ nærmer sig den forhadte brygge, ja selv i solande blankt veir hænder altid det samme, aldrig saa saare skuer han tyren, og folk sidder ved kveldsbord og drikker tevand intetanende, saa er der en helbefaren som hauker „Hold dere fast“ og klamrer sig krampagtig til bordpladen. Og i samme nu hiver gamlingen sig indover Lillesands brygge i rasende og snedig kast. Saa det er aabenbart for enhver at gamle „Excellensen“ har de alvorligste hensigter.

Men som sagt, han er nu vor pyrd og vor glæde, vor gamle „Excellense“. O! maa vi aldrig miste ham.

Nu er det fire timer siden vi forlod Færder fyr. Nu er vi ved Færder fyr igjen. Isen har jaget os nedover svenskelysten et stykke, men nu er vi da gudskelov atter paa fædrelandets grund og det er altid en trøst. Skjønt igrunden hadde det egentlig været hensigten at komme sørover, nu skulde vi jo have været nede ved Arendal, men vi sørlændinger er vant til forsinkelser, saa det gjør ikke saa farlig. Riktig nok er det nogen folk her ombord som haver hastverk; der er en som gaar og verker fordi nogen vigtige forretninger staar paa spild, hver

times forsinkelse kan være skjæbnesvanger for ham, og der er en anden hvis mor ligger for døden dernede. Ja, men hvorfor har han ikke da taget med toget til Brevig og videre med de vimse baader som løper som smaa postbud med breve og aviser indover byerne sørover om morgenen?

Nei for han havde ikke noget fortroand til Brevigsbaaden av det at der var gaaen haal udi baugen paa den ene: „hoja, jeg kjender hende, hun kappes med „Excellensen“ i ærværdighet, saa jeg tror gjerne der er gaaet haal udi baugen paa hende.“ Og saa havde han hørt de var begyndt at kjøre post over land og saan rundt forbi, saa han havde nu mest fortroand til „Ryfylke“, for han kunde da gaa tilhavs i rum sjø, for der kunde der altid være en tanke om at komme frem med ham.

Jo, jeg skal si vi er kommet tilhavs, i rum sjø, men nu ligger vi altsaa ved Færder igjen, att og fram er lige langt. Forretningsmanden ser nervøs ut, og jeg synes hjertelig synd paa ham som gjerne vil hjem og faa sagt farvel til sin døende mor.

Nu er der en ubetænksom østlænding som durer iveri og siger som saa: Dere er da ogsaa nogen store kjøthuer dere sørlændinger. Hvorfor ligger dere og klører der ute i ismørjen istedenfor at sætte dere i jernbanen og trille

avgaarde og komme frem i god tid slik som vi andre pleier at gjøre?

Javisst er vi nogen store kjøthuer vi sør-lændinger som har fundet os i dette saalænge, han har saa evig ret østlændingen, hvorfor ligger vi herude og somler istedenfor at sætte os i vor egen komfortable jernbane og komme frem til ret tid? Det er bare det at denne jernbanen, han snakket om østlændingen der er godt vant som østlændinger er, den jernbanen har vi bare ikke. Vi har tigget og bedt om den i halvhundrede aar, men nei, Sørlandet kan vente. Sørlandet kan altid vente.

Var det ikke nogen som snakket om nationale hensyn? Her ligger en landsdel med en halv million indbyggere, henved en snes byer, 800—900 industrielle anlæg, over tre millioner hestekræfter i vandfald, 1½ million maal dyrkbar jord, men jernbanen som kunde frigjøre al denne bundne kraft? — nei, sør-lændingen kan vente. Slaar vi saa i bordet og handler hardt som en østlænding vilde gjøre? Aa nei, kjære dere, sier vi i høiden og ikke en kjæft vører os.

Da Bergensbanen blev bestemt i 1894 udtalte Christian Michelsen følgende: „Likesom det var ganske naturligt og efter landets geografiske forhold det eneste rimelige at man først bandt østlandet sammen med det nordenfjeldske, saa er det næste naturlige som kommer at man

binder det østenfjeldske sammen med det vestenfjeldske, og jeg mener at naar det er gjort saa kommer den tredje bane som binder det østenfjeldske sammen med det søndenfjeldske, det er den naturlige maate at gaa frem paa. Det er den maate som tilfredsstiller alle krav.“

Hr. Christian Michelsen for 28 aar siden.

Der er rigtignok bygget en del baner andetsteds i landet siden den tid, for Sørlandet kan som bekjendt vente, jo da, vi skal efter sigende ligge og skyde litt øverst i Telemarken, det er snaut trolig, men som nævnt skyder de i Telemarken og engang skal det blive Sørlandsbanen. Men imidlertid ligger hele Sørlandskysten blokkert af is og her ligger Sørlandets rutebaad og kan hverken komme frem eller tilbage, det er sanningen det.

Var det nogen som snakket om nationale hensyn? Ja tro om dere egentlig synes vi hører med til nationen? Under krigen kunde man faa en bitter følelse af at vi er sat utenfor døren. Eller at vi er husmanden i landet som maa staa med lua i næven og vente med at komme tilbords til de andre har ædt sig gode og mætte.

. . . Dampskibet rendte rundt for at slippe frem, snart sørover, snart østover igjen, saa tilhavs, is, is overalt, den ringer os langsomt inde, den kraver sig sammen til smaa fjeld som rager op hist og her over den endeløse ismark

og lyser grønlig i tusmørket, der langsomt synker. Kvelden kommer, nu er vi næsten indhentet af flagene, kapteinen liger sig ikke og dette ser heller ikke noget videre hyggelig ud. I fortvilelsen prøver vi at flygte op Kristianiafjorden, vi er saa svineheldige at komme ind i en bugt et steds udenfor Sandefjord, der render vi os fast og blir liggende bomfast.

Gudskelov.

Der ligger vi trygt og godt hele natten, saa kommer næste dag og nu har vi skodda tyk som en væg paa alle kanter. Og her ligger Sørlandets rutebaad trygt og godt og stille og uler. Timerne gaar. Sørlandet venter paa rutebaaden.

Men Sørlandet kan vente.

„Vi faar haabe han letter imorra,“ sier styrmanden. De to som har slikt forbrænnande travelt har fundet hinanden.

„Ja, det var vel saa lava,“ sier den ene.

„Ja, det var vel det,“ svarer den anden.

„Og det kunde jo været møe værre, saa en faar bare være taknemmelig“, sier den ene igjen.

„Ja, det er saa sandt,“ sier den anden.

Javisst er det 'saa sandt saa sandt, men alligevel. Alligevel. Denne taalmodigheda, denne forbandede sørlandske taalmodigheda.

BØIEN VED JOMFRULAND

Man gaar ombord i et af de dampskibe, som farer i fast rute langs vor vanskelige kyst; man lægger sig i sin køie naar kvælden kommer og sover saa sødelig som laa man i sin egen trygge seng.

Man tænker ikke paa, at man nu har lagt sit liv i en anden mands haand; selv om kvælden er noksaa styg med storm eller skodde, saa tænker man ikke noget større over det; tilliden til skipperen og hans folk er grundfæstet, og med rette.

De karerne har fortjent den tillid, man viser dem; det er bare det, at man undertiden ogsaa kunde sige dem en tak, fordi de dag efter dag, vinter efter vinter, storm efter storm fører skude og værdifuld last og endda værdifuldere menneskeliv frelst frem gjennem det farlige farvand.

Nu er det kanske folk som er toskede nok til at tro at det er som fod i hose at finde frem, naar man først er kjendt i leden og har gjort turen saa og saa mange gange før.

Men det er saavisst en vrien huse at faa foden i; bare tag et draft over kysten og se lidt nøiere paa det. Det er ikke andet end baaer og undervandsskjær og fanteri hele veien, saa en kunde faa vondt i hovedet bare af at se paa alt det kriblet og krablet, som betegner al havets underfundighed.

Og — vel — sommerdag saa! I sigtbart veir, da kan selv en søndagsseiler fra K. N. S. greie braserne og krydse sig klar af elendigheden.

Men kom en svart høstnat med storm og himlande hav eller hvad værre er: naar skodda siger nedover holmerne og skjærene og sletter ud alt hvad sjømærker hedder! Eller naar havisen sætter ind og flytter paa stagerne og kosterne, saa de ligger paa gale pladser og kan narre baade lods og skipper til at lade skuda gaa i aageren.

Kom da op paa broen og se, hvordan de deroppe greier det, og du vil forstaa, at der dagstøtt øves karsstykker rundt omkring vor vanskelige skjærgaard, karsstykker, som ingen lægger mærke til og ingen skriver i avisen om.

Naar en af os andre kanske engang i mellem gjør en bedrift hver i sit fag, saa er det noget som bliver staaende og som huskes, noget man siden kan vise hen til og sige som saa: Se det har nu jeg udført.

Men naar en skipper kommer frem med

skude og menneskeliv uskadt efter en livsfarlig reise, saa er det glemt med det samme han har lagt til bryggen.

Det er bare feilene som huskes, og det er bare uheldene som tæller for ham.

Naar kysten bliver rigtig fæl og farlig i de mørke maaneder, saa vilde det unægtelig være greiest at lægge sig fore i en tryg havn og vente til veiret bedager sig, slig som skipperne kunde gjøre i de rigtig gamle gode dage, i „Constitutionens“ gemytlige aar.

Men slig er det ikke nu mere! her er blevet et kjas og en fart over folk saa det ligner jo ingenting. Passagererne skal frem paa klokkeslettet og i byerne langs kysten gaar kjøbmændene og venter paa pakker og varer fra hovedstaden, og i hovedstaden gaar de og venter paa ferskt kjød og andre varer som ikke maa fordærvs. Og naade den skipper, som lader kjøbmændene vente mere end høist nødvendigt! Da bliver det at klage til ekspeditøren og saa bliver det at true med at ordne sig med et andet selskap, som ikke somler. Og naar saa skipperen kommer frem, saa er kanske ekspeditøren sur og giver ondt fra sig; og skipperen er en ærekjær mand; ingen skal faa sagt om ham at han somler. Og næste gang lader han det staa til; han seiler efter klokken, som det hedder, og det er nu et vaagespil at seile efter klokken, naar en ikke kjender

strøm og afdrift nøiere, det er nu et vaagespil og et under er det at det gaar saa godt som det gjør.

Det er bare ufatteligt at et menneskes nerver kan udholde den spænding, som slig en skipper udsættes for.

Ofte maa han staa der døgn efter døgn med det forfærdelige ansvar hvilende over sig; ikke maa han blive nervøs og ikke træt heller selv om han er segnefærdig af træthed. Alle sanser maa være spændte hele tiden; øine og øren maa stirre og lytte ud i mørket og stormen; aa nei, det er nok ingen søndagsseilads dette her!

Og saa maa han atpaa være elskværdig og overbærende mod passagererne, naar de spør ham ihjel og er rædde eller utaalmodige eller grove, saa han selvfølgelig har mest lyst til at slaa dem i snuden.

Men er saa ulykken alligevel ude, render skuden iland i skodden, da er det skipperen som atter engang og først og fremst skal beherske sig og holde nerverne i orden tiltrods for at han i samme øieblik klart ved med sig selv, hvad der nu forestaar ham af ubehageligheder og ulykker, forhør og forklaringer og mistæneliggjørelse af enhver art; men nei, nu gjælder det først og fremst for ham at lade som han er klar og rolig; for gaar han fra sans og samling, saa smitter det over hele skuden, og da kan det spøge baade for fartøi og menneskeliv.

Dette er en skibskapteins liv; det er nok ikke bare at spadserere med tre guldsnorer om trøieærmet og kurtisere smaadamene paa broen om julikvælden.

Men at det gaar saa godt som det gjør, det viser, hvad det er for dygtige folk vi har ombord paa kystbaadene vore; ære være dem for det!

Naa, det fik heller være det samme med æren, men om vi hjalp dem lidt tilrette, om vi prøvede at gjøre det lidt mindre vanskeligt for dem og mindre ansvarsfuldt, skulde det være formeget forlangt?

Og nu har alle de skippere, som farer langs kysten bedt saa pent og tryglet saa tyndt om en klokkebøie hist og en lydbøie her, hvor der er rigtig farligt at manøvrere i usigtbart veir. Særlig er det Jomfrulandsrevet, som er lumskt; der er gaaet syv skuder væk der paa nogle aar, og nylig var det „Christiania“, den fineste baad vi havde paa kysten, det er den ottende.

Og disse otte forlis mener de sagkyndige kunde været forhindret havde der saasandt været den klokkebøie paa revet, som skipperne har tryglet saa tyndt om i mange aar.

Men hjalp det? Hjalp det at skipperne tryglet, og skuderne forliste og at stortingsmændene Heggelund og Ove Andersen stod op i tingets hal og sagde kraftig fra.

Nei, hjalp det? Der sad nogle folk i fine

stoler paa et fint kontor i hovedstaden og vidste besked og regjerede og brydde sig sytten om skipperne.

Ikke for det, gudbevares! Bøien var berettiget, og den skulde komme, bare vent til vi faar raad. Men vi har ikke raad for tiden; nu holder vi paa med fyret paa Gjeitholmen, og det koster sin million. Men naar bare det er færdigt, skal dere sagtens faa bøien paa Jomfrulandsrevet; bare vent!

Men nu er det den ting at bemerke, at skipperne slet ikke har bedt om milliontaarnet paa Gjeitungen ved Skudesnes; kaptein Falnæs paa „Ryfylke“ skrev forleden dag i avisen, at „det nye fyr er mere til skade end til nytte. Det viser tydelig de forlis, som er foregaaet der siden fyret kom op“.

Slig skriver kaptein Falnæs paa „Ryfylke“ og jeg har senere forhørt mig hos forskjellige andre kapteiner, som gaar i kystfarten, og de siger, at de gladelig kan underskrive hvert ord, som kaptein Falnæs har udtalt, og de mener som saa, at der visst ikke findes en skipper af dem, der farer langs kysten, som ikke vilde staa ved hans side, hvis det trængtes.

Hvordan hænger nu dette egentlig sammen? Jeg er bare en enfoldig passager som ikke forstaar mig paa det. Men jeg har nu reist mangfoldige gange i storm og skodde ned mellem skjærene og baaerne og altid kommet vel frem;

derfor min usvigelige beundring for skipperne. Jeg mener, man faar tage hensyn til, hvad disse karene kræver i kor. Otte forlis paa nogle aar er ogsaa noget at faa forstand af, saa selv om det bare er skippere, som bare fører en skude og ikke sidder paa en fin stol i et fint kontor, saa skulde en da tro, det var noget at lægge mærke til hvad de siger alle som én mand.

Eller kanske stortingsmændene skulde probere at sige fra en gang til? Og denne gang saa høit og hardt at det blev hørt.

Februar 1926

III.

MEDALJONGER OG RISS

NORSK OG SVENSK LITERATUR

Naar man har læst Geijerstams udmærkede bog *Kvinnomakt* tilende, er der for en fagmand noget, som strax vækker opmærksomhed. Det er bogens stil. — Den er saa vidt forskjellig fra den stil, som de mest udprægede norske forfattere har dannet sig. — Tænker man paa mænd som Gunnar Heiberg og Kinck og sammenligner deres sprog med Geijerstams, springer forskjellen tydeligt i øinene, — en forskjel, som dybest inde er mere end literær; den er forskjellen paa noget i Norge, som er specifikt norsk og i Sverige, som er specifikt svensk.

Gunnar Heiberg staar for mig som den norske forfatter, der har gjort østlændingernes — særlig Christianiafolks — talemaade literært plastisk. — Det er den korte, tørre Christianiareplik, som imponerer enhver nykommen provinsboer, det er de mange skarpe eller knitrende konsonanter, der paa os virker som kraft. Ofte forekommer den os lovlig simpel og unødig

brutal, men dog imponerer den de svage, saa at de — med eller mod sin villie — tager efter og blander „kraftige“ konsonanter indimellem sine milde og syngende, — hvilket klinger ganske latterligt.

Den østlandske dialekt har ikke staaet høit i kurs før. Det er jo et faktum, at den lige til det sidste har været banlyst som scenesprog, de dannede mennesker fandt, at den var for simpel. For ikke at gaa saalangt tilbage, da man havde den utidige fordom, at der paa norsk scene kun burde tales afslebet bergensk, — for bare at gaa ganske faa aar tilbage: dengang lød det rigtig ilde i vore øren at høre en østlandsk elsker. Det var, som replikkerne i hans mund tabte al varme og inderlighed, blev tørre som knusk og kunde virke uimodstaaelig parodisk. I høi og poetisk stil var det om muligt endnu værre.

I de allersidste aar er forholdet forandret; jeg vil særlig nævne en mand som Halfdan Christensen; netop denne østlandske klangfarve giver hans sprog farveglød og spænstig ungdommelighed, og melodien i den dialekt, som klang saa umuligt, fordi den brugtes af ukyndige, faar i hans mund en egen charme, fordi den klinger saa overraskende ny, som om det var ham der havde opdaget den og talte den for første gang.

Som paa scenen, saa ogsaa i litteraturen. Den

knappe, tørre Christianiareplik syntes mere at egne sig for advokater og forretningsfolk end for digtere. Dertil kom, at næsten alle vore større digtere var fødte udenfor Christiania og altid følte sig fremmede der.

Gunnar Heiberg derimod er ægte Christianiagut; han er gennemtrængt af den østlandske aand; fort i vendingen, rap med tungen, braa med kniven. I „Kong Midas“ kom de første ægte Christianiagutter ind i norsk literatur, — og vel at mærke: de kom baade som opposition mod det overflødighedshorn af præk og opstyltet pathos, som til alle tider er væltet ud over dette land, og de kom tillige som repræsentanter for disse Christianiagutter, som under sine hverdagsord og redelige tale skjuler baade hjertelag og forstand.

Gunnar Heiberg er dramatiker, selv naar han ikke skriver skuespil. Hans sætninger er formede som repliker. Der er forfattere, hvis prosa er skrevet for at deklameres, for at læses op; — Gunnar Heibergs sætninger maa siges. Hvilket ikke er det samme som, at han er trivielt-hverdaglig, — tvertimod! Der er vel ingen som skriver mere festligt end han. Hans stil er som et tog af repliker, som hver for sig bærer en fakkel eller en dolk.

Og alligevel er dette sprog mere udpræget Christianiadialekt end nogen anden norsk forfatter skriver eller har skrevet. Det er den

store kunst, at han har kunnet forme det knappe advokatsprog, som ingen digter før agtede høit, saa fast og hvast, saa blankslebet og farligt.

Kincks sprog er derimod hverken i sin plastiske eller rytmiske bygning saa lokalbundet som Heibergs. Hans landskabsskildringer er lige gode, østen- som vestenfra. Det som gjør, at mange har saa vanskeligt ved at læse ham, og endnu flere er rent forargede over hans skrivemaade, er, at han altid har slig braahast. Alting hos ham er lynblink i lynblink, saa det gjør ondt i øinene. Eller endnu bedre: at læse ham er som at følge en elektrisk lyskaster som „afsøger“ et terræn. Slig farer lyset skinnende høit og lavt, snart paa denne, snart på hin side fjorden, — springer over smaatingene, men naar den hviler et øieblik, bliver landskabet så lyssende klart, saa uforglemmeligt tydeligt skinnende inde i ens hjerne. Og naar Kinck en og anden gang lader projektøren hvile et øieblik, kan han vise os norsk natur, som den er, rodet og ugrei, med kneik og kleiv, og hvad han kalder det altsammen, — tydeligt som en vision, tydeligere end nogen anden.

Saa ulige som disse to forfattere er i alt muligt: der er dog en lighed mellem dem.

De vil begge virke paa sjælens synsnerve. Begge søger de efter det ene lille ord, som netop kan faa den til at dirre. Mandfolk og usentimentale, som de begge er, vil de ikke

virke paa musiknerverne, som kan sættes i svingninger ved vokalernes egen klang og stavelsernes egen rythme, uanseet ordenes materielle betydning. Dette vage og uvirkelige, som er duftskyer og klangbølger, har de intet med; de vil se; med sine skarpe, gløgge menneskeøine vil de se.

Der er noget norsk i dette, og ikke det daarligste af det, der er norsk. Det er det nøgterne Norge, hvis skepsis er bleven harmfuld og hensynsløs. De repræsenterer alle, som elsker det, der kan sees med to ædrue øine, fordi de har seet nok af drukken begeistring i det blaa. De elsker de ærlige ord, der staar med begge fødder paa jorden, fordi der har været saa mange overjordiske fraser, som folk har stirret sig svimle og dumme paa.

Derfor er dette nøgterne Norge blevet hensynsløst nøgternt, hensynsløst i sin harme og hensynsløst i sin begeistring for det ægte.

Deres verker er fulde af uro, blink, udraab, skrig af had og kjærlighed. De er anpustne, skrevne af folk, hvis blod endnu er i kog efter kamp. — At komme fra Heibergs og Kincks bøger til Geijerstams Kvinnomakt, er som at komme fra Norge til Sverige. Dog, det er ikke dette Sverige, der er mest kjendt. Da er Frødings viser lettere kjendelige, — det er forsaa vidt bare et spring i tid og karakter fra Gustavianska tiden til Frøding, og fra kavalernes luth

til „guitar och dragharmonika“ er kun et changement des coulisses et des robes, men ikke noget changement des sentiments. Forsoren lystighed og dyb melankoli, en medfødt eleganse og et muntert letsind; selv i melodien er der lighed, optakten, omkvædet, klunket paa strengen. Og Selma Lagerlöfs Sverige, det ridderlige indtil døden, er ogsaa det, vi kjender fra gammel tid.

Der er noget andet hos Geijerstam. Han viser, at selv i den graa hverdag, hvor guitaren tier, og ridderpragten er lagt paa hylden, selv blandt mennesker i de store, ensformige byer er raceegenskaberne trængt ind i sjælene, saa at de i sorg og ulykke, ja, selv i skam og fornædrelse uvilkaarlig beholder sin races mandige rankhed.

Og for at sammenligne stilen: selv hvor begivenhederne er saa stærke, at de synes at maatte sprænge formen, holder den dog. Og netop ved at være fyldt til randen af sorg og kval, uden dog at briste ud i skrig, virker den med en egen, stærk værdighed.

Det er en svensk mand, som sidder og fortæller. Der er intet blink, ingen uro, ingen ord med fakkel og dolk. Det er en svensk mand, som sidder og fortæller, saa underlig rolig, synes vi først; men vi hører spændt efter, og det svenske sprog klinger saa naturligt og vakkert i hans mund, — det er, som vi kan

høre hans aandedrag stige og falde. Og efterhvert som fortællingen skrider frem, forstaar vi, at denne er en resignation — men ikke den resignation, der er den svages udmattelse, men den, der er et menneskes dybe ro, naar alt er forbi.

Og dette svenske sprog, som vi norske synes tager munden fuld af tomme talemaader, — paa denne mands læber klinger det med sorgfuld mandighed. Og hvor stemmen knækker over og brister i graad, da vover ingen at trække paa smilebaandet; thi denne hulken er en stærk og stolt mands hulken.

Særlig underlig lyder det for os at høre denne mands graad, vi, som er saa rædde for ikke altid at være mandfolk — ikke at være overlegne. Man tænker ved sig selv: kanske denne graad er vel saa naturlig som vore sammenbidte tænder, og meget mere mandig end vor frygt for at være sentimental.

Og for os, der frygter og elsker og anser de mennesker mest, hvis penne er dyppede i galde, og hvis tunger prædiker dom, for os klinger det underligt at høre denne svenske mand vende dommen mod sig selv og tilgivelsen mod alle andre.

KJØBMAND J. W. OLSEN

EN TRO OG TAPPER MANDS HISTORIE

Den 7. januar 1829 fødtes der i Bergen en merkelig mand; Johan Wilhelm Wiberg var hans navn. Som voksen fik han bevilling til at kalde sig Olsen; han vilde hædre sin pleiemors minde og hans pleiemor havde hedt Olsen. Slig var hans troskap i smaat som i stort.

Han blev købmand; og i 1860-aarene købte han en af de bedst bevarede og bedst vedligeholdte handelsstuer i Finnegaarden ved Tyskebryggen.

Købmand J. W. Olsen saa fra første stund af, hvad Tyskebryggen i Bergen var værd. Han forstod, at komplekset var en af de interessanteste overleveringer fra fortiden i Norge, ja i hele Norden.

Det forstod købmand Olsen; han var her uendelig langt forud for sin samtid. Han forstod, at Tyskebryggen, som den dengang stod ikke alene var et levende vidnesbyrd om Han-

seaternes vælde; skjønt dette igrunderen hadde været nok.

Men bygværket havde langt dybere rødder i vor historie. Hanseaterne fortsatte nemlig — indtil de mindste detaljer — norsk byggemaade fra middelalderen i alt som angaar tomternes anvendelse, husenes konstruktion og eksteriører.

Kjøbmand Olsen gik ivei med at redde dette umistelige fra [undergang; han maate gaa sin vei aldeles alene.

Fortidsforeningen, sier man. I vor tid vilde selvfølgelig Fortidsforeningen støtte kjøbmand Olsen med al sin videnskabelige autoritet og sin økonomiske evne.

Ja, men i de dage interesserede Fortidsforeningen sig ikke for stort annet end de rigtig muldne „fornlevninger“ fra oldtiden. Vi maa huske paa at vi befandt os i vor værste mørketid, som forøvrig paa mange andre maader har været trutt lige til den allersidste tid. Nordmændene drømte romantiske drømme om sine store fædre; de kvad stolte drapaer om arven, som skulde løftes. Samtidig med at de ødte arven saa flittigt, de kunde. Brændte den til støv og aske eller rev den i stumper og stykker. Hvad fædrene engang havde bygget med den største kunst, — kirker og staselige profane bygverker —, jævnete disse blinde romantikere med jorden, men kvad ligefuldt sine drapaer om fædrenes arv.

Og Fortidsforeningen lod det ske; de havde jo sine fornlevninger at pusle med; derfor var det ikke mere end rimeligt at de ogsaa fandt Tyskebyggen for fersk for sig.

Saa dér fik ikke købmand Olsen nogen støtte; man kan forstaa, hvor dette skadede ham i hans bysbarns øine. Ka skulde Olsen paa den galei? Ka skjønte Olsen sig paa det? Hold dig til kramboden din, Olsenfar, du hører jo at autoriteterne siger, hele stasen ikke er noget tess!

Joda, de tungerappe bergensere turnerte mangel god vits om „Olsenfar“; bergenserne pleier at være flinke saan.

Saa der stod købmand J. W. Olsen. Mutters alene! Desavouert af autoriteterne og skive for det berømte bergenske vidd.

At han holdt ud!

Men det var netop det, han gjorde. Han følte med sig selv, at han var kar til netop at staa mutters alene. Han følte ogsaa, han var kar til at greie latteren; skjönt den var kanske det værste.

For han vidste, hvad han vidste om disse ting, men som vi andre først lærte at forstaa længe efter hans død.

Og saa gik han da rundt i alle smauer og kraaer dernede paa byggen, snusede op og sankede i lader. Hans største glæde i modgangen var, at hans samlinger vokste og vokste; snart kom der folk fra fjerne lande for at bese

alle hans mærkværdigheder; og han viste sine klenodier frem til alle og enhver. Forklarte og beskrev, som bare en entusiast kan forklare og beskrive.

Aarene gik. Kjøbmand Olsen sled sig gennem dem, altid alene, men altid lige trassig i sin tro og sit mod.

Indtil det endelig hændte ham noget glædeligt: Det var den 26. juli 1872. Da kom der en mand paa besøg hos ham, en mand som ikke lo, men som forstod hans ædle maal og vilje.

Det var prins Oscar Fredrik, den senere kong Oscar den anden.

Fra den dag havde kjøbmand J. W. Olsen endelig faaet en trofast og beundrende ven; og det var et venskab som varede livet ut.

Det er let at forstaa, at dette maatte virke som en befrielse og en opreisning for den længe miskjendte mand. Og som et bevis paa den taknemlighed, han altid senere følte ligeoverfor sin kongelige ven, som havde givet ham nyt mod, besluttede kjøbmand Olsen i sitt testamente, at museets stiftelse skulde regnes fra den dag, da prinsen var kommet ham imøde med forstaaelse og beundring.

Men dette besøg var bare et flygtigt lysstreif over hans vei. Nei, modgangen var saavisst ikke forbi; nu kom den mod ham for alvor. Det var naturligvis først og fremst økonomien; for selv om kjøbmand Olsen ofrede alt for sin

yndlingstanke, saa siger det sig selv, at det ikke staar i en forholdsvis ubemidlet privatmands magt at holde et saapas stort museum i velmagt og øge det stadig; og det var altid lige umulig at faa hjælp fra det offentlige; tiderne var nu engang ikke anderledes dengang. Det sørgeligste af det hele var, at købmand Olsens forretninger var gaaet tilbage, saa det blev vanskeligere og vanskeligere for ham at afse noget til museet; og endelig, i 1897, kom det afgjørende slag: han gik fallit.

Saa var det vel slut, da. Altid havde han staaet mutters alene i kampen, altid lige ukuet.

Men dette maatte da ialfald kue ham. Man skulde tro det. Men netop i det afgjørende øieblik var det som skjæbnen betænkte sig; nu da han selv var færdig, traadte ungdommen til. Med ny tro og trods.

Og det er vakkert og forsonende at vide, at det var købmand Olsens søn som tog sin fars værk op og førte det frem til seir.

Det tog fem og tyve aar, lange vanskelige aar. Det er ufatteligt at den uerstattelige samling endnu eksisterer, naar man læser om alle de farer som hele tiden har truet den.

I fem og tyve aar har købmand Olsens søn, Koren Wiberg, med sammenbidt trods kjæmpet mod smaalighed og uforstand; først i 1916 blev samlingerne sikret mod molest og undergang, i

det aar tog nemlig Bergens by museet i sin varetægt.

Men det er et kapitel for sig, som det endnu er altfor tidlig at skrive.

*

Det hanseatiske museum i Bergen har nylig feiret sit 50 aars jubilæum og i den anledning udsendt et meget smukt og indholdsrikt festskrift.

Slige festskrifter pleier oprigtig talt ikke ofte at være videre underholdende lektüre for udenforstaaende.

Men det er noget andet med dette festskrift.

En rørende bog. En opmuntrende bog. En bog som virker beskjæmmende paa de mange af os, som har givet kampen op, fordi vi ikke greiede modgangen.

Kjøbmand J. W. Olsen greiede modgangen. Han var en tapper mand og en trofast mand.

Der er i aarenes løb groet støv over hans navn; det er galt.

Det bør reises af forglemmelsen; det bør pudses blankt som guld.

1922

JOHANNES SKAR

Der er nylig død en merkelig mand her i landet. Hans navn var ikke synderlig kjendt; men det har lidet at sige. Det hænder jo saa ofte, at de virkelig merkelige folk kun kjendes af faa.

Og desuden — Johannes Skar vilde det visst ikke anderledes. Han havde godvillig gjemt sig bort i en fjeldbygd og levede der i firti aar, og det gjør ikke den, som bekymrer sig om, hvorvidt nogen husker ham ude i verden.

— Og dog er det mangfoldige, som husker ham og er ham evindeligt taknemlig for al den rigdom, han har skjænket dem. Og han har havt overflod, — han har havt hele stabbur fuld af guld og sølv, af biler og sværd. Og han har havt umaadelige mørkelofter med tusser og fælslighed i alle krinkler og kroger.

Hvad den ene mand har reddet fra forglemmelse og undergang er umaadeligt; til alle tider vil hans skrifter regnes til dem, der bringer bud fra mørke og forglemte tider i vort folks liv.

— Sagaen om Johannes Skar begynder som saamangen anden begavet bondeguts saga: Saa fremragende er han paa bygdeskolen, at han bliver sendt til latinskolen i nærmeste by for at blive student og senere prest. Og selvfølgelig er han numer en overalt! —

Var alt gaaet som man skulde have troet, vilde sagtens Johannes Skar blevet baade prest og prost og kanhænde biskop tilslut; — for evnene havde han. Der gaar endnu svære rygter om den unge gudbrandsdøl, dette enestaaende skolelys, som har skinnet over Lillehammer skole indtil denne dag!

Men hans livs skjæbne blev ikke slig, som man skulde have ventet. Han gik ikke den slagne landevei fremad til titler og samfundsstilling. Hans livs skjæbne skulde blive merkeligere end som saa.

Allerede medens Johannes Skar gik paa skolen havde han stiftet bekjendtskab med en del unge idealister — især var Christopher Bruun hans nære ven, og det venskab varede til hans sidste dag.

Gjennem presten Landstad blev disse to unge mænd glødende begeistret for vort folks fortid; for vore sagaer og sagn, vore viser og vore eventyr. Og da Landstad slog paa muligheden af at kunne finde det ældgamle Draumkvæe i en endmer fuldkommen og original form i den bortgjemte Setesdalen, — da stod de unge mænd

strax flammende beredt til at gaa afsted; — karakteristisk for den idealistiske tid er det at Christopher Bruuns søster skjænkede sit eneste guldsmykke for at skaffe de nødvendige skillingen til den lange færd.

Skar fandt vistnok ikke Draumkvæe; men han fandt den dal, hvor han senere skulde søge hen, og forblive alle sit livs dage og øve sit livs verk. —

— Allerede under det forcerede arbejde i gymnasiet (hvor han „sprang over“ en klasse), havde Skar paadraget sig en vanskelig og pinefuld nervesygdom, som tillige gjorde ham søvnløs. Efter at han var begyndt at studere filologi tog sygdommen til; — dertil kom, at hans sind i denne tid reves op af sjælelige kampe og religiøse anfægtelser. En dyb alvorlig natur som hans kunde ikke letvindt komme over eller udenom de evige spørgsmaal om livets oprindelse og mening: — han kunde ikke som saa mangen anden skyve det hele fra sig; tilslut var det som han segnede under byrden; hans syge forpinte legeme holdt det ikke ud længer, og det merkelige hænder, at Johannes Skar, skolelyset over alle skolelys, studenten med de glimrende evner og den store fremtid, Johannes Skar, den vakre staute candidatus philosophiae, som var saa glad og stolt over at være student, — han maatte opgive studierne, — han vidste ikke af andet end at reise væk fra det hele —

— høit op i Setesdal. Der var det stilt og godt at være, det vidste han fra sidst, der slog han sig ned og blev blikkenslager.

Dette var i 1874; nu skriver vi 1914. I de firte aar boede han der saa at sige støtt.

— Johannes Skar var en dygtig blikkenslager; — han havde altid været saa ubegribelig flink med sine hænder; — det laa til slægten. Og saa tjente han ialfald til livets ophold. Skjønt — dette vilde nu ikke sige stort; han levede mest paa kaffe og spikkekjød, og naar han ikke rægede om paa arbeid, boede han paa et lidet kammers, hvor han strax havde logeret sig ind. —

— I den første tid var han temmelig inde-sluttet og tung af sind. — Det er jo ikke til at undres paa; mangelen paa sjælekamp, som intet menneske kjender, er vel kjæmpet ud deroppe i ensomheden. Og mangelen en ungdomsdrøm har vel det fordums skolelys hamret i sønder, medens han sad og reparerede sine blikspand.

Men, siger de som kjendte ham, det rare var, at med aarene forandrede han sig. Det var som han reiste sig op og smilte. Stilfarende var han hele sit liv; men jo ældre han blev, var det merkeligt at se hvor munter han blev; han hyggede sig saa hjerteligt i stuen, han førte med sig saa megen godsnak og lunhed.

— Og der var faa, som forstod lidelsen saa godt som han. Det havde vel ogsaa sin

grund; men det var mest den egenskab som gjorde, at han kom setesdølen saa nær som ingen anden. Derfor betroede alle ham alt — baade i sorg og i glæde. — Alting var saa trygt hos ham; de behøvede ikke at lukke til for ham.

— Slig gik det til at gudbrandsdølen og skolelyset fra Lillehammer blev setesdøl mere end nogen setesdøl. — Han snakked dalens dialekt, han gik fra og til i stuer og sæl, — han var med dem i bryllup og gravøl og „rødde“ med dem om alt gammelt og fordulgt, som ingen tror paa nu for tiden.

Og „han Johannes“ samlede sine skatter; det var bare at øse op med begge hænder. — Som ingen anden dal i Norge har Setesdalen lige til den sidste tid bevaret sæd og skikke fra ældgamle dage, og endnu blomstrer digtning og sang paa hvermands læber deroppe.

— Endnu lever sagaen om kjæmper og konger, beretninger om onde futer og vældige lensmænd, om spillemænd og kjøgemestre. — Og det myldrer af sagn om tusser og trold, om underjordiske og gjengangere — —

— Endnu lever der en rigdom af tradition, poesi og sagn i Setesdalen, men det dør for hver dag som tidens materialistiske „oplysningsværk“ trænger ind.

Tro dog ikke at du og jeg eller en hvilken-somhelst tilløbende byfant kan faa høre eller

se noget af denne rigdom. Vi er byfolk, — vi er — hvad værre er — rigsmaalsmænd; og setesdølen er maalmænd fra vuggen af.

Men Johannes Skar! Det var noget andet med ham! Ham skjænkede de alt hvad de havde og vidste, og han har igjen givet den kultur, der er alle nordmænds odel og eie, en stor og mærkelig skat, som alle hans landsmænd vil takke ham for, — ialfald nu, naar han ligger og slumrer den lange søvn i Setesdalens elskede jord!

1914

NILS COLLETT VOGT

— — Ululas Athenas ferre [hedder det paa godt gammelt latin. Og ligesaa overflødigt som det er at bringe ugler til Athen, ligesaa overflødigt vilde det være for mig at bringe blomster til en digter, som staar tilknæs midt i sommeren.

Og alligevel! Alligevel! Hvor er det ikke underligt, at det nu er gaaet over 25 aar siden en lang tynd gymnasiast gik under spirende træer i de blege maiaftener og mumlede i henrykt sværmeri vers — og norske vers — av en ung vildstyring af en digter, som pludselig var stormet ind i prosaen, som rugede over landet.

— — Vi yngste vi sad blot og ventede paa det lyse, forjættede tusenaarsrige,
der frem af bloddamp og had skulde gaa,
der frem af drømme og tvil skulde stige;
thi vilde det komme, som vaaren kommer
tindrende, brydende gjennem en sky,
sol i øiet og evig ny.
— Du store Gud for en sommer.

— Det er atter og atter spigret fast som et literaturhistorisk faktum, at Nils Collett Vogts første digt „vakte liden opsigt ved sin fremkomst“; han kom for tidligt, menneskenes sind var endnu ikke modtagelige for poesi.

Kanhænde; — men jeg ved ialfald én, som elskede disse vers; — det var hin lange tynde gymnasiast som gik i de lyse aftener og mumlede dem atter og atter i henrykt sværmeri. Og til denne dag har han bevaret den samme beundring for Nils Collett Vogts dybt menneskelige og dybt følte lyrik.

Men nei, jeg glemmer jo rent, at jeg ikke skulde bringe ugler til Athen. Jeg vilde bare skrive nogle linjer om „Familiens Sorg“ og det forord, som ledsager den nye udgave. I dette forord fortæller Nils Collett Vogt saa meget om sig selv og de forhold, der var bestemmende for hele hans udvikling, at selve fortællingen mod denne baggrund springer frem som et tidsbillede af baade literær og kulturhistorisk betydning.

Saa megen smaalighed fandtes der altsaa i hin tids „dannede“ Christiania, saa megen uforstand og forbenet stahed. — Og hvor megen hjerteraahed skjuler der sig ikke bagved Morgenblads-artikelen af 26. januar 1890! Man kan forstaa, hvor denne artikel maa have tilføiet digteren et ulivssaar, naar han nu — efter 25 aars forløb — trykker den af i hele dens sjofel-

hed og stempler Morgenblads-forfatteren „med en bagvaskers, en lumpen rygtesmeds navn“. — Det lille halvt vemodige, halvt spøgefulde smil, hvormed han i forordet fortæller alle de andre begivenheder, viger her tilside, og hans stemme bliver pludselig heftig og lidenskabelig, som fik den endelig luft for en rasende harme, der har brændt ham i 25 lange aar.

Udaf dette forord kan man ogsaa tydelig forstaa Nils Collett Vogts følelser ligeoverfor fødebyen. — Han tilbeder sin by; — hvem har besunget Carl Johan med poplerne og terrassens taarne som han? Og hvem har vel som han elsket disse „morgener med livssalig snebækkerislen nedover Slotsbakken. Vaarkvælder, rødmende Askeraasernes vidunderlige linier i vest — hvor var sindet mygt af udlængsel og drøm! — og uden varsel, som skabt ved et under sprang en stjerne frem. Troldomspludselig. Langt op i Vestre Aker drev jeg. Det suste i det fjorgamle græs. Og høit over mig stjernen, min ungdoms stjerne, stor, funklende, forgjættende. For et bad i renhed, i anelse om skjønhed og fjærn lykke at drikke af dens gyldne lys!“

Har nogen skrevet mere ømt forelsket, mere dybt bedaaret om Christiania?

Men naar han — ør og hed — kom stormende denne sin kjærlighed imøde, da hændte det gang paa gang, at han blev dybt skuffet.

Christiania har som bekjendt intet godt ord paa sig som levested for kunstnere; den har hørt mange onde sandheder i den anledning. — Men der er vel ingen for hvem selve byen har spillet en saa intim rolle som Nils Collett Vogt. — Han, der skulde have dybere rødder i denne by end nogen anden, fordi hans slægt baade paa fars og mors side virkelig havde hørt til her i generationer, — han følte sig mere hjemløs i Christiania end nogen af os andre. Og dette: at føle sig hjemløs i sin egen elskede fædreneby, det var for hans uendelig sensible sind en hel ulykke.

Christiania i slutten af ottiaarene (og sikkert mangfoldige gange senere) stod for ham som om der „regned sot nat og dag sotfiller, over byen . . . Vintereftermiddagene paa Carl Johan . . . Frossen bjældeklang . . . Og slingrende opover den ødselige gade, mens taagen tæt og langsomt sænket sig, en slæde paa gnislende meier. Det minded om Sibirien. Irkutsk! Og saa var vi en flok unge mennesker, som drev op og ned paa fortaugene, og hvem man i byen kaldte bohêmen . . . Vi var utskutte, uglesete, hjemløse . . .

Og saa — naar han ikke lenger kunde holde ud — var det at reise bort, helst saalangt som det var muligt at komme. Men hvorlangt han end reiste, bar han Christianialidelsen med sig i sit hjerte. —

Vinteren 1894 boede vi sammen i Taormina paa Sicilien, — vel en af de skønneste pletter paa denne jord. Det var paa mange maader en lykkelig tid i Nils Collett Vogts liv; han havde netop gjort vældig lykke ved sine italienske digte (i „Fra vaar til høst“), og han skrev stadig nye, pragtfulde vers. Vi var omgivet af al sydens skønhed; — istedenfor Christianiaaage og Christiansøle havde vi blaaende Middelhav skummende udover i solen, saalangt vi kunde øine, roserne blomstrede i vore haver, og hver morgen saa vi Ætnas vidunderlige fjeld med skinnende hvid sne om det rygende krater.

Men alligevel — alligevel —

Alligevel kom Nils Collett Vogt hver morgen op paa mit hotel for at læse mine ferske Christiania-aviser. — Saa gik han en lang spadseretur, og naar han kom tilbage, kunde jeg altid forstaa, at hans tanker havde været hjemme — hjemme i den by, han elskede med ulyksalig kærlighed.

Og dog — mon det ikke er denne ulyksalige kærlighed, som har holdt hans lyrik saa ung — saa vexlende vaarlig, fra jublende trods til haabeløs fortvivlelse.

Og saa er der noget andet, som til denne dag har bestemt hele Nils Collett Vogts produktion. Det er den politiske skuffelse efter Johan Sverdrups fald og den underlige for-

virrede tid, som fulgte efterpaa — helt til langt udi 90 aarene: Bohêmetiden. —

Det var en haardhændt tid; den slog til, hvor det kunde falde sig. Og den blev ikke sentimental, om en eller anden gik tilgrunde i forvirringen. — I et gemyt som Nils Collett Vogts satte denne tid mærker, som senere ikke vilde gro.

Christiania og bohêmetiden er de to store begivenheder i Nils Collett Vogts liv. Til dem har han atter og atter vendt tilbage. I sine digte, sine fortællinger og sine skuespil. Og smerten af de gamle saar har givet hans lyrik den uro, som er det ubedrageligste tegn paa vaar og ungdom — tiltrods for de høitidelige 50 aar!

Indtil der netop i dette hans jubilæumsaar er hændt noget, som varsler om en ny aarstid i hans digtning.

Jeg tænker først og fremst paa hans jubilæumskantate; — det var en mands værk! Hør hvor det bruser gjennem rythmerne som solvind gjennem en gylden kornager! Her er ikke mere vaarens stakaandede uro; — en bred, moden, bevidst styrke banker i disse strofer som det sterke sunde blod bag mands muskler.

— Og saa tænker jeg paa det mærkelige digt, Nils Collett Vogt skrev ved nyttaarsskiftet: Næste gang, nordmænd! —

Hvad var der hændt? Den digter, som havde skrevet socialisternes Første maidagssang, hvori man ligesom kan høre proletarernes taktfaste marsch-rythme, — han er det som slynger ud over landet en flammende og flængende op-sang; — han vil ruske os vaagne; — han føler i uro og angst, hver vaagen nat, at det spørgs-maal melder sig; „Er det undergangsmærket det land, som vi fik?

Og vi graater for taarer, som ikke blev grædt
og vi bløder for blod, som ei fløt, da det gjaldt
uten smaasind at hævde vor ret.

Jeg bærer det frem til nær og til fjærn.
Det gjælder at øke vort værn!
Jeg roper det ut, saa høit som jeg kan:
Det gjælder at væbne, at hærde vort land,
dog ikke ved ord — men ved jern!“

I vore dages literatur klang disse toner frem-medartet og ligesom forglemte. For den ungdom, som i 90-aarene var kommen til i literaturen, bar næsten alle præget af at være voxet op i skyggen af 80-aarenes skuffelser. Den himmelstræbende idealitet, som vi læser om i „Familiens Sorg“ og som hist og her spores i Collett Vogts øvrige digtning, var brændt ganske bort; — lidt efter lidt nedsatte de fleste forfattere sig som specialister; — almindeligvis valgte en sig en liden provins af landet som de dyrkede i sine værker, og blandede sig lidet

op i, hvad der forresten passerede; — den norske politik har jo ogsaa kun sjelden i denne tid været af den art, at den skulde begeistre digtere til at rykke ud for at slaas for dens ophøiede idealer!

— Men saa kom Nils Collett Vogts nyttaarsdigt; og rundt om i hele landet løftede alle digterne sine hoveder — hver i sin provins. De lyttede, de saa sig om — udover provinsens grændser — udover hele landet:

„Næste gang, nordmænd? Hvad da?“

Ingen kan i dette øieblik vide, hvordan det alvor og det fædrelandssind, som nu behersker hele det skrivende Norge, vil finde sin udløsning.

Men det kan hændе, at Nils Collett Vogt atter en gang i sit liv har været den første, som sang, og at de andre senere vil samles i et eneste stormende kor.

Det synes, som den store sommer har holdt sit indtog i hans digtning samtidig med de 50 aar. — Vaarens vexlende uro er forbi; nu er det en sterk og myndig mands stemme, som taler til alt folket.

KITTY L. KIELLAND

Hun var en af de faa, som er „rene af hjertet“.

De bagveie og omveie, som livet desværre saa letvindt lærer de fleste af os, var hende ganske ukjendte. — Hun var født sanddru; jeg tror simpelthen ikke, hun kunde lyve. End ikke den lille nyttige nødløgn, man kan gribe til af barmhjertighed eller bekvemmelighed, — end ikke den kunde hun haandtere. — Dette gjorde, at hun ofte maatte „sige fra“, og det, hun da kunde sige saadan aabent og ærligt og rent ud af posen, var sandelig sjelden videre behageligt. — Og da frygt var hende ligesaa ukjendt som løgn, fik hendes væsen det præg af suveræn myndighed, som gjorde hendes personlighed saa dominerende, hvor hun færdedes.

Denne myndighed, som markeredes ved det racesterke hoved og den stadselige skikkelse, var jo den egenskab hos hende, som faldt

tydeligst i øinene og som for verden karakteriserer hende mest nu hun er borte.

Og dog boede der bag dette myndige, næsten barske væsen et ømt og ridderligt sind. Menne-skelig lidelse og ulykke var i sig selv hende hellig. Naar ulykken først havde rammet et menneske, spurgte hun saare lidet efter dens aarsag som saa mange andre, der har det travelt med at udpønske, om den montro kan have været selvforskyldt og derfor ingen medfølelse er værd.

Nei — Kitty Kiellands medfølelse var ganske ureflekteret; — derfor kom ogsaa hendes hjælp øieblikkelig og ganske af sig selv.

Man kan have bebreidet hende, at hun paa denne maade kunde komme til at hjælpe uværdige, men det brød hun sig absolut intet om. Der kan godt være „uværdige“, hun har hjulpet, hvis man først skulde regne efter.

Men Kitty Kielland regnede saavist ikke efter; hun nævnte intet ord om sin godhed til nogen og glemte den ogsaa selv hurtigt og ganske. —

Personlig var hun yderst nøisom; — der gaar de løierligste anekdoter om, i hvilken grad hun kunde undvære den komfort hun dog var opdraget med, naar det var kunst eller „noget andet vigtigt“, det gjaldt.

Men paa samme tid elskede hun fest og glæde. Ingen kunde som hun fryde sig over

at pynte sig i sin bedste stads og bænke sig i kameraters kreds ved et godt bord efter et velgjort dagværk. — Ja, hvor hun kunde glæde sig over en munter historie, — og hvor hun kunde svinge sig let i dansen, selv efter at hun var bleven gammel og tung tilbens, — og hvor hendes latter — hendes hjertensgode latter kunde føre lystigheden an —!

Og hun som oversaa alle banale former og bare søgte ind til det helt ægte ved menneskene, — hun kunde dog sætte den største pris paa et fint galanteri eller en gratiøs opmærksomhed. —

Jeg erindrer en ubetydelig, men ganske karakteristisk episode fra vaaren 1893. — Det var i Paris; blandt mange andre nordmænd var ogsaa regjeringsadvokat Lasson dernede. Det var hans første og sidste reise til Paris, — den by han altid havde elsket og længtet efter at se. — Nu var han dødssyg; men det mærkede ingen, munter og henrivende som han var, — værdig at leve sin sidste vaar i den velsignede by. —

Han havde altid været en stor beundrer af frøken Kiellands kunst, og han var glad over at faa leilighed til at arrangere en fest til hendes ære.

Det blev en udsøgt frokost i en af de fine smaa restauranter i Palais royal, — og han

glædede sig som et barn til at gjøre alt saa smukt som mulig for hædersgjæsten.

Da saa Kitty Kielland kom stor og stadselig ind ad døren saa jeg strax, hvor det lysnede i hendes ansigt, da hun opdagede, hvor gildt og prægtigt alt var stillet istand for hende.

Og da regjeringsadvokaten — som den gamle kavaller, han var — ved champagnen holdt en charmant tale for hende og ærbødigt overrakte hende en buket pragtfulde roser, — da smilte Kitty Kielland rent undselig og hun rødmede glad og forlegen som en ung pige. — —

— — Det siger sig næsten selv, at hendes kunst maatte blive ligesaa ren og retskaffen, som hendes karakter var. — Intet i verden var vel hende mere fremmed enn fusk og pral. — Og hun, som i sin ungdoms studier havde vist, hvor godt hun havde lært sit fag, — hun fik med aarene altid mere dybde i sin kunst, altid større enfold. — Mere og mere kom hun bort fra al rutine, ogsaa den, som dog kan være en god hjælp, selv om den ikke er nogen fare. — Man fik ofte indtrykket af, at saasnart hun stod overfor naturen, saa glemte hun al sin viden; — hun begyndte ligesom sin læretid paany hvergang, — ja, hun kunde ligefrem blive ubehjælpelig i sin store ærbødighed for sin opgave.

Thi for hende var isandhed kunsten dybt

alvor. Den var et livs gjerning værd. Der maatte ikke pruttes —!

Tidlig fandt hun hjem til sin barndoms egn Jæderen. Og der blev hun i virkeligheden stedse. Hun kunde gjøre begeistrede udflugter til høifjeldet f. ex. og love høit og lydeligt at komme igjen senere. —

Men det blev ikke mere end udflugter. Til Jæderen maatte hun — naar det kom til stykket. —

Den første tid, hun besøgte Jæderen, var der ikke slig velstand og driftighed som nu. — Nei, dengang kaldtes Jæderen „det mørke fastland“. For alles bevidsthed var dette mørke fastland en tungsindig og uhyggelig stenørken hvor nogle stakkars vankundige og halvtomsede pietister gik og sang triste salmer mellem myrputterne.

Kitty Kielland var en af dem, som først og bedst viste, hvor man havde taget fejl. — Hun vidste, hvor rigt det var; — hvor sol og skyer skiftede over det vide land, — hvor mægtigt høsten kunde rugge over lyngbakkerne udimod havet, — og hvor velsignet blaat af sol og sommer det kunde være — sligt et foragtet myrhul, som ligger speilende blankt mellem de svarte torvkanter.

Hvad hun elskede paa en særegen maade var den vældige himmel over lavlandet. — Denne himmel, hvis skønne skyer kom drivende

indover fra havet lige udenfor — i evindelig skiftende former. — Disse sælsomme skylandskaber deroppe, — det var som en fremmed verden, — som besynderlige eventyr fjernt bortenfor alt det, vi kjender.

— Dybt i hendes sind var der noget sværmerisk, næsten fantastisk, noget hun maaske selv ikke har kunnet gjøre sig rede for. —

Men det var netop dette, som atter og atter søgte ind i de sælsomme skylandskaber høit over jorden; — mangfoldige af hendes intimeste studier handler bare om dette: himmel og drivende skyer. — De er nøie studeret og karakteriseret, mens horisonten kun er markeret som en flygtig tone nedenunder, — og der kan i disse studier komme en næsten skræmmende storhed, som bringer ens øine til at svimle. —

1914

GENERAL OSCAR WERGELAND

1815—1915.

Den 17. november var det 100 aar siden general Frantz Oscar Wergeland blev født. Vistnok var hans livs arbeide knyttet til et enkelt distrikt og en bestemt by; men hans skikkelse var saa eiendommelig og hans værk saa imponerende, at det ikke er nok at feire hans minde ene og alene i den enkelte by.

Oscar Wergeland var Henriks broder; og det var egentlig noksaa let at mærke. — Men hvis nogen havde sagt til generalen, at ogsaa han var digter, da vilde visselig generalen blevet høilig fortørnet. Han respekterede oprigtig talt ikke digteriet synderlig høit som gjerning; dette med blæk og pen og papir var ikke noget for ham, det staselige mandfolk.

Nei, han var officer, sportsmand og fremfor alt: han var en realiteternes mand. Det var ikke nok for ham, at det blomstrede og duftede i de vers, som kunde digtes paa et papir; — nei, han maatte se selve livet blomstre for

sine øine; — han maatte se træerne gro og løvet spire frem. Det var den poesi, han forstod sig paa og brød sig om.

Og dog var Oscar Wergeland en digter, af samme art som broderen og paa sit vis ogsaa af samme dimensioner.

Da Wergeland kom til Kristianssand høsten 1858, var baade byen og dens omegn bar og afblæst. Der grodde ganske visst frodigt i byens haver, men gaderne og omegnen var graa og øde.

Dette var imidlertid ikke noget for Wergeland. Han var som et eneste stort grøvevir. Og han gav sig strax til at saa og plante baade i de tomme gader og i almenningerne ned mot sjøen. Og som det grodde, der Wergeland plantede! — Der gaar endnu sagn om hvordan han fik det til at spire „paa blanke graasteinen“.

Men dette var jo noget, som ungerne i byen ikke havde seet før. De var vante til at ligge og rode i gadernes dybe sand og se! nu blev der baade grønsvær at springe paa og ungtrær at knække; det var en herlig fornøielse!

De første plantninger blev saaledes ødelagt af unger; men det varede ikke længe! Wergeland var en kar, som kunde skræmme ungerne saa de ikke gjorde fantestykker. Sikkert er det, at havde ikke Wergeland disciplineret ungdommen, saa de allesammen holdt fingrene fra

de spirende kvister, saa vilde det hele have været ørkesløst. Den som nu vandrer i Kristianssands omegn, vil imponeres af alle de smukke alleer og spadserveie, de vil huske Ravnedalens idyl og Baneheiens romantik — altsammen general Wergelands værk. Det er hans digtning; slig har han smykket sin barndomsby; — ja, han har isandhet været en stor digter.

Og hvad havde han ikke at kjæmpe med? Først og fremst — som før nævnt — ungerne! Men det gik i en fart at ordne sig med dem; snart var han en bussemand for os allesammen. Var vi ude paa tur og nogen vilde brække og ødelægge, saa husker jeg tydelig, hvor vi alle sammen fôr sammen, naar en hviskede: „Pas dig! Ellers kommer generalen!“ Og den dag idag sidder det i; jeg har endnu en instinkts-mæssig modvilje mod at knække en gren eller plukke en blomst: — „Pas dig! Ellers kommer generalen.“

Men foruden ungerne havde Wergeland den lokale træghed og mistro at kjæmpe med og den var kanske værre. Den har knækket mangen bra kar.

Men kom ikke med slige smaating til generalen!

Han var vant til at kommandere, derfor vænnede folk sig snart til at lystre. Og de gjorde det saameget villigere, som de jo alle vidste,

at generalen ikke kommanderede for andet end det som ret og rigtigt var; — det var saavisst ikke for egen vinding! Fik han ikke penge fort nok, tog han af sin egen lomme; saa den var der sjelden mynt i! —

Hvad han engang havde sat sig i hovedet, det skulde sættes igjennem, og det paa flyvende flækken! Huf ja, det gik sagtens mere end engang altfor „brænnande fort“ for de langsommelige borgere; men det var ikke noget at gjøre med det. Generalen var enevældig, og de befandt sig i grunden vel under hans strenge enevælde.

Han var en mand. Og det er noksaa underligt selv i vor demokratiske tid at lægge mærke til, hvor „folket“ til syvende og sidst elsker den sterke vilje, som tør tage ledelsen, modigt og hensynsløst.

Derfor lever han ogsaa den dag idag i alles ærbødighed. Derfor er han den dag idag „Generalen“. I de tyve aar, som er forløbne siden hans død, har der været mange generaler i Kristianssand, og det har saavisst været bra og dygtige folk allesammen. Men taler man om generalen, saa er det bare general Wergeland, folk mener. Og naar man i disse dage har kaldt op en vei efter ham, behøver man bare at benævne den Generalens vei. Da ved enhver, hvem der er ment.

Han er blevet en sagnfigur og mangfoldige

er de sogn som fortælles om ham. Engang skal jeg samle nogle af disse sogn og forsøge at tegne denne mærkelige mands profil skarpere end jeg har faaet leilighed til i disse hastige linjer.

Kun en eneste liden anekdote vil jeg berette, fordi den er saa betegnende, baade for hans heftige suveræne sind og for folks respekt og ærbødighed.

Naar jeg i gamle dage kom tilbage til Kristianssand, hvor jeg ikke længer havde hjem eller familie, kom der hver lørdag eftermiddag en gammel underofficer op til mit logis med et lidet blaat brev, tillukket med en olat. Det var altid den samme invitation fra generalen (som havde været min fars ven og nabo). Jeg skulde spise søndag middag hos ham paa Bellevue „i al tarvelighed“.

En af de sidste gange, jeg var der, hændte følgende: Vi sad paa den lille bænk ved Vesterveien hvor han pleied at høre paa brigademusiken, som spillede paa den anden side af veien. Imidlertid blev vi siddende lidt efterat musiken var gaaet. Jeg havde netop været i Algier og Tunis, hvor generalen havde tjenestegjort i sin ungdom. Saa det interesserte ham at høre mig fortælle om de vældige forandringer: om de store byer, jernbanerne, dampskibstrafiken o. s. v.

Da saa jeg med ét noget, som bragte mit

blod til at stivne. Nedover veien kommer en borger med sin kone og etpar store børn og allesammen havde de mægtige afbrukne kvister i hænderne, — ja de saa ud som vandrende træer, slig havde de forsynet sig. Og det var af byens helligdom de havde forsynet sig. Vort kjære fælleseie, det som vi allesammen vidste, vi skulde elske og værne.

Som sagt: mit blod stivnede!

Hvad skulde der ske? Hvilken explosion maatte der nu komme? Jeg saa ud paa Odderøen: sank den ikke i havet af forfærdelse —?

Naaja, der hændte jo ogsaa noget. Pludselig ser jeg den gamle herre, som var over de fem og sytti aar, gribe sin ridepisk og springe over gjærdet. Og jeg saa, at han greb hr. Urian i nakken, og lod ridepirken suse over hans bag, saa det klaskede gevaltigt, samtidig med at generalen læste ham teksten saa guderne sig forbarme!

Men det mærkeligste var, at da manden havde faaet sin bekomst, da bukkede han ærbødigt for generalen og tog sin hat dybt af, — han forstod at han havde fortjent, hvad han havde faaet.

Dette tildrog sig i det Herrens aar 1892.

— I en tid som vor, som er fuld af betænkeligheder og forsigtighed, er det underlig at tænke tilbage paa en saadan mand, saa ubegribelig sikker og modig i al sin handling, fordi

han vidste, at han havde ideen brændende i sit sind.

Derfor lever han den dag idag i en by, som ellers har saa let for at glemme, derfor elskes han af de mennesker, som ellers saa gjerne vil smuldre alt i smaastykker ved pirket kritik. — Det viser, at paa bunden av os alle dæmrer der en længsel efter den, der har mod til at herske, fordi han ved, at han er en av de faa som har en sterk haand og en urokkelig vilje til noget som er større end det smaafolk pusler med til hverdags.

1915

STØVET OG PISKEN

I alle de fire krigsaar levede vi nordmænd saa aldeles for os selv, vi var isolerede fra omverdenen paa alle maader; jeg tror neppe denne isolering har været saa sund for os. Vi nordmænd trænger til at reise ud og lufte os re som det er; ak, jeg husker fra min ungdom hvor et par skjønne vaarmaaneder i Frankrig kunde rense ens øine for alt vinterstøvet og lufte sindet ud for snak og sladder.

Og naar man saa vendte tilbage til fædrelandet, frisk og udluftet, hvor var det ikke de kjært og gildt at komme hjem igjen! Man saa paa fjeldene og byerne og menneskene med nye øine, og man opdagede hver gang til sin forundring, at man elskede altsammen og alle sammen.

Men nu har vi i alle disse aar levet i splendid isolation; Gud Fader bevares hvor v egentlig er blevet madleie i denne tid! Lei af os selv og leie af hverandre. Og lidet nytte

det at reise ud i verden som før, og tage sig det nævnte renselsens bad.

Nei, hele verden er jo forgiftet; selv Paris er en ganske anden end før, skriver en gammel ven af mig, som har levet der i mangfoldige aar. „Det er ikke vort Paris,“ skriver han. „Vort Paris oplever ikke vi mere.“

Saa vi har nok ikke stort andet at gjøre end at blive gaaende og lade støvet drysse over landet, fra Lindesnes til de øverste Skagastølstinder. Drysse over vor politik, vor kultur, vore interesser, vore instinkter.

Om det saa er patriotismen, saa synes jeg der er drysset svært meget støv over den i disse krigsaar; og jeg har dog tidligere altid været beskyldt for at være en af de mest tossede patrioter i hele landet.

Som nu her forleden da minister Wedel pludselig kom stormende hjem og berettede at gamle moder Norge pludselig skulde „ha en liden“, som vi siger sørpaa; ja der mumledes endog om tvillinger; den ene tvilling skulde desværre være en neger.

Naa, denne familieskandale forhindredes heldigvis i sidste øieblik; det blev bare til Spitsbergen, og for at oldnorske vor patriotisme, fik barnet i daaben navnet „Svalbard“. Den øvrige verden studsede et øieblik ved denne navneforandring paa kartet, men beroligedes natur-

ligvis da det blev meddelt at navnet var gammelt i familien.

Begivenheden blev fejret som det sømmer sig ved lignende anledninger; og jeg skal saavisst ikke sige et nedsættende ord om den nyfødte; gid han maatte arte sig vel og gjøre sin gamle moder megen glæde og ikke volde hende altfor mange ubehageligheder.

Men spørger jeg mig selv nu bagefter: Kan du nu som nordmand indbefatte Svalbard i din fædrelandskjærlighed, da maa jeg desværre svare et ubetinget nei. Jeg har hidindtil havt min fulde hyre med at omklamre Finmarkens endeløse kyster for at trykke det til mit hjerte; men det er mig ikke muligt at udstrække min arm saa langt som til Svalbard!

Saa lidet rummelig er vor patriotisme blevet i disse fæle aar; der er kommet noget grinet og grættent over os; den graa hær har seiret over os alle; snart marscherer vi lige sure allesammen under nationens graa fane.

. . . Men saa kan det gaa slig som det gik mig her forleden morgen; jeg kom ud fra mit hus og saa himlen straalende blaa efter flere ugers tung skodde. Og solen skinnede paa en egen lystig og underfundig maade som den skulde have været en rigtig aprilnar og ikke en tungsindig sol sent i november maaned.

Heisan! Det glitted og lynte baade høit og lavt, og solen lo respektløs af alt og alle; da

jeg gik forbi en stor speilglasrude saa jeg derinde et langt rart sørlandsk trolld, som sjokked bekymret og ludende afsted i den muntre morgensol; skulde en ha' seet mage! TrolDET var ikke nogen anden end jeg selv!

Og da mit øie først var blevet smittet af morgensolens respektløse munterhed, blev det ligesom opladt; alle de mennesker jeg mødte blev burleske i sin latterlighed; deres høitidelige miner blev uimodstaaelig komiske, deres vimsende travlhED, deres surøiede morgengrættenhED, selv deres forpinte livsbekymring, — haha! der var ikke naade eller bekymring for nogenting; det blev lige naragtigt altsammen!

Hvor var det ikke befriende og forfriskende at se vor daglige høitidelighed omtumlet saa aldeles ubarmhjertigt! Det var som jeg i disse øieblikke betragtede alverden med Olaf Gulbranssons faun-blik; og jeg tænkte med mig selv: det er dette faun-blik vi trænger herhjemme nu for tiden; vi trænger til at beskue os selv og vore latterligheder i et festligt trolldspeil! Hvor det vilde virke som friske piskesmæld paa vor tilstøvede skindfæld.

Vi fik sligt et piskesmæld her forleden aar, da Nils Kjær skrev sin herlige komedie „Det lykkelige valg“. Ak, hvor pustede vi ikke lettet ud. Hvor følte vi det ikke som vi var lettet for en lummer dyne!

Men da stykket var spillet tilstrækkelig længe

blev det, som rimeligt er, henlagt. Og nu har vi i flere aar ladet støvet roligt drysse igjen.

Men sligt et befriende piskeslag burde ikke bare komme over os engang imellem; nei, det burde smelde i skindfælden med frygtelig regelmæssighed. Jeg tænker paa „Simplicissimus“, det vil sige: jeg tænker paa „Simplicissimus“ før krigen kom og gjorde den „feldgrün“ som alt andet her i verden.

Jeg tænker paa den, da den var den røde pirat i det tyske rige. Med en dumdristighed, som var os heroppe ufattelig, satte den troldspeilet foran alle dem, som dengang var magthavere i Tyskland: junkerne, rigsdagen, officererne, ja keiserens og kronprinsens ukrænkelige personer! Hvad skulde der ikke for et mod til for uge efter uge at blotte alle disse makthaveres latterligheder og svagheder! Og hvor virkede det ikke skarpt og bittert og sundt i al den officielle tyske svada at møde denne ætsende, overlegne, vittige uærbødighed. Det var to nordmænd, som dengang var de ledende i „Simplicissimus“; et hoved over dem alle stod naturligvis Olaf Gulbrandsen, skiløberen og skøjergutten og geniet fra Nordmarken, som herhjemme havde gjort nar af os alle fra Henrik Ibsen til Bergthora i Trangviksposten, men som derude blev en magt i samfundet — en politisk faktor i den tyske politiks ugentlige regnestykke, en mand, som mangan en schneidig junkerofficer

frygtede som pesten, og som selv den almægtige keiser følte sig overmaade utryg for.

Senere kom Blix ved hans side; der var noget beslægtet i deres vidd; der var noget i deres sikre rammende streg, som kom samme-stedsfra; det var ikke tvivl om at de var fra Christiania begge to.

Eller tager jeg feil i, at der i deres spot var netop den samme træfsikkerhed, det samme snare staalblink, som man finder igjen hos Gunnar Heiberg? Intet overflødigt, ingen schattering, dette og intet andet.

Jeg gaar op i Kunstforeningen og ser paa „Exlex“-udstillingen. Der findes bare etpar tegninger af Gulbrandsen, men saa findes der saa mange flere af Blix. Og saa findes der en hel række i og for sig fortræffelige tegninger af svenske og danske kunstnere.

Men jeg bestyrkes i min opfatning af at Gulbrandsens og Blix' vid er absolut norsk, østlandsk norsk: Christiania.

Og jeg bestyrkes i min opfatning af at det vilde være helsebod for os alle at have disse to piskesvingere stadig over os som en skræk og en trusel.

Blix vendte tilbage for at svinge piskene herhjemme; men han vilde svinge den over hele Norden; — som om ikke Norge var stort nok! Og han samlede ikke de rette skrivende pirater; tegningernes brodd var hvassere end or-

dets! Og hos os burde ord og tegning gaa haand i haand!

Jeg vilde ønske, at begge disse to Christi-
aniagutterne vilde komme seilende opad fjorden
en letsindig vaardag, med sin skude fyldt med
de uvorneste pirater, som findes her i landet,
og jeg vilde ønske at de vilde piske løs i vor
nationale skindfæld saa alle disse aars støv stod
som en røg opover alle Skagastølstinder!

1919

BERNT LIE

I dag begravnes Bernt Lie i Tromsø. Det var lang vei for at komme til ro, men det var rigtigt, at han kom netop der. Han vilde hjem til Tromsø, havde han selv sagt, mens han laa paa det sidste. Han vilde ikke hvile andetsteds end „i Eventyrland“, som han havde kaldt det engang i sin ungdom.

Og nu stedes han tilhvile deroppe, i den natur, han har elsket og besunget hele sit liv. Forhaabentlig faar han plads ved siden af sin far; under sin sidste sygdom havde han snakket saa meget om denne plads; den havde han rigtig udsøgt sig. „Jeg kan huske vi kunde se den fra vinduerne hjemme, da jeg var gut“, havde han sagt.

Han havde et stort livsverk bag sig, da han gik bort. Megen glæde havde han spredt i de tusen hjem, og tusen mennesker store og smaa har takket ham for det lys og den varme, han har skabt i deres sind.

Og dog — Bernt Lie følte sig saavisst ikke færdig.

Tvertimod, og det er det bittre ved hans død. Først nu følte han sig helt voksen, modnet af livet, færdig til at skabe de store verker, som saa længe havde gjæret i hans hjerne.

Derfor vilde han gjerne leve. Men han maatte dø. Og da han forstod det, klagede han ikke.

Han gik døden imøde som en mand, uden frygt og bæven. Og stille tog døden ham ind til sig; han sluknede som et lys der gaar ud.

*

Mit første og festligste minde om Bernt Lie er nu over 25 aar gammelt, og dog staar det den dag idag straalende og ungt og vakkert i min erindring.

Paa en eller anden maade havde han faaet vide, at jeg havde skrevet en digtsamling, og havde visst i dybeste hemmelighed faaet læst et av digtene. Ingen maatte nemlig dengang vide, at jeg „digtede“; jurist skulde jeg blive, det var forlængst afgjort.

Men som sagt: Han havde faaet vide, at jeg lavede vers og havde bedt om at faa se dem.

Javel, jeg kom med mit tynde lille hefte og traf Bernt Lie en middagsstund paa Karl Johan og gav ham heftet.

„Kom!“ sagde han. „Nu skal vi ha fest.“ Og udendvidere gik han med en stor haand-

bevægelse ind til Magnus, hvorfra han snart vendte tilbage med et par hemmelighedsfulde smaa flasker under armen.

„Til Vestbanen“, raabte han. „Skynd dig nu saa vi ikke bliver forsinkede.“

Saa bar det afgaarde; jeg forstod ikke et mukk av det hele; men det behøvede jeg heller ikke, sagde han, det havde jeg ingenting med, sagde han, jeg skulde bare følge med og forøvrig holde min mund.

Til Vestbanen kom vi da i sidste øieblik. Han løste billetter til os begge; jeg vidste ikke hvorhen; men tænk, hvor spændende dette var!

Det var midtvintersdag; da vi kom til Sandviken, var det allerede begyndt at mørkne. Der steg vi ud. Jeg havde aldrig været der før. De stod der langs veien de svære gamle træer med nyfalden sne over alle grene og i det fjerne blinkede det festligt fra mange vinduer i et stort hus.

(Aa, i dette øieblik, da jeg sidder her og skriver, føler jeg atter denne forventningsfulde spænding i mit sind, da vi gik indover alleen i den lydløse nyfaldne sne!)

Vi kom ind i det gamle Harreschous hotel, som dengang stod i sin fulde glans, og Bernt Lie var straks som husets herre, men som en stor og god og munter herre, der bragte latter og munterhed med sig, hvorhen han kom.

Og hvorhen kom han ikke!

I kjøkken og spiskammer rumsterede han for at se, hvad huset formaaede, og pigerne lo sig fordervet over alle hans snodige indfald og hans vidunderlige vitser.

Og han var i kjelder og han var i spise-stuen og han var rundt omkring i hele det store hus. Det var en glad aasgaardsrei som pludselig var kommet farende ind i den vinterlig stille gjæstgivergaard.

Tilslut fandt han et bittelidet værelse, og dette værelse var saa blaåt, saa blaåt at vi begge to gav os til at le himmelhøit.

„Her vil vi være!“

Og saa var det bjerkeved knitrende i ovnen og ud med den dumme lampe! Nei, lys, mange lys, endda flere lys! Paa bordet og rundt omkring i værelset, hvor der saavidt fandtes en plads at anbringe stager!

Lys! Flere lys!

Hvor han fandt de to mægtige gammeldagse rococostoler, aner jeg ikke; men sandelig kom han ikke drassende ind med dem, høit sjungende „Carmen“.

Tilslut skulde man have seet vort blaa kam-mers! For en halv time siden havde det været et øde, afdækket hotelrum med etpar triste pindestole flydende hjemløse langs væggen og nu! Staseligt og skinnende med mangfoldige lys, sølvtoi paa bordet, bjerkeved knitrende i ovnen, flasker i kjølere, ja, om det saa var rø-

gelse, saa havde han fremtryllet det med; — jeg mistænker ham for at have stjaalet det i fruens private gemak.

Saa var det færdigt, og vi satte oss i hver vor rococostol og Sandvikstorsken kom paa bordet og champagnen knaldede, og saa kom rypekyllinger og saa kom frugt af alle sorter; jo jo, det var gut som kunde traktere!

Endelig var vi komne til kaffen og nu skulde oplæsningen begynde. Men se, jeg var nu bare 18 aar dengang og frygtelig generet, saa jeg kunde ikke, det var ikke tale om det.

— Kom, saa skal jeg læse for dig, sagde han og tog heftet udaf hænderne paa mig.

Saa læste Bernt Lie mine vers for mig, og han læste dem slig at jeg ikke nogensinde tidligere syntes de havde været saa vakre.

Han læste dem allesammen, et for et. Nu og da sagde han etpar fine og vakre ord, nu og da tiede han ganske stille, da følte jeg mig kanske allermest stolt.

Slig blev vi siddende i flere timer udover i det lille blaa værelse, og det ved jeg, at aldrig senere i mit liv har jeg havt slig glæde og følt slig en stolthed over mine vers som den eftermiddag i Sandviken da Bernt Lie læste dem op for mig. — —

Det staar for mig som det skulde hændt igaar, — og saa er det alligevel ligesom tusen år si-

den. Ak for en lang vandring, det har været fra dengang til nu!

Og forleden dag, da jeg stod ved hans døds-seng, kom dette lyse og muntre ungdomsminde mig pludselig saa nær. Døden havde gjort hans ansigt saa ungt, saa ungt; kjære, det var jo akkurat stud. jur. B. Lie, den vakre unge kavaller, som stormede ud i det vidunderlige liv med begge arme udbredte mod alverdens skjønhed.

Men nu var den unge vakre stud. jur. B. Lie vandret ind i det store eventyrland. —

— Jeg har nævnt denne lille episode fra Sandviken, fordi den paa mange maader er saa karakteristisk for ham.

Hvor han var god! Hvor gjerne han vilde gjøre andre mennesker glade! Og hans godhed var en naturdrift; han møder et ungt menneske paa Carl Johan, og uden at tænke sig om, saa har han alt færdigt: Kom, saa reiser vi til Sandviken! Jeg holder fest for dig! Jeg gjør dig glad! Jeg gjør dig tillidsfuld! Kom!

Ja, hvor han var god! Det var denne hans hjertes godhed, som prægede mange af hans værker. Naar han skrev paa en bog, levede han sig helt ind i sine personers skjæbne, og han kunde saa lidet nænne at skilles fra dem, forinden han vidste dem vel paa vei.

Ja, det er kanske galt seet fra et rent kunst-

nerisk standpunkt, og han har da ogsaa hørt nok af onde ord i den anledning.

Men slig var han nu engang; og det var vel denne dype hjertelighed som gjorde, at hans bøger rak frem længere end de flestes.

Og saa fandtes der ikke nag i hans sind. Han kunde taale at skjældes ud efter noder; men ikke kunde det falde Bernt Lie et øieblik ind at lægge sig det paa minde næste gang han traf den, som havde gaaet værst irette med ham. Dertil var han for stolt og hans sind for rensligt.

Med sin sidste bog vandt han en seier, som betegnede en epoke i hele hans udvikling. Ved siden af hans udødelige guttebøger er dette drama det, som betegner høidepunktet af hans evne. Den literære kritik, som ofte havde stillet sig skeptisk overfor flere af hans fortællinger og romaner, maatte enstemmig erkjende, at her havde han naaet det overordentlige.

Og saa var dette drama bare indledningen til en række værker, som han gik og arbeided med.

Det vidste han selv, og det var derfor han, som jeg ovenfor nævnte, syntes det var bittert at skulle gaa bort fra livet netop nu. —

Han havde saamegen kundskab af den, som kan læres af bøger, han havde saamegen viden af den, som alene kan læres af livet, — nu skulde alt formes ud til kunst, stor kunst som

skulde gjøre hans navn til noget andet og mere end hvad det hidtil havde været.

Men saa brast alle hans planer og drømme i døden. —

— Bernt Lie var en ven som de meget faa. For ham var venskabet virkelig noget helligt; det havde den mest indgribende betydning paa hele hans liv.

Da to af hans nærmeste venner døde med kort mellemrum, var dette for Bernt Lie ikke bare en forbigaaende sorg, men en skjæbnesvanger ulykke, som han aldrig kunde forvinde.

Han blev en anden fra den tid; han kunde aldrig komme over det. Det var en mands sorg, slig som man kan læse, mænd kunde sørge i ældgamle tider.

Men en ven havde han til sin sidste stund; det var hans hustru. Og det er rettelig at nævne fru Hedvigs navn, naar mindeordene om Bern Lie skal skrives.

Hun var ikke af den slags digterhustruer, som kikker sin mand i manuskripterne og korrigerer teksten. Nei, slig var ikke fru Hedvig.

Men hvor hun fjernede hver sten fra hans sti! Hvor hun lysnede op med sin latter, naar modgangen kom! Hvor hun stod trofast ved hans side med sin fanatiske tro! For hende var der kun en lykke her paa jord: at være ham god!

Hvor kunde hun ikke smile en vanskelighed bort med sit skønne smil!

Kanhænde vi, hans venner, til gjengjæld undertiden smilte litt af hende og hendes usvigelige trofasthed.

Nu smiler vi ikke mere, fru Hedvig. Nu blotter vi vore hoveder i den dybeste ærbødighed og beundring.

1916

CHRISTEN SANDBERG

Der er ikke mer end etpar uger siden, jeg mødte ham som saa mange gange før: Gigantisk, og strålende af gigantisk livsfryd; hans latter rullede som et skred mellem væggene, denne homeriske latter, der lød som en haan mod al valen og forsigtig surhed og som maatte tvinge selv den grætneste kanin til at le med.

Den dag snakked vi sammen bare nogle faa minutter; men jeg fik som altid med paa veien en historie, som laa og skoggerlo i mit minde hele den dag og næste med, skjønt det egentlig burde have været to rigtig graa mismodige dage.

Saa skiltes vi, muntert og lystigt som saa mange gange før; vi skulde jo snart treffes igjen.

Jeg blev uvilkaarlig staaende og se efter ham, der han gik bred og festlig nedad den graa, hverdagslige gade. Han hilste tilhøire og venstre, slog artig ud med haanden, — der traf

han en bekjent, nu dundrede hans latter respektløst gennem gaden, den anden maatte le med, og da han gik videre, saa jeg der laa et stort smil over hele ansigtet og over hele skikkelsen; nu havde Christen Sandberg ogsaa givet ham en glæde med paa veien.

Slig, tænkte jeg ved mig selv. slig har du gaaet gennem livet, Christen Sandberg, og strøet munterhed omkring dig til alle sider, øst ud af dit sinds uudtømmelige rigdom. Gud velsigne dig, pragtmenneske som du er; saalænge vi har dig, behøver ialfald latteren ikke at settes paa ration og saa længe er det da leveligt i dette gravalvorlige land.

Det var sidste gang jeg saa Christen Sandberg.

— Naar litteraturens og kunstens historie for disse aar engang skal skrives her i landet, da vil man stadig støde paa Christen Sandbergs navn, og historikeren vil studse og spørge; Hvem ialverden er da dette mærkelige menneske, som alle digtere holdt af, som de bedste malere kappedes om at forevige, denne Borro-skikkelse, som mere syntes at tilhøre Velasques, tid end snusfornuftens og spidsborgeriets triste periode i begyndelsen af 1900-tallet.

Det er rigtigt nok, at det mest iøinefaldende træk ved Christen Sandberg var festen, som altid var i hans følge. Dagen kunde være aldrig saa traurig; bare det blev sagt „Christen

er i byen“, saa var det, som det lysnede betydelig i luften. Og var der nogen, som skulde feires med stor tilstelning og man kanske var ængstelig for, at det ikke skulde blive morsomt nok om kvælden, saa var det altid at telefonere efter Christen, da var man paa den sikre side, da var man tryk for, at kjedelig blev det ialfald ikke.

Og dog, vi som kjendte Christen Sandberg lidt nøiere, vi vidste at han var uendelig meget værdifuldere end dette: at være den stadige festfigur. Det var i virkeligheden bare en kappe han bar; den kunde være prægtig og dyrebar nok, men naar han lagde den tilside og var sig selv, stille og lun i sin stue, da kom man til at holde af ham, som man sjelden kommer til at holde af noget menneske.

Naar man saa denne robuste kjæmpeskikkelse, hvem skulde da egentlig tro, at i den boede et sind, der elskede kunst og poesi lidenskabeligt, hvem skulde tro, at han var en raffineret skjønner af det sjeldne, det udsøgte?

Slig som han kunde smykke sit hjem! Fra sine mange reiser bragte han altid tilbage en eller anden mærkelig ting, som var bestemt til at staa paa en bestemt plads i hans stue (eller i en af hans venners; dem tænkte han altid paa). Og han var aldrig lykkeligere end naar han kunde gaa og tusle rundt om i disse sine skønne stuer og ligesom godsnakke med alle

de vakre tingene sine. Jeg tror han næsten var gladest i det spinkle og skjøre krystal og porcellæn; det var rørende at se denne vældige kæmpe staa og holde en meissenerfigur i sin svære haand og hensynke i beundring, så hans runde fjæs fik et ligefrem ømt udtryk.

Og i sit hjem udfoldede han en straalende gjæstfrihed; hvem kunde som han dække for sine venner, udgrunde den lille ting, som netop denne gjæst vilde sætte pris paa?

Disse sene middage i hans hjem nede paa Jeløen var af dem, man senere ikke glemmer. Hvor man følte sig tryk, naar han sad der og præsiderede for bordenden bred og blid, og spredte rundt omkring sig en ubeskrivelig hygge.

Mange blomster, mange lys, gamle sjeldne glas, broget porcellæn, og saa altid nogle nye rare retter, smaa lækkerbidskener, som omhyggelig skulde smages og diskuteres; aa, vi havde ingen hast med at blive færdige med disse middage! Og saa holdt han nogle smaa fortryllende taler; var der en ung smuk dame tilstede, kunde han skjænke hende den sødeste smiger paa den galanteste maade; det var det zirligste rococodiadem, nogen ung dame kunde drømme om at smykkes med.

Og fra først til sidst tindrede hans livsfryd. Hans bizarre lune var uudtømmeligt; alt hvad han rørte ved blev gylden glæde; livet blev saa morsomt at leve!

Det var intet under at Holger Drachmann i mange aar stadig kom til Christen Sandberg, naar livet andetsteds syntes ham uudholdeligt. Hos ham fandt den store digter, hvad han altid savnede: tryghed, fred og fest. Det var hos Christen Sandberg, Drachmann skrev nogle af sine bedste, mest harmoniske værker; og et af de stolteste og skønneste digte er den vidunderlige sommersang, han skrev til Christen Sandberg; — der er det ligesom digterens hjerte brister udi blomster og sommerløv og uendelig taknemlighed mod denne sterke, trofaste ven.

Ja, trofast var Christen Sandberg og modig. Havde livet faret ilde med et menneske, saa det lidet vidste, hvor det skulde vende sig hen, da var det at søge ly bag hans mægtige skikkelse; der kunde intet ondt naa ham.

Hos Christen Sandberg og hans tapre lille frue kunde de samle den munterhed og det mod som skulde til for atter at vove sig ud i kampen.

Ja, i dette hjem kunde de ty hen både tolerance og syndere; han stod i sin dør, som han fyldte ganske ud med sin svære skikkelse og hilste dem velkommen med glade ord og udbredte arme: Kom til mit hjerte, du arme bæst! Alle kjender det gamle ordsprog: „Sig mig hvem du omgaaes skal jeg sige, hvem du er“. Det er et ordsprog for stympere; hvormangen en kryster, som svigtede sin ven i nøden, har ikke

skjult sin feighed og sit forræderi bag disse ord!

Men Christen Sandberg var den, han var, og omgikkes dem han vilde; havde nogen nævnt dette ordsprog for ham vilde han svaret med sin allerforfærdeligste latter.

Helt igjennem mand, uden fnugg af sentimentalitet. Hans sind var friskt som den sjø, han elskede. Netop derfor kunde han være saa følsom, naar nogen kom til ham i stor vaande; netop derfor kunde han tie saa dummende og tale saa barmhjertig.

— En rig mand og en mand som ødslede fyrsteligt med sine rigdomme; først nu ser vi, hvad vi skylder ham og angrer, at vi ikke fik takket ham itide.

SIGURD LIE

Sigurd Lie var altid den flinkeste gut af os allesammen. Ikke saa at han var numer en: det var naturligvis den flittigste som blev numer en. Og noget videre flittig var han ikke netop; han kunde altid det han skulde; men naar han læste, var os en gaade; han havde altid saameget andet som maatte gaa først.

Men den flinkeste af os alle var han, det var ingen af os, som var i tvil om det.

Og da vi saa blev studenter og vi andre skulde prøve at famle os frem til den vei, enhver af os skulde vælge at gaa i livet, — da stod Sigurd Lie der sikker i sin sag. Han havde ovenikjøbet to veier, han kunde gaa; de var gode nok hver for sig; for ham gjaldt det bare at vælge og vrage.

Valget for ham stod mellem matematik og musik. Hans matematiske begavelse laa ham i blodet; ikke for intet havde han den store Sophus Lie til farbror. I gymnasiet gik der

sagn om hvor langt han allerede havde drevet det i den høiere matematik, og de fleste ventede at han strax efter artium skulde reise til sin onkel i Leipzig for at fortsætte studierne under ham.

Men saa var det musiken, da. Hans far, konrektoren, var en musiker af de sjeldne; efter at Sigurd Lie var blevet selvstændig berømt kunstner, var det dog ingen, hvis dom han bøiede sig for som sin fars. Saa den musikalske begavelse laa ham nok ogsaa i blodet.

Dertilmed havde han en mærkelig violinlærer, en gammel, jovial tysker, som i sin tid var indkaldt til Bergens Theater af Ole Bull og som nu havde forvildet sig ned til Christianssand som organist. Rojahn hed han; og det var rimeligt, at Sigurd Lie snart blev hans yndling; med undren og henrykkelse saa han at gutten tidlig voxte forbi ham i færdighed og senere i livet bestod der mellem lærer og elev det skønne forhold, som man nu og da kan læse om i bøgerne, men som man ikke tror kan existere i virkeligheden.

I et af byens faa ældgamle bindingsværkshuse boede Rojahn. Det havde vistnok i sin tid været kommandantbolig; en bred hovmodig trappe sprang langt frem i gaden udenfor hovedindgangen og opover de spidse gavle hvælvede mægtige valnødtrær sine blanke brusende kroner.

I en af de store sale, som stod igjen fra husets glanstid, gik den gamle tysker og spillede om eftermiddagen med sin unge elev.

Aa, det har sikkert været vidunderlige eftermiddage! Og sikkert har de været af den mest afgjørende betydning for gutten den dag, da han skulde træffe valget for sit livs virke.

Sigurd Lie valgte musiken; alle syntes naturligvis, at det var et farligt valg. Da kunde han ganske roligt reist ned til sin onkel, den berømte professor i Leipzig, og under hans vejledning vilde veien ligget trygg og vidtaaben foran ham frem til universitet og professorat, og et roligt, tilfreds liv.

Men han kunde vel ikke faa gamle Rojahn og de rare musikeftermiddagene ud af sit minde; nok er det: Mens vi andre stod og pillede ved dusken paa studenterluen, tvilraadige og usikre, løftede han vingerne, stolt og selvsikker, og strøg afsted mod det maal, han fra nu af havde sat sig.

Men ingen maa tro, at det var en magelig vei, den han valgte. Det var ingen benvei til parnasset netop.

Aanei; han fik nok gaa fra skuffelse til skuffelse, fra nederlag til nederlag. Ofte maatte han, Sigurd Lie, friste livet ved at spille paa de nedrigste kneiper, eller han maatte tage landeveien fat, sammen med alskens gesindel, han, Sigurd Lie.

Men klagede han? Skreg han op om hvor skammelig det var at hans store evner skulde misbruges slig?

Nei. Aldrig har nogen hørt ham klage. Høit og ukuelig bar han sit hoved; han lo af sin egen elendighed, gjorde han. „Hei, hvor det gaar!“ sagde han, naar det gik rent bort i væggene.

Slig var han. Et mønster paa et mandfolk. Et mønster, som burde holdes frem for mangen ungdom, der lægger sig overende paa alle fire og trygler om almisse saa saare der er noget som kommer paatværke.

Sigurd Lie kjendte sit værd og vidste sit maal; høit laa det og langt borte; men altid arbeidede han, rastløs, uden prutning eller hvile. Det gjaldt jo at være værdig og færdig, naar hans tid endelig engang kom.

Og den kom. Den maatte komme. Hans egenraadige vilje var sterkere end al modgang. Og saa maatte han engang staa seirende i solskinn.

Og der kom nogen lykkelige arbeidsaar. Ja, hvor rig Sigurd Lie var! Han strødde omkring sig med ødsel haand; det blomstrede om ham hvor han stod og gik; det var som om han aldrig havde havt andet end magsveir og medvind.

Saa ungt hans sind endnu var! Saa vældig hans arbejdskraft og hans evne! Alt tegnede

til, at han skulde blive blandt de faa, som engang skulde løfte arven fra vore største og blive deres jevnbyrdige.

Men havde ikke modgangen i ungdommens dage formaaet at plette, endsige at knække hans stolte livsglade sind, saa havde den dog sneget sig til at mærke hans legeme; og han vidste det selv.

Han vidste at døden fulgte ham i hælene og kom nærmere hver dag og han var ikke mere end et par og tredive aar.

Men alligevel sang han og sang han; og det var sommer og glæde og alverdens deilighed han allerhelst sang om. Siste dag han levede, komponerede han en vise, saa straalende af lystighed og kaadhed som neppe er skrevet før, — en hymne til livet!

Mandigere kan ikke en mand gaa i døden.

Nu er hans værk endt; det vil bevare hans navn frem gjennem tiderne.

Men vi, hans venner fra barndommen, vi bevarer ham i vor erindring paa en anden maade end hans andre venner; for han havde mange, mange; han var en stor hjertetyv, var han; alle maatte blive glad i ham; men vi, som kjendte ham helt fra han var gut, vi indbilder os ialfald selv, at vi eier ham paa en anden og inderligere maade end alle andre.

For Sigurd Lie var rørende i sin trofasthed mod barndomsbyen; did vendte han altid til-

bage. Han kunde nok ikke glemme musiktimerne i det store værelset hos gamle Rojahn; han kunde ikke glemme de halvlyse sommernætterne opover OTRAS speilblanke vand, og de feiende seilture udimellem skjærene i blinkende sol.

Det var vel en rythme i alt dette som var det dybeste og deiligste i hans sind.

Derfor er det vi hans gamle venner fra barndomsbyen gjerne vil hævde ham som vor, ja som „en af gadas gutter“.

Og derfor er det vi nu reiser et æresminde paa hans grav.

Vi kommer sent, ja saa altfor sent. Men vi synes alligevel vi kommer noksaa godt, naar vi kan sætte Fahlstrøms ypperlige buste paa stenen.

Jeg, Sigurd Lie, — jeg synes jeg ser dig smile med det skøieragtige guttesmilet, som var os alle saa kjærte; og jeg synes jeg hører dig le med din lystigste latter og sige ærtende: „Aa du, jeg har havt saa inderlig god tid til at vente!“

SLÆGTSKRØNIKER

Den mærkeligste bog paa sidste julemarkedet, var skrevet af en debutant. Og det mærkelige ved debutanten var, at han ikke var en haabefuld yngling, som debutanter pleier at være. Syv og otti aar er da en alder. For en debutant er alderen sikkert enestaaende i literaturhistorien.

Og var det en spæd blomme, den ældre herre lagde frem paa julebordet? Det var saa'n et halvt tusen store tættrykte sider; og den som tror, at dermed skal det have sit forblivende, han maa tro om igjen. Oh, nei; etpar bind af samme størrelse kan ventes senere; det bliver i sandhed et staseligt opus tilslut.

Kgl. fuldmægtig Grønvold havde først tænkt paa at udgive disse slægtskrøniker trykt som manuskript, saa at kun familien kunde faa adgang til at erhverve dem.

Vi maa alle være taknemlige for, at saa ikke er skeet. Grønvolds værk er intet min-

dre end en kulturhistorisk begivenhed; en enestaaende berigelse af vor fattige krønikeliteratur.

Nu kan det forresten godt hælde, at forfatteren er blevet saa velsignet fritalende som han er, netop fordi han fra først af bare tænkte at føre en prat inden familien. Saa ungdommelig en arrigskab, saa forfriskende oprørske meninger, saamegen uforsonlig forakt og — fremforalt — saamegen absolut opriktighed skulde man ellers ikke vente hos en mand paa henvend de nitti aar; er det ikke saa, at man begynder at blive snild og lemfældig med aarene? Man tier stille med det leie, man pynter lidt paa det uheldige, er det ikke saa?

Hr. Grønvold tier ikke stille og han pynter ikke. Han fortæller, hvad han har hørt af „tante Lisa“ (og hvad har ikke den dame kunnet fortælle); han beretter hvad slægtens damer før tante Lisa har berettet i mange generationer gennem tre-fire aarhundreder. Samt naturligvis hvad han har kunnet erfare gennem breve, dagbøger og andre dokumenter.

Ingenting stikker han under stol; han citerer Lessing og siger: „Jeg kjender ingen troværdigere stil end den, som laanes fra sandheden“. De slægter, krønikerne skriver om, har havt et heftigt blod. Mange af mændene har havt sine affærer og gaaet ud af dem med blessurer baade paa legeme og sjæl. Og mange af kvinderne har havt sine talrige „amours“; de har ikke

veget tilbage for noget, ikke for mord engang; de har været dømte til steile og hjul; en familiehistoriker af den moderne type vilde have havt sin fulde hyre med at faa visket bort de talrige blodflækker som er storknede paa krønikernes blade.

Grønvold lader rolig blodflækkerne sidde; han minder i saa maade om oldingen paa Edvard Munchs aulabillede „Historien“. Urokkelig og blind sidder han og beretter; for ham gjælder kun et: sandheten.

Men dette forhindrer ikke, at denne urokkelige nu og da pludselig forvandles og bliver til en yngling fuld af tindrende sinne, naar han møder forhold eller mennesker, han ikke kan fordrage. Især er det enkelte slægter, som er hans hjerte inderlig imod; navnlig enkelte, hvis navne er altfor „oljetrykglindsende eller glansbilledglitrende“, og som ikke er erhvervede „under fahnerne“ og i krigens tummel, men som simpelthen er kjøbt af den immer nødlidende danske konge, simpelthen kjøbt og betalt med kræmmerpenge, som desuden er „zusammengeraffet paa den mest paatrængende og snedigste viis (toldsvig)“. Og naar han har ladet sig bevæge til at lade en mere end almindelige kraftig injurie udgaa af texten, kan han idag ikke lade være at tilføie i en anmærkning, at denne historie er udeladt „for ikke at

støde en eller anden af den noksaa ordinære familie paa de usobre manchetter“.

Disse hyppige og høist pudsige digressioner giver fremstillingen en mundtlighed og heftighed som gjør bogen endmere personlig og endmere artistisk underholdende.

Historikere kan paavise feil og talrige gjentagelser; kulturhistorikere kan snakke om pulterkammer, visse familiers medlemmer kan forbitret mumle om *chronique scandaleuse*; lad gaa.

Men en ting er sikker: I vor blynæbbede memoirelitteratur er der ét mægtigt værk, ét som er myldrende af liv og skikkelser. Det er dette; intet andet.

Roman paa roman, spændende som nogen af dem, digterne kan grunde ud. Og dristigere, ofte usandsynligere i sin voldsomhed. For det er livet selv som har skrevet disse romaner; og ingen digter er saa dristig som livet, ingen tør byde sin læser saamange overraskelser, saamange utrolige katastrofer, slig mangel paa psykologi.

Men vi nødes alligevel til at tro; livet leger nu engang med os som det selv har lyst. Ikke bryr det sig om love: ikke om vore, ikke engang om sine egne.

Nei, det leger sin leg med os som det selv har lyst. I disse romaner er vi mennesker af kjød og blod, med laster og lidenskaber, altid i tvekamp med skjæbnen; — snart snublende,

snart seirende, — kanske bukkende under for en byrde som blev altfor tung.

Menneskers ansigter møder vi; smilende af ungdom, mørknende i modgang, sorgen og skuffelser rister lidt efter lidt dybe rynker; de gjør trækkene sterkere, skjæbnebestemte, indtil de blegner mere og mere og synker ind i døden.

Og vi møder ikke bare ét menneskes ansigt; de vexler ustanseligt; de drager forbi os i flok og følge. Statelige krigere, livsfrodige fruer. Skadeskudte mænd, herjede kvinder. Og naar deres liv endelig er endt, hænder det ofte, at deres gjenfærd svæver hen gennem stuerne ved nattetid paa de gamle slægtsgaarde.

*

Har man læst disse krøniker, kan man ikke godt undgaa at trække visse sammenligninger. Der er i tidernes løb udkommet adskillige slægtsbøger her i landet, nogen av dem slippes ikke udenfor familiens kreds, andre er demokratiske nok til at lade dem være tilfals for hvemsomhelst.

Jeg har undertiden forsøgt at læse saadanne bøger; men det er et kjedsommeligt arbeide. Aarstal for fødsel og død, ægteskab og examina. Saa er det gjerne en nøiagtig opregning af avancement, tillidshverv og deslige; ubeskrive-

ligt ligegyldigt! Kanhænde en liden anekdote, smuk eller rørende, munter eller melankolsk, alt eftersom det passer.

Naar man har arbeidet sig gennem slig en slægtsbog spørger man sig uvilkaarlig selv: Var det virkelig alt? Var alle disse mænd virkelig saa jævnt dygtige og disse damer saa jævnt dydige? Har der slet ikke været en eneste plet eller rynke ved nogen af dem? Har de virkelig allesammen været saa tertefine og korrekte, at man kunde gjæspe sig ihjæl af dem?

Selvfølgelig ikke. En gammel slægt har altid sin races markerede træk paa godt og ondt. Sterkt lys og dybe skygger; men skyggerne maa til for at lyset skal kunne virke som lys. Tag dem bort og der bliver intet igjen uden løgnen.

Men slig pleier det at være i slægtsbøgerne; findes der et mørkt punkt: hys, ti stille! Kom med sminke, saa ingen nogensinde skal kunne faa vide noget om det mørke punktet.

Og naar familiehistorikeren har faaet alle ahnerne tilbørlig sminket og stadset til med al dydziret pynt, da sidder tilslut hele ahnegalleriet der som en række livløse dukker med dumme glanende øine, som intet har at fortælle og intet at røbe.

Og en voxen, ordentlig kar maa bande en bedsk ed, naar han ser paa disse udstoppede

skabilkenhorder, som siges at være hans forfædre: „Skal dette være mine folk? Skal mit vanskelige blod være blod af dem? Himlen være lovet, at det er løgn; ellers maatte da jeg mindst være idiot“!

Findes der en slægt, som har vist sig at være saapas eiendommelig og kraftig, at den har præget sine medlemmer med sin races præg, da bør slægtshistorien være racens historie; dataerne er mindre vigtige. Og en race er baade paa godt og ondt; saa skal først racens historie skrives, da bør sandheden skrives; ellers er det ingen historie. Bare værdiløst spjaak, som i høiden kan virke skadeligt paa slægtens unge, der ikke itide faar øinene op for racens svagheder.

Men er slægten stolt og selvfølede, har den raad til at vedstaa sig sine svagheder; finder den at de mørke punkter er altfor graverende, foretrækker den nok at lade være at skrive nogen historie.

Der findes her i landet slægter, som har sine brogede krøniker at berette; gamle dagbøger, breve og dokumenter ligger vel endnu bortgjemt i skufferne mangesteds, skjønt det meste er brændt nedigjennem tiderne, — af uforstand eller af frygt for de mørke punkter.

Det vilde være en stor vinding for vor kulturhistorie, hvis disse krøniker blev hentet frem fra dunkelheden; vi skulde snart faa se, at de

mange generationer ikke har levet saa lydløst, som man ofte tror. Mange sælsomme skikkelser vilde staa op fra det døde!

Men den, som for fremtiden skal skrive en racepræget slægts historie, maa gaa til Grøn-vold og lære en uomgjængelig ting: modet til sandheden.

1925

AMALDUS NIELSEN

Sundet skynder sig forbi mig,
det er vaakent hele natten,
men det tier ganske stille,
mumler ikke, sukker ikke,
kjender alt, men røber intet.
Strømmer lydløst hele tiden . . .

Og saa sker det store under:
Mulmet svinder bort i rummet,
himlens dype hvelving blaaner,
og paa vardetoppen tændes
rosens rødme
Guldmorgener!

. . . .

Og guldmorgenen vil gry nu som før over
det sund, som vi, der er dernedenfra,
synes er det skjønneste sund i verden. Og
sundet vil strømme og strømme, ja alt er
som før.

Men han er der ikke.

For rart nok, vi synes ligesom vi havde ham
hos os dernede og vi kunde ligesom ikke sætte

os ind i at vi nogensinde skulde miste ham, selv om vi vidste at han ikke var saa svært langt fra de hundrede aar.

Og vi vidste jo at han stadig var hos os i sine tanker; det er ikke saa svært mange aarene siden jeg fik brev fra ham, hvori han bad mig om at skaffe ham navnene paa nogen holmer og skjær øst for Lyngholmen. Hurtigst!

Ja, jeg skaatet jo fluksens havna rundt og spurte de gamle, de vise, de hvidskjæggede; for ikke vidste jeg navnene enda jeg troede jeg var noksaa godt kjendt rundtforbi. Naa; det blev et svare tvistemaal mellem de hvidskjæggede; — men det er en anden historie. Jeg nævner bare dette for at vise hvordan hans tanker stadig var hos os selv efter at han selv ikke kunde komme derned.

Hver høst naar lyngen begyndte at blomstre sendte jeg ham i de senere aar en kasse med blomsterlyng. Og slyngroser af dem, som klorer sig fast mellem knattene og staar i blomst sommeren lang. „Hilsen fra Sundet“, skrev jeg.

Og hver gang fik jeg til svar et lidet kort med nogle enkle takkens ord; men jeg skjønste, at der havde jeg nok rammet noget ømt i hans hjerte.

Se paa Vigelands byste af ham: den ukuelige nakke, ørnenebbet, ørneblikket! Havørnen! Slig saa Vigeland ham og Vigeland saa rett. Alle dage ensom; ikke var han egnet til at

være medlem af en forening; og faa har vel foragtet klikken, de mægtige, men fordelagtige klikker, faa har vel foragtet dem saa dybt som Amaldus Nielsen.

Men der skal et stort mod og en stor stolthed til for at være ensom mellem menneskene.

Og en stor vrede.

Det var visst allerede i 60-aarene, han brød med Düsseldorferne og atelierkunsten og slog sig ned i Norge og satte sig til at male med Vaarherre og hans natur som eneste lærer og mester.

Han gjorde ikke noget nummer af det; senere blev det til en epoke i vor kunsts historie, da de andre gjorde som han og de fik stor og berettiget berømmelse for sin bedrift.

Ingen tænkte paa at dette har da Amaldus gjort for længe siden; og Amaldus Nielsen selv? Aa nei, han var nok ikke den kar som vilde trænge sig frem i flokken.

Saa gik aarene; stormfulde kampaar, da gammelt og nyt tærned sammen saa der stod gny over hele landet.

Amaldus Nielsen bare malte, han. „Bilde, Künstler, rede nicht“. Han blev aldrig nogen forgrundsfigur; aldrig stod der noget om ham i avisen. Lidt efter lidt blev han noget af en sagnfigur, som man ikke behøvede at regne med mere; han var jo saa overhændig gammel at der var ingen mening i det. Og de lod ham

nok føle det mangengang; det var ikke farlig at saare ham saadan i farten, han tog aldrig igjen saa —. Som forleden aar, da der skulde holdes jubilæumsutstilling, hvad havde da været rimeligere end at de inviterte den gamle mester, vor første friluftsmaler, den ældste og ærværdigste i hele malerlauget. Sligt burde faldt af sig selv. Men nei, det gjorde slett ikke det. Han var da forbigangen og aldeles ufarlig og umoderne.

Naa, saa sendte han ind nogle billeder i al beskedenhed.

De blev blankt refusert. Han malte ikke godt nok for dem, gamle Amaldus Nielsen.

Slig havde det været opigjennem aarene saamangen god gang; nu var han nitti aar; og endnu engang skulde han saares og krenkes.

Hvad under om der efterhaanden havde vokset op en stor vrede i hans stolte ensomme sind? Men den barske vrede var bare som et værn mod verden; de som kjendte ham i hverdagslivet, ved at fortælle, at naar han sad i sin stue blandt almindelige læge folk, var han fuld af skøi og muntre skipperhistorier, lykkelig over hver dag han fik leve og sætte sig til det arbeide, som for ham var alt i livet. Han minder mig grandgivelig om slig en plads nede paa Holmene de graa; der ligger graasteinen og siger: kom ikke her! Men bag den graasteinsvæggen kan der være de yndefuldeste

alvelunde, med bjerk og blomster og alskens tant: duvende bregner og vild efeu, som gror opover holnevæggene; intet kan virke saa muntert og saa uventet netop, fordi lunden gjemmer sig saa godt bort bag de barske graasteinsvæggene.

Engang var jeg oppe hos ham: jeg havde sat mig fore at skrive en afhandling om hans kunst. Naa, ikke fordi jeg tror, han brydde sig stort om det; Gud vet om han ikke syntes det smagte lidt af den reklame og naragtighed, som var ham saa inderlig imod.

Men han tog hjærtensvenlig imod mig; jeg var jo fra hans eget sund om ikke andet. Og saa satte han frem for mig malerier og studier og skisser; han placerte dem paa staffeliet, men han gav mig ikke gode stunder til at betragte og tænke over; stadig kom han med noget nyt.

Men saa kom der en studie paa staffeliet, og den var saa rar at jeg maatte bede ham om at lade den blive staaende, da han som sedvanlig vilde ta den bort og sætte noget nyt istedet. Det var ikke andet end en grønsket steinmur ved en gammel bygdevei; der groede en ung bjerk op bag steinmuren; andet var det ikke.

Han satte sig ned ved siden af mig.

— Hør, ved De hvad, sa jeg og pekte paa en af steinene i gjærdet. Den steinen synes jeg

at jeg kjender. Jeg har aldrig seet noget saa bedrøvet som den ser ut i ansigtet.

— De har da vel ansigt hver eneste en, svarede han. Tror De jeg slurver, naar jeg maler et motiv jeg holder af? Aa nei. Naturen har vel ansigter ligesaavel som mennesker. Og disse ansigtene er det jeg maler. Forstaar De?

Ja, jeg forstod. Jeg forstod hans usigelige ærbødighet for naturen og hans dybe forelskelse . . .

. . . Og nu er han borte.

Ensom som han havde levet, slig gik han ogsaa fra os; ingen vidste om at han blev begravet. Og det havde vel lidet passet for ham at faa følge af florumvundne faner og pligtskyldige mindeord med kransene paa kisten.

Havørnen.

1932

INDHOLD

I.

FRA SJØ OG LAND

	Side.
Verdenshavnen	9
En smeigedag	18
Fortidsminder og fremtidsvidner	26
Gravens fred	33
Christiansholm	39
Løgner om tigerstaden	48
Steinen langt sør	54

II.

I DAGENS STRID

Museumsdjævelen	65
Vandalismens seiersgang	69
Religionskjægl	79
Denne taalmodigheda	86
Bøien ved Jomfruland	96

III.

MEDALJONGER OG RISS

Norsk og svensk literatur	105
Kjøbmand J. W. Olsen	112
Johannes Skar	118

	Side.
Nils Collett Vogt	124
Kitty Kielland	132
General Oscar Wergeland	138
Støvet og pisken	145
Bernt Lie	152
Christen Sandberg	161
Slægtskrøniker	173
Sigurd Lie	167
Slægtskrøniker	173
Amaldus Nielsen	181

W

2462